

CSALÁD
GYERMEK
IFJÚSÁG

CSALÁD
GYERMEK
IFJÚSÁG

CSALÁD
GYERMEK
IFJÚSÁG

CSALÁD
GYERMEK
IFJÚSÁG

CSALÁD
GYERMEK
IFJÚSÁG

CSALÁD
GYERMEK
IFJÚSÁG

Tartalom

■ BÚCSÚZTATÓ

- Herczog Mária 4
- Geberle Erzsébet 5
- Haigl Béla 6
- Szabadka Péter 7
- Szövényi Balázs 8

■ FÓKUSZBAN

- Gáspár Károly: A gyermekvédelem és a fiatalokorra vonatkozó büntető-igazságszolgáltatás kapcsolódási pontjai, különös tekintettel a megelőzésre és a reszocializációra 12

■ MÉRLEG

- Bényi Mária–Kőszegi Erika: Cigánytelepek Magyarországon, 2003 18

■ NÉZŐPONT

- Józsa Viktor: Egy csónakban evezünk 25

■ BESZÁMOLÓ

- Prof. dr. sc. Nivex Koller–Trbović–Prof. dr. sc. Antonija Žižak: Mit várhatunk a helyreállító igazságszolgáltatástól? A törvényszéken kívüli megállapodás modellje a Horvát Köztársaságban 34
- Szabóné Erdős Györgyi: Régi és új kérdések... Több kiskamasz és serdülő kerül a szakellátásba 41

■ BEMUTATJUK

- Konyáriné Ménesi Tünde: Tervezhető feladatok. Szakmai beszámoló a Magyar Vöröskereszt Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezete által működtetett Anya-Gyermek Segítőotthon munkájáról 42

■ MOZAIK

- Kánnai Magdolna: Európai Unió támogatással működő programok 54
- Herczog Mária: Mezei Gyuri 55
- A fair trade világnapján 56

Karcsi...

Minduntalan fel akarom hívni, hogy elmondjam, milyen programok alakulnak, hogyan állunk a kutatással, megkérdezni, lehet-e tervezni nemzetközi megbeszélést Pestre, mi a helyzet a képzésekkel és persze, hogy küldjük neki az anyagokat a következő lapszámhoz, szerkesztői megjegyzéseire számítva. Ez az elmúlt 15 évben mindig így volt, nehéz hát elképzelni, hogy ezután másképpen lesz. Alapító szerkesztője és támogatója volt a Család, Gyermek, Ifjúságnak kezdetektől fogva, mint ahogy tagja volt az Egyesületnek is. Nagyon nehezen ocsúdunk, annyira része volt a szakmai életünknek, mindennapjainknak, munkánknak, terveinknek.

Az elmúlt évek nem voltak számára sem könnyűek, méltatlan kitessekelés és mellőzöttség után úgy látszott, végre esély van a nyugodt, de hatékony munkához, a főtisztviselői kinevezés biztosságot látszott teremteni a határozottabb lépésekhez is, amire sajnos már nincsen lehetőség.

Sokan, sokfélét mondtak, írtak a halála után, ebben a lapszámban is olvasható számtalan megemlékezés, érthetően főleg komorak, fájdalma-

sak, pedig sokan érezzük úgy, rossz néven venné ezt a megközelítést, nevetve tene valami megjegyzést, hogy ne vegyük már annyira komolyan magunkat, az életet. Valaki azt mondta róla, azért kellett mindent viccel elütnie, cinizmussal vegyes iróniával magától távol tartani, hogy a túlságos érzékenységét, érzelmességét, jóságát leplezni tudja. Biztosan sok igazság van ebben, de azért szerencsére ezek az érzések sokszor láthatóvá váltak, mint ahogy a sebezhetősége is jóval erősebb volt, mint amit látni engedett belőle. Az országban bárhol megfordult, nem csak a tárca főosztályvezetőjét várták, hanem a könnyed, támogató, segítőkész, konszenzus-teremtő embert, aki örömmel ment a legtöbb helyre, mert szüksége volt, mint anyyiunknak – a visszajelzésre, hogy elfogadják, szeretik, fontos és jó, amit csinál. Ez tudta csak feledtetni, kompenzálni azt a mindennapi őrlődést, sokszor reménytelennek tűnő küszködést, amit az ügyek és feladatok egy részének megoldhatatlanságai jelentettek.

Sokat vitáztunk, sok mindent más ütemezésben, más hangsúlyokkal képzelünk el, de utólag is mindig visszaigazolta, ha nekem lett igazam, máskor elismer-

te, hogy nem tudja, nem akarja meglépni azokat a lépéseket, amelyek ugyan szükségesek, de az adott konstellációban szerinte koraiak, esélytelenek, illetve, mint már sokak idézték, „csak tíz év múlva” magyarázhatók meg. Azt is elvárta – joggal –, hogy ismerjem el, ha igaza volt. Mindig kész volt a továbblépésre, ismeretek megszerzésére, tanulásra. Sok energiát fordított arra, hogy olyan ismereteket szerezzen, amik vitaképesebbé, erősebbé teszik annak érdekében, hogy optimális feltételeket biztosíthasson a szakmai munkához. Számtalan alkalommal voltam tanúja annak, hogyan finomodik, alakul a véleménye a szakmai konzultációk során,

mennyire figyel és milyen kivételes mértékben adaptív. Nem szégyellte megváltoztatni az álláspontját, ha új szempontok, meggyőző érvek merültek fel.

Közismert, hogy izgatták a konkrét ügyek, egy-egy gyerek, család élete részévé vált a napi munkának, erről sok vita folyt, szabad-e, lehet-e, kell-e így csinálni. Számomra nem kérdés, hogy muszáj. Régen készült megvalósítani azt a tervet, hogy egy

szűk körű, szakmai grémium készítsen elemzést ezekben az emblemikus ügyekben, amint ezt a szakma egy része egyre türelmetlenebbül kérte számon az újabb és újabb botrányos és vitatható esetek kapcsán. Nem véletlen, hogy mások számára ez illetéktelen beavatkozást, és kényelmetlenséget jelentett, ezért kellene minél gyorsabban formalizálni ezt, hogy ne esetleges legyen. Beavatkozásai ugyanakkor mindig gyerekközpontúak voltak, ingerültsége, türelmetlensége a tétlenségnek, mulasztásoknak és érzéketlenségnek szólt, ami kárt okozott az érintett gyerekeknek. Sajnos sokak számára nem volt érthető, miért igaztadják őt ilyen esetek, nem éreztek

ugyanolyan felelősséget egy elvesztegetett lehetőségért, életért, mint ő, inkább kritikának, veszélynek tartották ezeket a lépéseket, nem megfontolandó szakmai lehetőségnek.

A gyermekvédelem számára egyelőre beláthatatlan mértékű a veszteség, karizmatikus, ügyesen egyensúlyozó, sokszor túlságosnak tűnő kompromisszum készsége, a nehezen kimondott nemek együtt teremteték meg annak lehetőségét, hogy minden gonddal és nehézséggel együtt Magyarország - egyetlenként a régióban - sikerrel vegye a rendszerváltás utáni gyermekvédelmi átalakításokat, a megújulás sokszor fájdalmas kanyarjait. Szomorú alkalom ez, mégis összegzést kell készítenünk, hol tartunk, merre és hogyan akarunk tovább menni. Nagyon fontos időszak következik a gyermekvédelem számára is, az átalakuló gazdasági, igazgatási struktúra, a szükséges reformok rövid távon nem feltétlenül segítik a működést, a szakembereket, intézményeket. A gyermekszegénység jelentős csökkentését célzó program nagy hatást kell, hogy gyakoroljon többféle értelemben is a gyermekvédelemre, Karcsi szinte minden rendezvényen, vitán részt vett, ahol erről folytak konzultációk, mert felismerte kiemelkedő jelentőségét.

Most rajtunk a sor, hogy dolgozzunk tovább, igyekezzünk mindazt megvalósítani, amiben ő is hitt, amit maga is el szeretett volna élni, és amit most már nélküle kell tovább vinnünk úgy, hogy biztosak legyünk benne, neki is tetszene, örülne neki és nem cikizne minket a szükségesnél jobban buzgalmunkért, türelmetlenségünkért.

Herczog Mária

A HALÁL MINDIG ÉRTELMETLEN.

Kiváltképp, ha hirtelen érkezik, tragikus baleset hozza, és olyan életpályát tör ketté, mint Gáspár Károlyét.

16 évvel ezelőtt találkoztam vele először, amikor újdonsült fővárosi képviselőként azt a megbízást kaptam, hogy a gyermekvédelmi területet gondozzam. Nem sok fogalmam volt az intézményi gyermekvédelmi ellátásról, hiszen pedagógusként ugyan sok nehézsorsú gyermekkel találkoztam addig is, de az otthonok feladatairól, mibenlétéről nem sokat tudtam. Sosem felejttem el, hogy Karcsi milyen jó szándékkal fogadott ezen a számomra ismeretlen területen, hogyan ismertette meg velem a gyermekvédelem problémáit, hogyan tanított, vezetett. Igazi partnernek tekintett, és közös munkánk jó hangulatát megalapozta, hogy sosem éreztettem velem, milyen kevés az ismeretem a területen. Bátran mondhatom, mindent, amit a gyermekvédelemről ma tudok, neki köszönhetek. Együttes fellépéssel elértük, hogy megalakuljon a Fővárosi Önkormányzat Gyermekvédelmi Ügyosztálya, kiválva az Oktatási Ügyosztályból. Így nyert önálló rangot ez a nagyon fontos terület, már nem csak oktatási, hanem szociális kérdésként is kezelve a gyermekotthonokba kerülő fiatalok problémáit. Nem volt kérdés, hogy ő kapott megbízást az új ügyosztály vezetésére.

1992-ben fogadta el a Közgyűlés azt a gyermekvédelmi stratégiai programot, mely akkor meghatározó mérföldköve volt az intézményi ellátásnak. Miközben a szakmában mindenki érezte, hogy változásra van szükség, a nagy létszámú otthonok gyökeres átalakításában számos külföldi példa volt előttünk, a politika mégsem mert hozzájárulni a rendszerhez. Az ő bátorsága, elszántsága, és kérlelhetetlen szakmai meggyőződése kellett ahhoz, hogy a fővárosban elinduljon a változás. És még valami. Karcsi szakmailag megalapozott érvrendszere, és meggyőző ereje, ami előtt a politikának is fejet kellett hajtania. Ügyosztályvezetőként előterjesztett javaslatait az ellenzék is mindig támogatta, vita nélkül kerültek elfogadásra az Oktatási Bizottságban és a Fővárosi Közgyűlésben. Az otthonok átalakítását, új korszerű ellátási formák kialakítását, a nevelőszülői hálózat fejlesztését és a nevelőszülői képzést úgy hajtottuk végre – elsőként az országban –, hogy nem volt még gyermekvédelmi törvény! Az a gyökeres átalakulás, ami az országban először a fővárosi gyermekvédelmi hálózatban végbement, példaértékű volt. Mind a szakma, mind pedig a közvélemény támogatását élvezte. Modellként szolgált az egész országban. Nem volt kérdés, hogy az 1994-es választások után ő kapjon megbízást az akkori Szociális Minisztériumban a Gyermekvédelmi Főosztály vezetésére, és a várva várt Gyermekvédelmi Törvény előkészítésére. Erre a jogszabályra – bár sok vita övezte a készülés folyamatában és azóta is –, méltán büszke a gyermekvédelmi szakma. Bár voltak vitáink, szakmai érvei előtt mindig meg kellett hajolnom, és így a politikában már nem volt nehéz képviselnem a konszenzuson alapuló megegyezéseinket.

Olyan embert veszítettünk vele, aki bármely területén dolgozott is a gyermekvédelemnek – intézményvezetőként, önkormányzati ügyosztályvezetőként, minisztériumi osztályvezetőként – mindig egy cél vezette: a ránk, az állami gondoskodásra bízott gyerekek érdeke. Ez volt a legtöbb, amit tehetett. Halála pótolhatatlan hiányt szült, de keze nyoma, szellemisége, határtalan tudása és elkötelezettsége a gyermekvédelem iránt az utódok számára is példa.

Geberle Erzsébet

FEKETE ZÁSZLÓ CSÜGGEDTEN LÓG

az iskola és gyermekotthon épületének homlokzatán. Március 16-án, az érthetetlen és értelmetlen halál napján, a gyermeki és pedagógusi közösség könnyes megemlékezésével egy időben került kitűzésre.

A rádiók ismételt híradásban számoltak be arról, hogy az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium munkatársai balesetet szenvedtek.

Elhunyt Gáspár Károly, a Gyermek-és Ifjúságvédelmi Főosztály vezetője. A sokkos döbbenetben a gyermekekkel együtt megemlékezésre gyűltünk egybe.

Elcsendesült a máskor hangos gyermekzsivajjal lüktető gyermekotthon. Az iroda ajtaján kopogtatva, halkán jönnek a gyermekek.

– „A bácsi volt itt karácsonykor nálunk?”

– „Ő volt az, aki meglátogatott bennünket a balatoni táborozásaink idején?”

– „Ő lovagolt velünk a bócsai lovas táborban?”

– Vele labdáztunk? Ő tanított teniszezni?”

– „Nála voltunk a minisztériumban egyszer-egyszer pedagógus napon, hogy verssel, fényképekkel köszöntsük őt? „Milyen szépen köszönte meg, megvendégtelt bennünket, megsimogatta fejünket, megdicsért minket.”

– „Az igaz, hogy Béla bácsi barátja volt?”

„Igen, igen, igen!” ...

A tragédia ismeretében kimondhatatlanul fájnak a kérdések. Igen nehéz válaszolni, kimondani a szavakat. Összeszorul a szív, nehezen leküzdhető könnyek tolnak a szemembe. Csendes és rövid beszélgetés után magamra hagyva, elárvultan nézem az emlékezés gyertyalángját és felidézem a rohanó időben együtt töltött eseményeket, beszélgetéseket, vitákat, élcelődéseinket. Rendszertelen emlékképek felidézésében próbálok rendet teremteni.

Több mint harminc éves ismeretség, barátság.

Óbuda grundját látogató tanulócsoporthoz egymás-ellen vívott foci-küzdelmében két fiatal pedagógus is részt vett. Együtt örülni, játszani a gyermekekkel, mindezt a legkomolyabb akarással, céltudatossággal, győzni akarással.

A megnyerő, fiatal, a világ eseményeire élénken reagáló, hivatástudattal munkálkodó kollégával a hasonlatos érdeklődés alapján a kezdeti szimpátia barátsággá alakult.

Gyermekek születése, együtt töltött nyári hetek. Kislányának első lépéseit videoszalag őrzi. A „kis süni pajtását” határtalan szeretettel átölelő apa képe örökké megmarad. Nagyfiát atyai, baráti szeretetben, „sporttársként óvta”, irányította, nevelte.

Szabadsága idején is állandóan dolgozott. Sport, munka és éjszakába nyúló

ló beszélgetések. Gyermekvédelemről, a külföldi tapasztalatokról, a várható és szükségszerű változásokról, a magyar gyermekvédelmi gyakorlatról és ennek törvényi szabályozottságáról.

Szívesen hallgatta meg a közvetlenül gyermekekkel dolgozók véleményét, és kitűnő érzékkel, jó elméleti szakemberekből alakította ki munkatársi kollektíváját.

Tanult, tanított, tervezett, utazott. Környezetének motorja, élesztő kovásza volt. Pezsgett körülötte az élet. Mindenkit ismert, mindenki ismerte hazánkban. Mindenütt jelen akart lenni, ahol a gyermekek sorsáról volt szó, ahol segíteni kellett.

Büszkén, elveihez híven viselte méltánytalan mellőzését is. Ebben a nehéz időszakban – felesége okos szeretete és a baráti beszélgetések segítettek győzni egy őt ért értelmetlen döntés leküzdésében. Több idő jutott az élcelődésre, az élet humoros oldalának újbóli megtalálására, a közös emlékek kiszínezett felelevenítésére, a futballmeccseken való „szakértői” szurkolásra.

Az élet szolgáltatta igazság után újra a munka. Újra az utazások. Repülő, autó. Bár nem félt az utazásoktól, de az utóbbi időben nem szívesen indult útnak. Személyes találkozásaink ritkábbak lettek.

A túlfeszített munkatempó, az élet egyéb megoldásra váró feladatai közbeszóltak. Maradtak a sportpályán való együttes szurkolásaink és az esti telefonbeszélgetések. Hosszantartó és vidám csevegések voltak ezek. Jelezték, hogy szükség van az emberi szóra, szükség van arra, hogy szarkasztikus humorral köszörüljük egymáson elménket.

Volt eset, hogy Nála is Chopin muzsikája adta a háttérzenét, s a véletlen úgy intézte, hogy ugyanabban az időben nálam is az a lemez szólt.

Bennünket közös élmény vezetett el Chopinhez is.

Az 1980-as években fővárosi, állami gondoskodásban élő gyermekek közül 180-an Varsóban töltötték a nyár egy részét. Az akkori fővárosi osztályvezető, Gáspár Károly látni akarta az üdültetés körülményeit és fel akarta venni a hivatalos kapcsolatot az ottani vezetőkkel.

Repülővel tettük meg az utat. Varsó előtt nyári zivatarfelhőbe értünk. A leszállás már simán történt. Ragyogott a nap, valószínűtlenül kék volt az ég. Vártak ránk. Gépkocsival vittek Varsó egyik szabadtéri hangverseny színpadához. A nézőtérén fegyelmезetten ültek a mi gyermekeink is. A megérkezésünk után megkezdődött a hangverseny. Áhíthatos csend, kék ég, a nézőtérén rózsák illata és szárnyaló zene. A zene áradásával együtt emelkedett lelkünk a szikrázó kék ég felé. A frissítő zápor után a rózsák szirmairól, leveleiről lassan-lassan gördültek le az esőcseppek. Gyönyörködtünk a látványban. Ott akkor a hangverseny befejeztével vidám csevegés következett a gyermekekkel. Most elérhetetlen távolságba kerültél és nagyon nagy a csend. Ma már tudom, a rózsákról legördülő esőcseppek könny-cseppek voltak.

Az iskola és gyermekotthon irodájában apró gyertyaláng imbolyog. Emlékezteti a belépőt is mély gyászunkra.

Gyászolunk egy olyan embert, aki több

mint másfél évtizeddel ezelőtt harcolta ki a ház újjászületését, felépítését. Biztosítva ezzel a legrászorultabbaknak a magas szintű ellátást, a meleg családi fészket. Ahogy ő emlegette „Közép-Európa legszebb bentlakásos intézményét” hoztuk létre.

Méltók leszünk elvárásodhoz! Lélekben felemelkedünk Hozzád, soha nem felejtünk el Téged!

Budapest, 2006. március 23.

Haiql Béla

NEM IS TUDOM.

Az egyik percről a másikra minden megváltozott. Fel kell fogni a fölfoghatatlant? És ez az élet csak nem áll meg! Állítsa meg valaki... Gyerek, nevelő, probléma, munka zakatol át a napokon... S már tudom, hogy emlékké simul a hiány, összegzéssé a fájdalom, csak most nem akarom elfogadni.

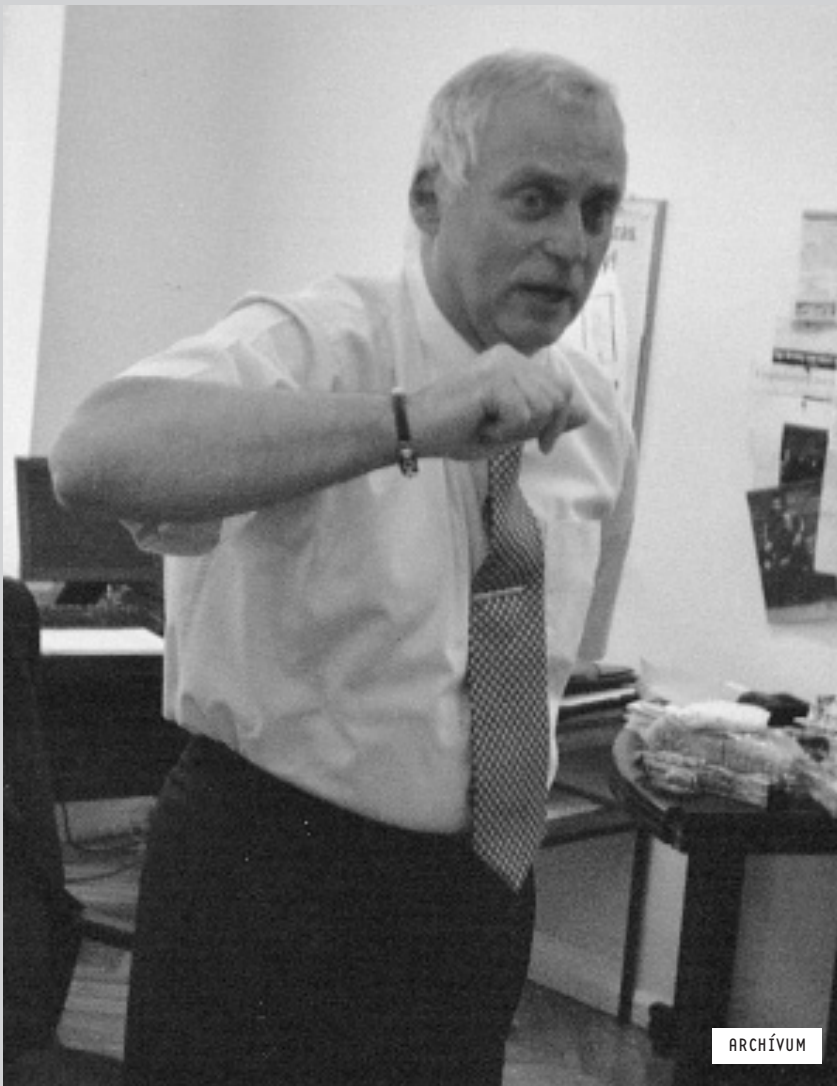
Hiszen nem régen volt, amikor igazgatóhelyettesnek hívtál magad mellé. Én szűk szakmai szempontok, és nagy célok bűvöletében csörtetem át embereken. Hagytál, csak lehajoltál és összeszedted utánam az emberi darabokat, és újra életre keltetted őket. Ha kellett utánamentél, segítettél az általad elbocsátottaknak is. Együtt kerestük meg a gyermekek ellen szörnyű bűnt elkövető embert, és Te képes voltál szánakozva nézni rá. Nem értettem. Ma már tudom. Az irgalmas ember cselekszik így.

Szertelen voltam. Nem róttál meg, csak egy iratcsomót küldtél át nekem aláírni, közte volt „halálos ítéletem” magam általi jóváhagyása is, és én aláírtam. Jót szórakoztunk ezen. Mementóként az irodád falát „díszítette”. Megértettem, hogy magunk szemében a gerendát kell észrevenni, mielőtt a másikéban a szálkát. Volt olyan hiba, amiért szóltál, volt, amit humorra szelidítettél. Hagytad alkotni a munkatársaidat, hogy a jó rendszerré szerveződjön. Így nevelt a felnőtteket.

Az akkori cselekedetek, megoldások hirtelen példáká lettek. Az emlékek és gondolatok kavalkádjában döbben meg az ember, hogy válik tanítássá egy élet. Életed.

Irodád előtt tüntettek a gyerekek, s kanállal ütötték a folyosó kövét. Te nem ordítottál, nem a felelőst kerested. „Na jól van gyerekek, látom, ti jól szórakoztok. Rám nincs is szükség, mondjátok itt a hülyeségeiteket, elmegyek.” El is mentél. Kis idő elteltével a gyerekek is eloldalogtak. Tudták, hogy számíthatnak Rád. Te voltál a „Karcsi bá’.”

Ha kellett játszottál, fociztál vagy dolgoztál velük. Azt nem mondom, hogy a kapálásért rajongtál volna, de a lapát, a csákány, a balta jól forgott a kezekben. Ilyen alkalommal fényképezett le a Magyar Nemzet fotósa, és derült ki, hogy disznóól épült a Békében. Lett is botrány belőle, de nyertél! A zsákolást meg egyenesen neked találták ki. Az volt aztán a férfias munka! Cukkolás, viccelődés, Karcsi bá’ így, Karcsi bá’ úgy, és bent volt a 150q gomba alapanyag a pincében.

Emlékszel? Lapos vassal a zsebünkbe mentünk ki a „dzsumbujba” PL-ért, meg KZ-ért, Hajkuráasztuk őket kétes alakoktól kísérve, de nem hagytad, hogy ne legyenek meg. Ez mind a gondoskodás, ez mind a tanítás.

Aztán osztályvezető, majd főosztályvezető lettél. Sikert, sikerre halmoztál. Te azonban nem változtál. Nélküled nem lett volna Bócsa sem.

A volt növendékeid ugyan azt a Karcsi bá'-t keresték, és találták meg. Hívtál, hogy együtt segítsünk ennek, ki kell fizetni a hátralékot annak. Szabolcsban eltört a gyerek gerince, és ott a család, a másikat kilakoltatnák. Végtelen történetek. Ugyan az a melegség, ugyan az a törődés. Ilyen voltál. Így szerettél.

Hálát adok az életedért. ...

Szabadka Péter

KÖZÚTI BALESETET

az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium gépkocsija – közölte a rendőrség 2006. március 16-án. A közlés szerint életveszélyes sérüléseket szenvedett a tárca helyettes államtitkára, valamint egy minisztériumi dolgozó, és életét veszítette a gépkocsi vezetője és Gáspár Károly, a minisztérium főosztályvezetője az 51-es főúton, amikor gépkocsijuk frontálisan összeütközött egy teherautóval. Ez a hír mindannyiunkat megdöbbentett, és most azért gyűltünk egybe, hogy mi, akik jól ismertük és szerettük Gáspár Károlyt, megemlékezzünk róla.

1969 óta dolgozott a közigazgatásban, és a gyermekvédelem különböző területein előbb nevelőtanárként, majd gyermekotthon igazgatóként. 1995-től az Egészségügyi Minisztériumban, majd 2003-tól az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztériumban, majd a tárcák átszervezése után, 2004. október 21-től az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumban látott el gyermekvédelmi feladatokat. Főtisztviselői kinevezését múlt év június elsején kapta meg. Szakmai munkáját 1994-ben Közigazgatási aranygyűrűvel, 1997-ben Pro Caritate díjjal, 1999-ben Hilscher Rezső emlékdíjjal ismerték el. 2003-ban megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét.

Ha öreg fővel búcsúznak szeretteink, barátaink, megsiratjuk őket, megáldjuk őket, érezzük, hogy ez az élet magasztos rendje.

Ha súlyosan beteg életek hullanak alá, a lelkünk csupa zokogás, de azért úgy fektetjük a ravatalra, mint akikkel jótétemény történt.

De amikor egy balesetben szerettünk vagy barátunk lesz oda, akinek lelke, teste, szelleme még megannyi tervet hordozott, akkor úgy érezzük, mintha falba vágódtunk volna, vagy szakadék nyílna meg a lábunk előtt. Felsír a szívünk – nem ezt érdemelte.

Tudjuk, hogy a sors nem érdem szerint osztja és veszi el az életet.

Mégis Gáspár Károly barátunk tragédiája

SZENVEDETT

után úgy érezzük, hogy egyszerre üres lett a világ.

Sokan vagyunk itt ezen a szomorú megemlékezésen, akik jól ismertük és szerettük őt.

Emlékezzünk rá mély szomorúságunkban.

Gáspár Károly a magyar gyermekvédelem százados mulasztásainak árnyékában, egy elhanyagolt jogi környezetben vette át az ágazat irányítását. A sok szempontból méltatlanul alábecsült gyermekügy terén nagy gyarmatosító munkára volt szüksége ahhoz, hogy a nagyhatalmú ágazatok, mint pénzügy, gazdaságpolitika domíniumai közé – irtózatatos harcok árán, a súlyos érdekellentétek dacára – a kicsit árva és elhanyagolt gyermekvédelmet beemelje, és az ágazat kemény törvényben parancsolja ki magának az őt megillető helyet.

Gáspár Károly dolgozott szakadatlanul, nem haragudott, nem dicsérte magát és nem vádolt másokat, munkálkodott, és először a fővárosi gyermekvédelem, később az ágazat legjelentősebb szakmapolitikusává vált.

Keze alatt rendezést nyert a gyermekek iránti felelősség. Megcsendült a gyermekvédelemben az a forint, amit a magyar gazdaság intézményesen és garantáltan, közvetlenül a gyermekeknek kívánt adni.

Irányítása alatt a gyermekek sorsáért felelősséget érző szakemberek összefogtak, és a szétszórt gyermekügyet jóságos kezek erős rendszerben, elszakíthatatlanul egybekapcsolták.

Élhető körülményekhez jutott a gyermek, védelmet nyert. Olyasmi ment végbe munkássága alatt, mint Észak-Amerika dicsőséges harcaiban, amikor a felszabadító erők hatására az emberi alapjogok az őket megillető helyre tudtak kerülni.

1997 óta másképpen mosolyognak a gyerekek. Álmélkodó szemmel járhatjuk körül a megújult intézményeket és megilletődéssel látjuk a kialakított otthonosságot. Ezt nagyrészt neki köszönhetjük. Könnyű bírálni – alkotni, építeni nehéz.

Tanfolyamok, képzések művelik a gyermekvédelemben dolgozókat, és a szakma

kezd kibontakozni. A gyerekekkel való foglalkozás ismerete, egy új intézményrendszer teremt folyamatosan a gyermeki életet segítő szakmák tudományát – mindezt elsősorban ő kezdeményezte.

Ott, ahol ismeretlen volt a gyermekek igazi ügye, új lakásotthonok épültek, és a teljes rendszer körvonalai még csak most kezdenek kibontakozni.

A balvégzetű árvaházak, nevelőotthonok parcelláin – Gáspár Károlynak köszönhető gondosság árán – a gyermekek védelmének eszméje örökre megparancsolja mindannyiunk számára, hogy a gyermeknek jár a szép tavasz és a gyümölcsöző nyár.

Mindezeket ugyan nem egyedül teremtette. Kezdeményezők, végrehajtók, nagy egyéniségek voltak körülötte, mellette. Nem fogja a történelem másokról leszedni a borostyánt, hogy az ő halott fejét felékesítse. Elég az is, ami az ő fején termett.

Mindezekben a dolgokban azonban ő volt az egység, a nagy építőmester, akinek bölcsessége éppen abban tűnt ki, hogy megtalálta életében a hivatását, az emberséget és a gyermekeket szerette kimondhatatlanul.

Nagyvonalú életművének ez volt az alapja. Állunk itt lehajtott fővel a nagy csendességben, elkomolyodva, meg-megremegő lelkünkkel, és ráborulunk az emlékére. A leghálásabban mi tudjuk áldani őt. Mi, a legárvábbak érezzük, hogy megfogytoktunk.

Jól ismert bennünket, különösen az alsóbélatelepi gyermekotthont. Nagy szakmai tekintélye mellett egyetlen szava sokszor többet ért, mint tíz deklaráció.

A gyermekek ügyében nem ismerte a tréfát, és bármikor kész volt a határozott szakításra, ha a gyermekek életét, boldogulásuk esélyeit valahonnan veszély fenyegette.

Az elfogultság ellen józanul és határozottan fel tudott lépni, ezért méltóságán, közéleti súlyán soha egy szemernyi folt sem esett.

Tudta, hogy a legnagyobb jót akkor teszi a gyermekvédelemmel, ha erejét növeli, érdekeit érvényesíti, erőforrásait szaporítja, mert bízott abban, hogy a gyermekek életének, fejlődésének legértékesebb részét, a körülöttük levő emberséget, szakmaiságot szolgálja ezzel.

Megbecsült ő minden gyermeket, dolgozót, volt egy jó szava mindenkire, mert jobban becsülte az egyszerűséget, mint a hivalkodást.

Hűséges volt a szakmájához, mindig volt ereje, ideje, tanácsa és áldozata, ha egy gyermek bajban volt.

Tudta, hogy ebben a szakmában nincs kicsiny és nagy, hiszen mindenki a gyermekért van.

Éles szeme pontosan előrejelezte a nehézségeket, és gyakorlatias tanácsai sokszor átsegítettek bennünket a problémákon.

Akármit hoz a jövő, egy bizonyos, hogy amit alkotott, az visszafordíthatatlan új pályára kényszerítette az egész szakmát.

Gyógypedagógiai, szociálpolitikai tanulmányai mind csupán eszköz volt, hogy egy olyan politikai közéletben harcoljon a gyermekekért, ahol semmi sem szent, amikor mindenkit meggyanúsítanak, mindenkit megrágalmaznak. Mégis feddhetetlen maradt, mert a gonoszság is meghajolt tisztességes erkölcsi és szakmai magatartása előtt.

Emlékezzünk meg róla, hogy bölcsességében mennyi volt az erő; elfogulatlan volt, tiszta, kategorikus, haragtól, irigységtől mentes, humoros és mégis halálosan komoly.

Nem lehetett könnyen rábeszélni, de nem lehetett elhallgattatni sem. Nem lehetett megvesztegetni, és nem lehetett félrevezetni. Úgy jártak hozzá a gyermekvédelem kiválóságai, mint egy napkeleti mágushoz – tanácsot kérni a szakma néhez kérdéseiben.

Oda jutott, hogy minden tanácsa cselekedet lett, hogy gondolatai nemzedéket neveltek és életsorsokat irányítottak.

Egyszerű, Király utcai lakásában puritán módon élt és messzebbre látott, mint más, többet tudott a gyermekvédelem gyakorlati ismereteiből, mint más, biztosabban ítélte, mint a szakmabeliek közül akárki, néhány szava kérdéseket döntött el, és programokat adott.

De ne feledjük el, hogy bölcsességében mennyi volt a jóság. Mindenki bízott benne, senki sem félt tőle. A gyermekek rácsodálkoztak, mellé húzódtak, átölelték. Kicsiny és nagy emberek arca felderült, amikor beszélgetett velük. Észrevétlenül, anélkül, hogy tudták volna, sok embernek a terhét hordozta, sok ember helyett viselt gondot és törődést.

Nagy ember volt, mert a legkiszolgáltatottabbakért dolgozott. Emlékezzünk arra, hogy bölcsességéből milyen derű áradt. Mondatai tele voltak humorral, vidámsággal.

Ismerte a világot és kiengesztelődött vele. Ismerte az embereket és mégis szerte őket, ismerte az életet és mégis bízott a jövőben.

Bölcs humorának fényében szép volt a világ.

Sokat tartózkodott Alsóbélatelepen, Fonyódon, látogatásaiban anyni emberség

és lovagiasság volt, hogy hetekig táplált bennünket.

Ahogy mélyebbre ásunk bölcsességének rétegződésében, láthatjuk, hogy a felszínen kiváló politikus erényei, alatta a szakma szeretete és magas szintű ismerete, ezalatt az erkölcsi megingathatatlansága, majd még mélyebben mindezek alapja, az emberség és a gyermekszertet húzódik.

Élete és munkássága csak így tudta kiállni azokat a próbákat, amelyeket átmeneti elmozdítása után el kellett szenvednie. Hiába fújt a szél, hiába jött az árvíz, a vihar, meg tudott állni, nem tántorodott meg, nem alázkodott meg, és nem alkudott meg. A szakma követelte vissza önmagának.

Munkáját végezte akkor is, amikor tragikus hirtelenséggel elragadta a halál. Ebben a fekete tükörben Gáspár Károly barátom tiszta és romolhatatlan vonásaiban sugárzik most is.

Sok-sok arc, a barátok, tisztelgők serege a hivatalos temetésen is megmutatja majd, hogy kik azok, akik a legtöbbet veszítették benne. Családja számára szörnyű tragédia, a barátok számára hatalmas veszteség, a gyermekvédelem számára pótolhatatlan és tulajdonképpen elmondhatatlan hiány. Mindannyiunknak nagy a felelőssége az elkövetkező nemzedékekért, akiket úgy kell nevelnünk, hogy amikor ők állnak üresen hagyott helyünkre, jobbak és boldogabbak lehessenek, mint mi voltunk. Gáspár Károly barátom, biztosan tudom, hogy így szeretnéd.

Értelmetlen balszerencse vette el tőlünk, a veszteség súlyát közösen hordozzuk. Az üresen hagyott család, a félbehagyott életmű, az elárvult szakma most reménytelenül sír és csüggedten gyászol.

Kérem, hogy egy perces néma főhajtással tiszteljük meg az emlékét.

Remélem, hogy valamennyiünk szívében lassan megindul a vigasztalódás, lelkünk gyógyulni kezd, és fel tudjuk emelni a fejünket, mint a virág, amelyet egy szörnyű vihar ereje a földig levert ugyan, de arra rendeltett, hogy a nap felé forduljon és kiegyenesedjen.

Alsóbélatelep, 2006. március 21.

Szövényi Balázs

VALAHOL EURÓPÁBAN IN MEMORIAM G. K.

Az hagyján, hogy nem emel nekik szobrot a város,
nem barikádharcosok
nem hősök, nem gavroche-ok, csak vásott,
szurtos képű srácok
kiknek körme alá nem bűn rakódik, hanem korom,
mert vasznak, abból élnek.
De lopkodnak is serényen,
ha kell, s hordják a cuccot alvilági uraknak, hercegeknek.
mert nincs más anyjuk, s apjuk se, csak az utca.
S gyűlnek az ügyszámok egy nyomtatott papírra,
nevük így lesz mégis megörökítve,
addig legalább, míg mentesülnek
van nevük, tehát fontosak.
(a casier judiciaire, mondta Brel
– a civilizáció produktuma.)
Hát hol van most *Somlay Artúr*
széles karimájú *kalapja*,
meg az *mosoly*, meg *az a hang*,
ki az, ki közékük települ,
hogy ócska zongorán csak nekik játsszon, mondjuk Chopint,
vagy ha azt nem, Bartóktól egy egyszerű dallamot:
*„Szegény legény vagyok én, erdőt-mezőt járok én,
krajcárom sincsen, elszakadt az ingem.”???*

06.04.27. Dénes Veronika

A gyermekvédelem és a fiatalokorra vonatkozó büntető-igazságszolgáltatás kapcsolódási pontjai, különös tekintettel a megelőzésre és a reszocializációra

Gáspár Károly Ph.D. disszertációjának befejezésén dolgozott, de ez a munka befejezetlen maradt. E számunkban az-
zal is szeretnénk rá emlékezni, hogy egy fontos részletet közlünk az elkészült anyagból.

A disszertáció a gyermekvédelem és a büntetőjog érintkezési pontjaival, a gyermek- és fiatalokorra bűnelkövetők ke-
zelésének ellátórendszerbeli és igazságszolgáltatási jellemzőivel foglalkozik. Kiemelt figyelmet szentel azoknak a jó
nemzetközi tapasztalatoknak, gyakorlatoknak, amelyek elemzésével, egyes elemeinek adaptálásával a magyar jog-
rendszer és jogalkalmazás is hatékonyabbá, sikeresebbé, gyermekbarátabbá válhatna.

A gyermekvédelmi és büntetőjogi történeti háttér felvázolása után elemezte a releváns nemzetközi dokumentumo-
kat, a magyar joganyagot és sajátos, szociálpolitikai nézőpontból fogalmazta meg észrevételeit mind az anyagi,
mind az eljárásjogról. Az igen nagy terjedelmű, összegző igényű és homogén munkából nehéz volt kiválasztani azt
a néhány oldalt, amellyel gondolatait, megfontolásra érdemes megállapításait a lehető legteljesebben közvetíteni
tudjuk. Választásunk azért esett az Ausztria példáján keresztül a haladó európai gyakorlatot bemutató fejezetre,
mert itt az alternatív igazságszolgáltatási technikák, a mediáció, az ellátórendszer – speciálisan a gyermek- és fia-
talkorú elkövetőkkel foglalkozó – intézményei lehetőséget adnak mindannyiunk számára, hogy emlékének felidézé-
se mellett fontos és hasznos tudás birtokába jussunk arról, miként lehet(ne) a gyermekkori bűnözést megelőzni, ke-
zelni jól bevált minták adaptálásával.

1. IFJÚSÁGJÓLÉT, IFJÚSÁGVÉDELEM NEMZETKÖZI GYAKORLATA – AUSZTRIA PÉLDÁJA

1.1. Előzmények

Az állami gyermekvédelem Ausztriában is a XIX. század második felében alakult ki, hasonlóan az európai országok többségéhez, amikor a gyermekek tömegessé váló veszélyeztetettsége (magas csecsemőhalandóság, gyermekmunka elterjedtsége stb.) miatt a korábbi karitatív ellátások már nem bizonyultak elegendőnek. Az állami szerepvállalás eredményeként a századforduló környékén árvaházak, és javítóintézetek jöttek létre a család nélkül maradt vagy a normaszegő, alacsonyabb társadalmi rétegekből származó gyermekek számára. A javítóintézetek jellegüket tekintve totális intézményként működtek, módszereik tekintetében így a kaszárnyákra, börtönökre hasonlítottak. A gyermekeket „elítéltként” kezelték, személyes holmijuk nem lehetett és általános volt a megalázás, a testi fenyegetés. Az intézményekben a vezetők már szakképzettek voltak (tanári képesítéssel rendelkeztek) de a közvetlen nevelést és a gyermekek felügyeletét szakképzetlen férfiak és nők végezték. Az intézmények tevékenysége elsősorban a munkára való nevelésre irányult. A fiatalok a házimunkák mellett iskolai tanulmányokat is folytattak, és szakmát tanultak.

A századfordulót követően a közvélemény figyelme a valamilyen szempontból veszélyben levő gyermekek és fiatalokra irányult, ezért ezt az időszakot tarthatjuk a preventív célú intézkedések kezdetének is. Veszélyeztető tényezőnek elsősorban a rossz anyagi körülményeket tekintették, így a gyermekvédelemnek ez a szakasza itt is a szegényüggyel kapcsolódott össze. A szegénység jogán támogatott gyermekekkel a gondozási központok foglalkoztak, ahol a legfőbb cél a gyermekek biztos anyagi hátterének megteremtése volt, aminek érdekében a szegénységi hivattal a rászorulóknak az úgynevezett „nevelési segélyt” vagy „árvaellátást” biztosítottak. A családvédelem kezdeti is innen erednek, a gondozási központokban anya- és csecsemővédelemmel is foglalkoztak, elsősorban a házasságon kívül szülő anyákra koncentrálnak.

A szociális kiadások csökkentése és a fokozott ellenőrzés érdekében 1910-től bevezették a hivatásos gyámi gondozást. Korábban a gyámügyi bíró egy listáról választott gyámot azoknak a gyermekeknek, akiknek gondozása családi vagy más okok miatt nem volt kellően biztosított. Ez a kirendelés azonban formális maradt, nem jelentette a gyermekek megnyugtató gondviselését. A gyermekek mellé kirendelt hivatalnokok munkájukat már hivatásszerűen látták el, felügyeletük alá azonban még csak a két évesnél fiatalabb, házasságon kívül született gyermekek és a valamilyen okból veszélyeztetettek tartoztak.

■ 1. 2. A bécsi gyermekvédelem a két világháború között

A város szervezett gyermekvédelme 1917-ben jött létre, amikor is a városi tanács egységes ifjúsági gondozást hozott létre a gondozási központok bázisán. A gondozóközpontokat kerületi ifjúsági hivatalokká alakították, és vezetőjük jogi ismeretekkel rendelkező városi hivatalnok lett. A gondozott családok száma fokozatosan emelkedett, ezért a kerületeket további kisebb egységekre kellett bontani. A szegény családok gondozása mellett létrejöttek az iskoláskorú gyermekeket ellátó nevelési tanácsadók is, amelyek már a mai értelemben is preventív jellegű feladatokat végeztek.

A gyermekek bentlakásos intézményeinek differenciálása is megkezdődött, különváltak az átmeneti és a tartós elhelyezést biztosító intézetek. Az 1928-ban átadott átmeneti otthon Európa egyik legkorszerűbb intézménye lett. Az egészségügyi ellátáson kívül itt már gyermekpszichológus is dolgozott, aki többek között a gyermekek intelligenciáját is vizsgálta és komplex megfigyelések alapján döntötték el, hogy a nevelőszülőknél vagy a gyermekotthonban történő elhelyezés-e a megfelelőbb. Az átmeneti otthon mellett a tartós elhelyezést négyféle intézmény biztosította: az árvaház, a nevelőotthon, a nevelőintézet és a tanoncotthon. Az árvaházak korábbi katonás szellemét a szakemberek szakmai hozzáértése váltotta fel. A beutalás kritériuma kizárólag a rászorultság lett: azok kerültek ide, akiknek ellátása a szülők halála, vagy eltávózása miatt nem volt biztosított, és nevelőszülői elhelyezésük nem kecsegtetett sok reménnyel. A bűnelkövető fiatalok esetében a korábbi javítóintézetek nevelőintézetekké alakultak, aminek következtében – ahogy a névváltozás is sugallja – a megtorlással, büntetéssel szemben a nevelés került előtérbe.

A gyámi rendszerben bekövetkező változás szerint gyámi tisztséget csak jogvégeztet személy vállalhatott, aki a kerületi ifjúsági hivatal vezetőjének volt alárendelve. Az ifjúsági hivatal feladatai a következők voltak:

- A családokban nevelt gyermekek védelme – a fiatalok feletti általános felügyeletet jelentette, a gyermek nevelésére jogosult személyek (szükség szerinti) támogatásával.
- Gondozási nevelés – az elhanyagolás megelőzése érdekében a gyermeknek nevelőszülőknél vagy nevelőotthonban, nevelőintézetben történő elhelyezése. A beutalást az ifjúsági hivatal kérvényezte, a döntés azonban a gyámügyi bíróság joga volt. Az elhelyezés kivitelezése ismét az ifjúsági hivatal feladata, és a költségeket is a hivatal fedezte. Ez utóbbihoz fel lehetett használni a fiatalok vagyonát is.
- Hivatásos gyámság – az ifjúsági hivatal rendelte ki a fiatalok mellé a hivatásos gyámot, aki hétköznapi felügyelte őt, segítséget nyújtott a számára. A mai terminológia szerint ez a feladat a családgondozó, esetleg az utógondozó munkájához hasonlított leginkább. A hivatásos gyámot nem az ifjúsági hivatal jelölte ki, hanem a törvény határozta meg a gyámságért felelős kerületet.
- Egységes gondozói hálózat – hagyományos, elsősorban egészségügyi jellegű gondozási tevékenységet látott el.
- Ifjúsági üdültetés (a megszállás után) – a náci ideológia szellemében az egészséges életre nevelés támogatása,

ami együtt járt azzal, hogy a beteg, fogyatékos gyermekek számára létesített intézményeket, szervezeteket bezárták, általában azzal a jelszóval, hogy kevés a gyermek.

- Segítségnyújtás a fiatalok számára a bíróságának és a rendőrségnek.

A gazdasági helyzet romlásával párhuzamosan változtak a gyermekvédelem kiemelt területei. A családvédelemben az anyagi gondok növekedésével, a családok dezintegrálásával nagyobb hangsúlyt kapott a szociálpolitikai jellegű családvédelem és családgondozás, ami azonban 1938-ban, Ausztria német megszállása után megváltozott. Megszűnt a szociálpolitikai kérdésekkel foglalkozó önálló szervezet is. A családvédelem intézményeit, így például a házassági tanácsadókat, a fajvédelem szolgálatába állították, a központi ifjúsági hivatal pedig a náci elveknek megfelelően körzeti ifjúsági hivatal néven működött tovább és átvett minden, ifjúsággal kapcsolatos feladatot. Az új hatalom azonban az érvényben levő törvényeken – a náci nevelési célokat kivéve – nem változtatott.

■ 1. 3. A II. világháború utáni helyzet

A háború után haladéktalanul megindult a gyermek- és ifjúságvédelem helyreállítása, alapvetően a megszállás előtti felfogásban. Létrejött a magisztrátuson a szociálpolitikai osztály, amely az ifjúsággondozással is foglalkozott.

1954-ben fogadták el az osztrák ifjúságvédelmi törvényt, amelynek gyakorlati kivitelezése a tartományi törvényhozások feladata lett. A törvényben az addig használt ifjúsággondozás kifejezés helyébe az „ifjúságvédelmi gondoskodás” lépett, ami azt tükrözte, hogy a törvényalkotók a korábbinál nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a megelőzésnek. A „Jugendwohlfahrtsgesetz” kerettörvény, melyhez a tartományok meghozták a saját, tartományonként eltérő szabályozásukat.

Az ifjúságvédelmi tartományi szintű szabályozása során a prevenció körébe az anya-, csecsemő- és kisgyermekgondozás, az iskoláskorú gyermek gondozása, üdültetése, a nevelési segítségnyújtás tartozott. A szankcionáló intézkedések körébe a családból való kiemelés különböző formái, így a nevelőszülői, nevelőotthoni, javítóintézeti elhelyezés kerültek. Társadalmi szervezetek időszakos gyermekfelügyeletet ellátó „gyermekszobákat” hoztak létre. A törvény megkülönböztette az alapvetően megelőző jellegű intézkedéseket – mint például a nevelési segély – és a megtorló jellegű intézkedéseket, mint például a nevelési felügyelet és a javító nevelés.

■ 1. 4. Ifjúságvédelem, ifjúságvédelem a jelenlegi gyakorlatban

Az ifjúságvédelmi ügynevezett bécsi útja rendkívül komplex, mivel minden problémára reagálni kíván. Legfontosabb célkitűzése, hogy a szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek is esélyhez jussanak, szüleik pedig megfelelő támogatást kapjanak annak érdekében, hogy problémáikat, kríziseiket segítséggel – de maguk – oldják meg. A program legfontosabb elve, hogy a hatóságokkal szemben az ifjúsági hivatal szolgáltató jellegét kell hangsúlyozni.

A szociális munkában alkalmazott új módszerekkel csökkent a családon kívüli elhelyezések száma. Az átmenetileg mégis családjukon kívül elhelyezett gyermekek sorsa, életkörülményei lényegesen megváltoztak. A program a korábinál nagyobb hangsúlyt fektetett a nevelőszülői hálózat kiépítésére, és ennek köszönhetően a hetvenes évekhez képest megváltozott a nevelőotthonban és a nevelőszülőknél élő gyermek aránya, így mára már a nevelőszülői elhelyezés a jellemző elhelyezési forma. A változások együtt jártak a nevelőotthonok nagy mértékű minőségi átalakulásával is. Ausztriában kiteljesedett az a folyamat, amit a gyermekvédelem társadalmasításának neveznek. Ennek eredményeképpen az ebbe a körbe tartozó tevékenységek decentralizálódtak, a gyakorlati megvalósítás döntően a különböző privát szervezetek kezébe került. A különböző társadalmi kezdeményezések az ambuláns és bentlakásos ellátás terén egyaránt kínálják szolgáltatásaikat. Az ifjúságléti program súlypontjai:

- Prevenációs tanácsadás, általános segítségnyújtási formák kialakítása a gyermekes és gyermektelen családok számára;
- Segítségnyújtás minden krízishelyzetben levő családnak, tekintet nélkül a krízis okára, előtérben azzal a módszertannal, hogy a család problémát saját maga oldja meg;
- Ha elkerülhetetlen a gyermek kiemelése, akkor elsősorban a nevelőszülői elhelyezést kell preferálni, ezért fejleszteni kell a nevelőszülői hálózatot;
- Új programok kialakítása a nevelőotthoni nevelés megváltozott feladatai számára;
- Szakemberképzés, átképzés az új ifjúságléti stratégia megvalósítására;
- A tudományos kutatás eredményeinek felhasználása a gyakorlatban, amivel a tervezés, előrejelzés megalapozottabbá tehető, valamint az alkalmazott módszerek is követhetik legújabb tudományos eredményeket.

A program főbb elemei

- Életkezdés

A családalapítás első lépése az önálló lakás megszerzése. A lakáshoz jutáson kívül a város szociális hivatala szükség esetén az alacsony jövedelműeknek lakbér-hozzájárulást fizet, nagyobb költségek esetén (pl. lakásfelújítás, költözés) pedig egyszeri segílyt ad. A lakásokat kezelő hivatal az ifjúsági hivatallal közösen egy ún. „korai riasztórendszer” épített ki annak érdekében, hogy a kilakoltatással, vagy kényszerkiköltöztetéssel fenyegetett gyermekes családok számára még időben segítséget nyújthasson. A nyolcvanas években két új lakótelepet is építettek a gyermekes családok számára, ahol külön hangsúlyt fektettek a szociális és kulturális szolgáltatások és programok kialakítására. Például szociális állomásokat családi tanácsadó szolgálatot, az ifjúsági hivatal kihelyezett részlegét, és más, a gyermekekkel foglalkozó intézményt telepítettek ide.

- Családtervezési tanácsadás

A tanácsadás különösen fontos a hátrányos helyzetű rétegeknél, ahol a tudatos családtervezéshez szükséges ismeretek,

motivációk gyengék vagy hiányosak. A tanácsadókat a szociális hivatal, társadalmi szervezetek, egyházak működtetik, amelyek orvosokat, szociális munkásokat foglalkoztatnak.

- Segítségnyújtás fiatal szülők számára

A városban működő szülők iskolája (mind a húsz) részben technikai teendőket tanít meg a leendő szülőknél, részben azok ott nevelési, pszichológiai tanácsokat kaphatnak szakemberektől. Évente 14-15 ezer hallgató vesz részt ezeken a tanfolyamokon, egyharmaduk jövőendő apa.

- Segítségnyújtás a gyermekes családoknak

Ha a már lakással rendelkező gyermekes család valamilyen nehézséggel szembesül, igénybe veheti az ifjúsági hivatal nyújtotta szolgáltatásokat. A gyermekes családok köre a problémák oldaláról erősen differenciált, ezért a támogatási formák is széles skálát ölelnek fel. Sajátos célcsoportot jelentenek a gyermeküket egyedül nevelő szülők, akik maximális szociális, pedagógiai, és pszichológiai segítségre számíthatnak. Említésre érdemesek például az úgynevezett gyermek-szülő központok, ahová az anyák gyermekeikkel együtt mehetnek el szemináriumokra, előadásokra. Ha a családnak kizárólag anyagi vagy életszervezési gondjai vannak, és terápiás támogatásra nincs szükség, a szociális hivatal a jogosultsági feltételek megléte esetén szociális segílyt folyósít. Ha a család valamilyen nevelési problémában szorul támogatásra, akkor a szülők a gyermek életkorától és a probléma jellegétől függően pszichológiai és nevelési tanácsadóhoz fordulhatnak. A szociális munka új útját jelentette az 1979-ben indított utcai munka projekt. Az azóta elfogadott gyakorlattá vált utcai gondozást főfoglalkozású szociális munkások végzik. Peremhelyzetű fiatalok csoportjaival foglalkoznak, információt nyújtanak, tanácsadást végeznek, és akut problémák megoldásában segítenek. Munkájuk fontos része a kábítószer által veszélyeztetettek és a már drogfüggőségben szenvedők gondozása.

- Családon belüli erőszak esetén nyújtott segítség

Az utóbbi évtizedekben vált közzismertté, hogy milyen gyakran esnek a családon belüli erőszak áldozatává a gyermekek. A tárgykörben végzett vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a gyermekek bántalmazása elsősorban szociális és nem bűnügyi probléma. A probléma kezelésére az ifjúsági hivatal otthonokat működtet, ahol a bántalmazott anyák és gyermekeik átmeneti menedéket találhatnak. Az éjjel-nappal nyitva tartó házak címét igekeznek titokban tartani, férfiak nem léphetnek be.

- Családon kívüli elhelyezés

A gyermekvédelmi tevékenység utolsó eszközeként kerülhet sor arra, hogy a gyermeket rövidebb-hosszabb időre, esetleg örökre kiemeljék a vérszerinti családból. Az ifjúsági hivatal csak akkor hoz ilyen döntést, ha már valamennyi preventív-ambuláns lehetőséget kimerítettek, és – lehetőség szerint – a szülők is beleegyezésüket adták a családon kívüli elhelyezéshez. A rendelkezésünkre álló adatok szerint a bécsi ifjúsági hivatal pedagógiai problémák miatt évente százkilencven-kétszáz, a nevelést végző személy alkalmatlansága százötven-háromszáz, távolléte miatt hetvenöt-kilencven, veszélyeztetettség miatt hetven-nyolcvan, erő-

szak miatt nyolcvan, rossz bánásmód miatt harminc-negyven, egyéb esetekben pedig hetven-nyolcvan gyermeket emel ki a családból. Az éves „beáramlás” tehát közel hétszáz fő. Az elhelyezés nevelőszülőknél vagy nevelőotthonokban történhet.

- **Nevelőszülők.**

Ahhoz, hogy egy család nevelőszülőként gyermekneveléssel foglalkozzon, a kerületi ifjúsági hivatalnál kell jelentkeznie. A hivatal munkatársai megvizsgálják a jelentkezők körülményeit, és ha azokat megfelelőnek tartják, hozzájárulnak a család kéréséhez. Lehetőség van arra is, hogy valaki közvetlenül váljon nevelőszülővé: abban az esetben, ha a gyermek rövid időre, átmenetileg kerül hozzá, vagy ha közeli rokonságban van a gyermekkel. Az ifjúsági hivatal utólagos engedélyére azonban ebben az esetben is szükség van és a hivatal minden nevelőszülőnél folyamatosan ellenőrzi a gyermek életkörülményeit, mivel a törvényi megfogalmazás szerint az elhelyezésnek a gyermek jólétét, érdekét kell szolgálnia. A nevelőszülők felkészítése külön erre a célra szervezett tréningeken történik.

- **Nevelőotthonok.**

Az ifjúsági hivatal akkor dönt a gyermek nevelőotthoni elhelyezése mellett, ha az életkor, a személyiségállapota, a problémák jellege miatt nem remélhető, hogy a nevelőszülői kihelyezés sikeres lesz, vagy olyan speciális foglalkozásra van szükség, melyet a nevelőszülők nem tudnak biztosítani. Ma már az ifjúsági hivatal döntését követően a gyermekek közvetlenül végleges gondozási helyükre kerülnek, ezért megszűntek az átmeneti otthonok. A gyermekek vizsgálatát az ambuláns ellátó szolgálatok, tanácsadók végzik, és ennek alapján dönt a hivatal az elhelyezésről. A nevelőotthoni csoportokban (8-10 fő) a gyermekek családias keretek között élnek. Általában kettő-négy gyermek lakik egy szobában, de az ifjúsági korúak egyedül is lakhatnak. A korszerű elhelyezési körülményeknek és egyéb feltételeknek köszönhetően a nevelőotthonokban élő gyermekek biztonságérzete megnőtt, kapcsolataik egészségesebbek, bensőségebbek. A csökkenő gyereklétszám intenzívebb, elmélyültebb nevelői munkára nyújt lehetőséget. Gyakorlatilag valamennyi nagy otthont felszámolták, és helyükben kis létszámú, differenciált ellátást nyújtó otthonok létesültek. Változott a nevelőotthonok megítélése is, a kedvezőbb szakmai és társadalmi attitűd kialakulásához több tényező is hozzájárult. Így pozitív hatása volt annak, hogy az elhelyezés a szülők együttműködésével történik, nem pedig „elveszik” tőlük a gyermeket.

- **Örökbefogadás**

Az eredeti családon kívüli elhelyezés visszafordíthatatlan és végleges formája az örökbeadás. A bécsi ifjúsági hivatal örökbeadásokat közvetítő állomása az utóbbi években hatvan-hetven gyermeket adott örökbe évente. Az örökbeadás az esetek legnagyobb részében újszülött korban történik. A legtöbb gyermeket csecsemőotthoni, nevelőotthoni tartózkodás nélkül, közvetlenül helyezik az örökbefogadó szülőkhöz. Az örökbefogadásra váró gyermekek száma általában kétszáz fő körül mozog, és ez azt jelenti, hogy két-háromévi várakozással kell számolniuk az örökbefogadni vágyóknak. Azoknak az anyáknak, akik már a

gyermek születése előtt eldöntik, hogy nem kívánják őt felnevelni, lehetőségük van arra, hogy kapcsolatba léphetnek a közvetítő állomással. Ugyanakkor nem minden nő marad meg ennél az eredeti elhatározásánál, hanem más megoldást választ. Az ifjúsági hivatalok pszichológiai szolgálatai külön is foglalkoznak az örökbefogadást vállaló családokkal, tanácsokkal segítik őket és később is rendelkezésükre állnak.

■ 2. A FIATALKORÚAKRA VONATKOZÓ BÜNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS AUSZTRIÁBAN

■ 2. 1. Szabályozás

A fiatalkorúakra vonatkozó jelenleg hatályos igazságszolgáltatási törvény már csaknem negyedszázados: 1988. október 20-án lépett hatályba. A 80-as évek elejétől fokozatosan csökkent, hosszú ideje pedig stagnál a fiatalkorú bűnözés, az osztrák szakmai közvélemény elégedetlensége azonban folyamatosnak tekinthető a büntetőjogi eszközök alkalmazásának hatékonysága ügyében. A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatását érintő reformtörekvések elsősorban a megelőzésre, a büntető igényű beavatkozás csökkentésére, illetve a minél enyhébb beavatkozásra helyezték a hangsúlyt.

A megelőzés illetve a jóvátétel intézményének erősödéséhez vezettek azok a konfliktusrendezési kísérletek, amelyek már a nyolcvanas évek második felében megkezdődtek Ausztria néhány nagyvárosában. A kísérlet célja annak megállapítása volt, hogy el lehet-e tekinteni a büntetőeljárástól akkor, ha a fiatalkorú¹ a bűncselekmény elkövetése után pozitív magatartást tanúsít (a kárt megtéríti, bocsánatot kér a károsulttól). A kísérlet kedvező tapasztalatai reformfolyamatokhoz vezettek.

A JGG. a korábbi szabályozásokhoz képest egy új büntetlen-ségi okot vezetett be. Eszerint a tett elkövetésekor a 16. életévét el nem ért fiatalkorú, ha vétséget követ el, de meghatározott okokból még nem érett cselekménye jogellenes voltának belátására, vagy e belátás szerinti cselekvésre, akkor nem büntethető, feltéve, ha különös speciális prevenciók szempontok nem indokolják a fiatalkorúak büntetőjogának alkalmazását. (JGG. 4. §). Tehát a JGG. a beszámítási képesség mellett a felelősségre vonás alapjának tekinti az érettség meglétét. Ha érettség hiányában a fiatalkorú nem vonható felelősségre, a bíró a gyámügyi törvény hatályába eső intézkedést alkalmazhat.

A JGG. 4. §-nak e rendelkezése voltaképpen e rendelkezése voltaképpen a kevésbé súlyos bűncselekmények esetében a 14-15 éves fiatalkorúak számára szűk határok közé szorítja a büntetőjogi felelősségre vonást.

A törvény szerint a fiatalkorú bűncselekménye a fiatalkorú által elkövetett és a büntetőbíróság által kiszabandó büntetéssel fenyegetett cselekmény (JGG. 1. § 3.). Eljárásjogi szempontból minden eljárás, amelyet fiatalkorú által elkövetett és büntetőbí-

¹ A törvény szerint fiatalkorúnak minősül az, aki a cselekmény elkövetésekor a 14. életévét már betöltötte, de a 19. életévét még nem haladta meg (JGG. 1. § 2.) A büntethetőség alsó korhatára tehát a 14. életév.

róság által kiszabandó büntetéssel fenyegetett cselekmény miatt folytatnak, a fiatalkorúak büntetőügyének minősül, függetlenül a terheltnek az eljárás megindítása idején betöltött életkorától (JGG. 1. § 4.).

A JGG. 5. § 1. pontja értelmében a törvény alkalmazásának célja az, hogy az elkövetőt visszatartsa a bűncselekmény elkövetésétől. A törvény a fiatalkorú nevelési szükségletét nem tekinti büntetés-kiszabási alapnak.

Az osztrák törvényhozás tehát összhangban a nemzetközi normákkal nem kíván intenzívebb korlátozásokat alkalmazni azokkal a fiatalkorúakkal szemben, akiknél fennáll a nevelési szükségessége, mint azokkal szemben, akiknél ez nem áll fenn. A JGG. 14. §-a szerint a nevelési elvekre a büntetés kiszabása során csak annyiban lehet figyelemmel lenni, amennyiben azt a speciális prevenció szempontjai szükségessé teszik.

■ 2. 2. A diverzió

Az osztrák JGG. legfontosabb, mára teljes mértékben leterjedt reformértékű törekvése a büntetőjogi beavatkozás visszaszorítására irányul a fiatalkorú bűnelkövetők esetében. Az alapkonceptiója az volt, hogy a kevésbé veszélyes elkövetők enyhébb bűncselekményeit a hagyományos formális eljárás kereteiből kiemelik és eljáráson kívüli, informális módon oldják meg. Az ilyen megoldásnak számos előny van, így a fiatalkorúaknál különösen fenyegető – a hagyományos bűnözéssel együtt járó – stigmatizáció elkerülése, továbbá az igazságszolgáltatási rendszer tehermentesítése, végül az áldozat érdekeinek fokozottabb figyelembevétele.

Az osztrák büntetőjogi irodalomban diverzió olyan büntetőjogi egyeztető eljárást értenek, amelyet a bűnüldöző hatóságok tudomására jutott, a törvény által büntetendő cselekmény konkrét gyanúja alapoz, meg és amely a bűnüldöző hatóságok közreműködésével más módon is intézhető, mint formális bírósági eljárás keretében. A jelenlegi osztrák szabályozás szerint a diverziós jogkör csak az ügyészséget és a bíróságot illeti meg, míg a közbiztonsági szervezeteket (rendőrség, csendőrség) nem.

A szakirodalom megkülönbözteti az egyszerű, vagy nem interveniáló és az interveniáló diverziót. A diverzió egyszerű formája, amikor az ügyész, vagy a bíró a rendelkezésre álló adatok és információk alapján megszünteti az eljárást anélkül, hogy a gyanúsítottat további cselekményre hívná fel. Az interveniáló diverzió esetén a bíróság az eljárás ideiglenes, a vagy végleges megszüntetésének feltételeként a gyanúsítottat meghatározott cselekmények végzésére hívja fel. Ezek kötelezettségekből illetve magatartási előírásokból állhatnak, amelyek teljesítését – az osztrák jog alapján – a gyanúsított önkéntesen vállalja. Az eljárás kimenetele szempontjából az egyik lehetőség az, hogy az eljárás a gyanúsított teljesítése esetén befejeződik, a másik, hogy először az eljárás ideiglenes felfüggesztésére kerül sor míg végleges megszüntetését kötik a gyanúsított teljesítéséhez. Garanciális okból interveniáló diverziót csak bíróság végezhet, az ügyészségnek ebben a formában indítványozási jogköre van.

Az egyszerű, nem interveniáló diverzió tipikus formája az ügyész lemondása a fiatalkorú büntetőjogi üldözéséről. A JGG. 6. §-a alapján az ügyésznek le kell mondania a büntetőjogi üldözésről, ha az alábbi feltételek együttesen állnak fenn:

- Az elkövetett bűncselekmény nem járt halálos következményekkel.
- A megvalósított bűncselekmény büntetéssel fenyegetése a fiatalkorúra nézve legfeljebb ötévi szabadságvesztés, speciális prevenció intézkedésre (pl. pártfogó felügyeletre és támogatásra) nincs szükség,
- A bíróság a fiatalkorú bűnösségét a büntetés kiszabásának mellőzésével mondaná ki (12. §), vagy a büntetőeljárást ideiglenesen megszüntetné. A fiatalkorúak ügyész-sége a gyakorlatban gyakran él ezzel a lemondási lehetőséggel.

A diverzió másik formája az eljárás ideiglenes megszüntetése a bíróság által. Ezt akkor alkalmazzák, amennyiben a fiatalkorú ügyében a fenti diverziós megoldások nem bizonyultak alkalmasnak, továbbá, ha a tényállás körülményei kielégítően tisztázottak, valamint az elkövető bűnössége nem tekinthető súlyosnak és a büntetés kiszabás – a további bűncselekmények megelőzése szempontjából – nem mutatkozik célszerűnek.

Az eljárás ideiglenes megszüntetése történhet a következők szerint:

- Egytől két évig terjedő próbaidőre bocsátással, amely kötelezettségek előírásaival, vagy pártfogó kirendelésével jár,
- Olyan meghagyások meghatározásával, amelynek teljesítésére a fiatalkorú készségét nyilvánította (JGG. 9. § (1) 1.2.)
- A próbaidő alatti kötelezettségek körében minden olyan előírás alkalmazható, amely alkalmas lehet az újabb bűncselekmény elkövetésétől való visszatartásra.

A JGG. 12. §-a a diverzió következő fokozataként lehetővé teszi a bűnösséget kimondó ítélet meghozatalát büntetés kiszabása nélkül.

Ez a jogkövetkezmény akkor alkalmazható, ha a fiatalkorú által elkövetett bűncselekményre csekély büntetés lenne kiszabható és a bíróság mérlegelése szerint az újabb bűncselekmény megelőzéséhez a bűnösség ítéletben való kimondása megfelelő visszatartó hatással bír.

■ 2. 3. A fiatalkorúakra kiszabható büntetések és a szabadságvesztés

A fiatalkorúakra kiszabható pénzbüntetés napi tétele az általános, felnőttekre vonatkozó napi tétel fele. A pénzbüntetés fiatalkorúakra – korlátozás nélkül akár az egész-, akár a részösszegre nézve – feltételeken is kiszabható (JGG. 5. §. 5.).

A fiatalkorúakra kiszabható legsúlyosabb büntetés a szabadságvesztés. A JGG. 5. § 4. pontjában foglalt rendelkezése alapján a fiatalkorúakra kiszabható szabadságvesztés maximuma a felnőttekre kiszabható büntetési tartam maximumának fele, generális minimuma egy nap. Az osztrák Btk. Legsúlyosabb büntetési tételével: az életfogytig terjedő, vagy az életfogytig illetve 10-20 évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény esetén a fiatalkorúakra kiszabható büntetés tartama a 16. életévüket betöltött fiatalkorúak esetén 1-15 év, 16. életévüket be nem töltött fiatalkorúak esetén 1-10 évig terjedő szabadságvesztés.

Végül a JGG. 5. § 3. pontja a Btk-ban 10-20 évvel fenyegetett

bűncselekmények esetén a fiatakorúak büntetési tételét – életkortól függetlenül – 6 hónaptól 10 évig terjedő tartamban határozza meg.

■ 2. 4. A fiatakorúak büntetőeljárásának sajátosságai

Ausztriában a fiatakorúak büntetőügyeiben külön bíróság jár el. A JGG. 23. §-ban külön meghatározza a bécsi önálló fiatakorúak bíróságának illetékességét, amely nem csupán járásbíró-sági és tartományi szintű büntetőbíráskodást lát el, hanem a gyámsági gondnoksági bírósága ezen kívül sajátos büntetés-végrehajtási feladatot is ellát.

Különleges illetékességi szabály, hogy a fiatakorúak bíróságának hatásköre a felnőtt elkövető cselekményére is kiterjed, ha a „tartási kötelezettség elmulasztása” (Btk. 199. §) elkövetésének sértettje vagy veszélyeztetettje kiskorú (JGG. 25. §).

A büntetőeljárás során mind pontosabb és mélyrehatóbb vizsgálatot kell végezni a fiatakorú személyiségéről és környezetéről. Ezen belül fel kell deríteni a fiatakorú élet- és családi viszonyait és egyéb körülményeit, amelyek testi, lelki és szellemi tulajdonságainak megítélését szolgálhatják. Nem szükséges a körülmények vizsgálata, ha azt a bűncselekmény jellege ezt nem teszi indokolttá. Kétség esetén a fiatakorút orvosnak, vagy pszichológusnak is meg kell vizsgálnia (JGG. 43. §).

A fiatakorúak őrizetbe vételeire és előzetes letartóztatására csak kivételes esetben kerülhet sor, amennyiben az eljárás célja más, családjogi vagy ifjúságvédelmi vagy egyéb enyhébb büntetőeljárás eszközeivel nem érhető el.

A fiatakorúak előzetes letartóztatását a büntetés-végrehajtási intézet elkülönített körletén, egyszemélyes zárkában kell fogatosítani.

■ 2. 5. A fiatakorúak büntetés-végrehajtásának szabályai

A hatályos JGG-nek a büntetés-végrehajtás szabályozása (51-60 §-ok) során figyelembe kellett vennie a szabadságvesztés-büntetés ultima ratio jellegét. Annak ellenére, hogy a törvényhozás számolt a végrehajtás kivételes jellege mellett a fiatakorú elítéltek összetételével, a szabályozás mellőzi a represszív elemeket és messzemenően figyelembe véve a fiatakorú még nem lezárult személyiségfejlődését, a végrehajtás eszközrendszerét és módszereit a fiatakorú társadalmi integrációjának elősegítése érdekében határozza meg.

A törvény előírja, hogy a fiatakorúak szabadságvesztését külön intézetben elkülönítetten kell végrehajtani [5. § (1) bekezdés]. Ez utóbbi rendelkezés a felnőtt korúak káros befolyásától kívánja megóvni a fiatakorúakat.

A JGG. 56. § (1) bekezdés alapján a fiatakorúak szabadságvesztését a fiatakorúak intézetében kell végrehajtani, ha a büntetés időtartama a hat hónapot meghaladja.

Ausztriában a fiatakorúak számára Gerasdorfban alakították ki a fiatakorúak intézetét. A fiatakorú lányok alacsony létszáma a gyakorlatban nem tette szükségessé, hogy számukra külön intézet létesüljön. Ezért a hosszabb büntetési tartamra el-

ítelt fiatakorú lányokat az egyetlen női intézetben Schwarzauban, külön fiatakorúak részlegében helyezik el, míg a rövidebb büntetésűeket a lakóhelyhez közeli intézetekben.

A fiatakorúak kezelésének középpontjában a reszocializáció, a strukturált időtöltés, az iskolai oktatás, szakképzés és foglalkoztatás áll.

■ 2. 6. Szociális szolgáltatások az osztrák igazságszolgáltatásban

A szociális pártfogói támogatás intézményét Ausztriában már a hatvanas évek végétől szabályozzák (a pártfogói rendszerrel kibocsátott 1969 évi tv.) Már e törvény – amely a gyakorlatban jól beváltotta a törvényhozó szándékát – is abból a helyes feltevésekből indul ki, hogy a szociális- és pártfogói támogatás intézményrendszerét nem az állami rendszerre kell bízni, ezért a célra közhasznú magán egyesület hoztak létre így Pártfogó- és Szociális Munka Egyesület (a továbbiakban VBSA.) néven. A VBSA alapvetően négy területen látja el feladatát:

- Próbára bocsátottak támogatása (*Bewahrungshilfe*)
- Utógondozás (*Haftentlassenhilfe*)
- Szolgáltatások nyújtása, intézmények fenntartása (*Dienste und Einrichtungen*)
- A bíróságon kívüli jóvátételi eljárás lefolytatása (*Aussergerichtlicher Tatausgleich*)

A pártfogót a bírósági döntés alapján illetve a pártfogolt kezdeményezésére a VBSA területileg illetékes hivatalának vezetője jelöli ki, aki egyben szakmai felügyeletet is ellát a pártfogó tevékenysége felett. A pártfogó és a pártfogolt közötti bizalmi viszony erősítése érdekében a Büntetőeljárás törvény 152. § (1) bekezdés 5. pontja értelmében a pártfogó is rendelkezik azzal a joggal, hogy mentesüljön a bíróság vagy a rendőrség előtti tanúvallomás kötelezettsége alól, amennyiben a pártfogoltat terhelő körülmények jutnak tudomására.

A VBSA azoknak a büntetésből szabadultaknak az utógondozását is ellátja, akiknek pártfogói támogatását a bíróság nem rendelte el. (A szabaduló utógondozásban való részvétele önkéntes.)

Az utógondozás kettős célt szolgál:

- A szabadságvesztés káros következményeinek redukálása illetve minimalizálása,
- A szabadult támogatása és segítése egy lehetőség a jogsértés nélküli társadalmi beilleszkedéshez.

A VBSA a szálláslehetőségek biztosítása mellett drogtanácsadó, illetve –gondozó intézményt is működtet a fővárosban. A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékony működését Bécsben egy speciálisan létrehozott szervezet, a fiatakorúak bíróságát segítő szolgálat (*Jugendgerichtshilfe*) biztosítja. A Jugendgerichtshilfe feladatai a JGG. 48. §-a felsorolása szerint:

- Környezettanulmány, szakvélemény készítése, amely a gyermek- vagy fiatakorú személyi körülményeinek, életviszonyainak megismeréséhez szükségesek.
- Közreműködés a bíróságon kívüli jóvátételi eljárásban, illetve a JGG. 19. §-ban szabályozott meghagyások teljesítésének segítésében.
- Javaslat készítése a gyermek- és fiatakorú egészségét és

nevelését károsító és veszélyeztető körülmények megszüntetésére, a szükséges intézkedések megtételei.

- Döntés-előkészítés a gyanúsított őrizetbe vételét illetően előzetes letartóztatása ügyében.
- A járásbíróóságok fiatalok bűnügyeiben a védelem átvállalása.

3. ÖSSZEGRÉS

A társadalom védelmében, az elkövetők érdekében a büntetőjogi igazságszolgáltatás abban az esetben tud eredményes harcot vívni, ha a büntetés kiszabása során nem téveszti szem elől az elkövető személyiségét, szociális környezetét, pszichés, fizikai állapotát. Egy ország igazságszolgáltatása akkor tud megfelelni tehát – különösen a fiatalok tekintetében – az elvárásoknak (társadalom védelme, társadalmi igazságosság), ha képes reagálni a háttérben lévő társadalmi, szociális, kulturális problémákra, változásokra, ha a büntetőjogi beavatkozás célja alapvetően a reszocializáció.

A mediációs eljárás a büntetőeljárással szemben megóvja az áldozatot attól, hogy az elkövető pallérozott ügyvédje vádlottat csináljon a védtelen, a védő nélküli áldozatból. Természetesen az ilyen sérelem, vagy szaknyelven „másodlagos viktimizáció” csökkenthető, esetleg elkerülhető a büntető eljárásán belül is az áldozat érdekeit védő eljárásjogi előírásokkal, mint erre a következő részben javaslatokat is teszünk.

A mediációs eljárásokkal kapcsolatban gyakran felmerül az aggály, hogy ez a felelősségre vonási forma leértékeli a professzionális, „hagyományost” igazságszolgáltatást. Ezzel szemben elmondható, hogy a mediáció a bűncselekmények, illetve az ügyek szelektálásával elkülöníti azokat az ügyeket, amelyek csak büntető eljárás keretében bírói ítélettel nyerhetnek megoldást. Így sem a büntető úton folyó igazságszolgáltatás, sem a mediációs ügyek nem degradálódhatnak. Ami pedig magát az igazságszolgáltatást illeti, csupán arra van szükség, hogy tudomásul vegyük az eltérő igazságszolgáltatási formák szükségességét, s ne ragaszkodjunk a professzionális bíróságok igazságszolgáltatási monopóliumához.

A büntetőjogi úton kívüli felelősségre vonási formák egyik kiemelkedő szerepe az lenne, hogy az igazságszolgáltatást a mindennapi tévedések, botlások, bűnelkövetések számára tegye humánussá, hatékonyá és, hogy biztosítsa az áldozatok minél teljesebb kártalanítását, az elkövető és az áldozat megbékélését.

A büntető eljárásán kívüli igazságszolgáltatási formáknak a gyakorlati, a praktikus megfontolások mellett éppen úgy alapelvekre kell épülniük, mint a büntető igazságszolgáltatásnak.

A jogállamiság elvét itt is vezérelve kell érvényesíteni, vagyis jogszabályok nélkül ne kerülhessen sor semmiféle felelősségre vonásra, s csak olyan módon lehessen eljárni és csak olyan szankciót alkalmazni, amelyet a jogszabályok meghatároznak.

Gáspár Károly

Cigánytelepek Magyarországon, 2003

Az 1980-as évek végén bekövetkezett gazdasági és társadalmi változás jelentős átalakulást hozott Magyarországon. Az addig szocialistának mondott rendszer egyértelműen deklarálta a piacgazdaságra való áttérést, a közös tulajdonról a hangsúly a magántulajdonra tevődött át. Ez az átalakulás a '90-es évek elejétől kezdődően drámai különbségeket eredményezett a társadalom egyes rétegei között. A differenciálódás jelenleg is fennáll, az alsó és felső decilis jövedelemkülönbsége között több mint 9-szeres¹ az arány [1]. Ez utóbbi érték nagysága mindössze 4,6 volt 1987-ben. Magyarországon 2000-ben közel 3 millió ember élt a létminimum alatt. Több elemzés is rámutatott, hogy a rendszerváltás egyik legnagyobb elszenvedői, az idősek, a sokgyermekes családok, és az etnikai kisebbségek közül a cigányok [2]. Az itt közölt felméréssel, amelyet a kutatók 2003-ban végeztek Magyarországon, átfogó képet mutathatunk a cigánytelepeken élő családok szociális, egészségügyi, közegészségügyi, életmódbeli helyzetéről, az intézkedési stratégiák megalapozása céljából.

HÁTTÉR

A romák helyzete az elmúlt 10-12 évben tovább romlott. Azokban a háztartásokban, ahol cigány volt a háztartásfő 1991-92-ben 48,9% volt a szegénységi ráta, míg 2000-2001-ben 68% – az átlagjövedelem felét alapul véve. (Nem cigány háztar-

tásfők esetén az arány: 6,8%-ról 9,9%-ra nőtt ugyanazon években.)

A cigány népesség száma és aránya nőtt az országban az utóbbi évtizedekben is. Becsült számuk 500 000–600 000, ami a lakosság 5-6%-át teszi ki [3].

A romák képzettsége igen alacsony, így a rendszerváltást követően ők lettek elsősorban munkanélküliek. Ezzel sok család elveszítette a normális megélhetéshez való jövedelmet. Többen visszacsúsztak a szükséggladásokba, illetve nem tudtak onnét kiemelkedni.

¹ A jelzett arány a felmérés időpontjára vonatkozik. A TÁRKI 2006. évi kimutatása ennél kedvezőbb képet mutat: az arány a '90-es évek közepén mért értékre esett vissza. (1995/96-ban hétszeres volt a különbség).

A cigánytelepek, vagy telepszerű képződmények száma gyakorlatilag az elmúlt hét évben nem csökkent. [4,5,6.] A kormányprogramok és intézkedési tervek ellenére a mai napig nem sikerült átütő javulást elérni ezen a téren [7].

A cigány közösségek életmódját, körülményeit, etnikai sajátosságait az utóbbi években sokan vizsgálták egy-egy szűkebb szakmai vagy földrajzi területen.

■ Adatok, módszer

A vizsgálat előkészítő fázisában először felmérést készítettünk a megyei ÁNTSZ-ek bevonásával arról, hogy megyéjünkben hány cigánytelep van. Telepeken értettük azokat a településen kívül eső, legalább három házból álló egységeket, amelyek helyzete az átlagos településviszonyokhoz képest jelentősen rosszabb.

Az ország 19 megyéjéből 14 jelezte, hogy területén léteznek ilyen telepek. (Azok a megyék, amelyek nemleges választ adtak a kérdésre vagy igen fejlettek gazdasági szempontból, vagy a területükön inkább a településekbe integrálódva élnek a cigányok.) A megyei ÁNTSZ-ek legutóbbi adatai szerint Magyarországon 291 telep és 1033 telepszerű képződményen összesen 137 918 ember él, közülük 49 152 fő 0-14 éves gyermek.

A megyék közül egyik legkedvezőtlenebb helyzetben Szabolcs-Szatmár-Bereg megye van, amely az ország észak-keleti részén, az ukrán-román határon helyezkedik el: a munkanélküliség magas, a cigány lakosság aránya meghaladja az országos átlagot [8]. A továbbiakban az országos vizsgálat rész eredményét az e megyében végzett felmérés adatai mutatjuk be.

A felmérésben 12 településről, 14 telepen történt vizsgálat.

Az adatokat kérdőíves módszerrel gyűjtöttük össze. A kérdőívben szereplő főbb kérdéscsoportok:

- Személyes adatok
- Család
- Lakás
- Jövedelem, vagyon
- Egészségi állapot, életmód, étkezési és higiénés szokások

A kérdőív összesen 79 kérést tartalmaz.

Az adatgyűjtést a területet jól ismerő helyi védőnők végezték. A megkérdezett személy minden háztartásban az a nő volt, aki a háztartás egészéről információt tudott szolgáltatni. A válaszok részben a megkérdezett személyre, részben az egész családra, illetve az egy fedél alatt élőkre vonatkoznak.

Az adatokból rögzítést követően gyakoriságot számoltunk, ahol fellelhető volt, országos adatokkal hasonlítottuk össze a kapott értékeket.

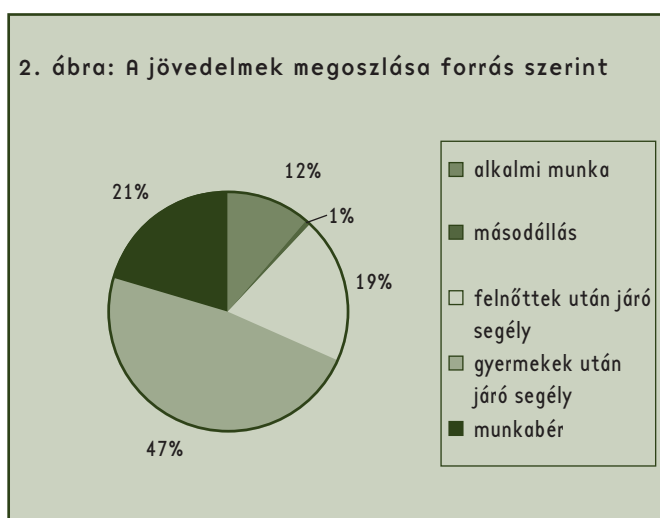
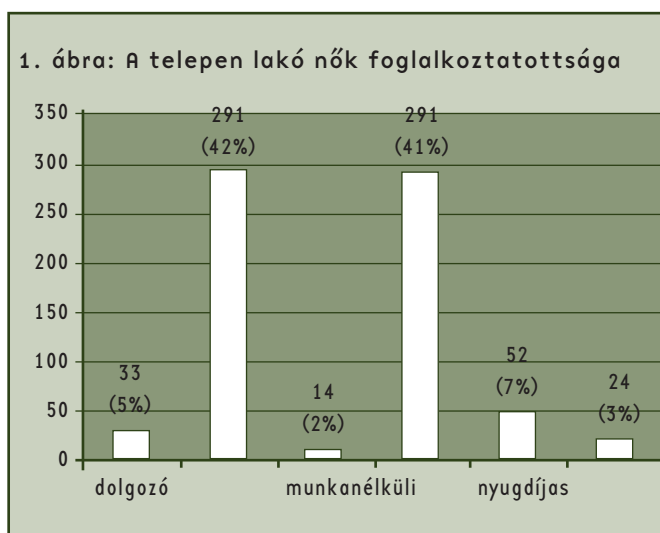
■ Eredmények

A 14 telepen összesen 608 háztartásról nyertek adatokat a kérdezőbiztosok. Ezzel összesen 3502 személy életkörülményéről kaptunk információt.

Személyes adatok

A válaszadó nők zöme – 70%, azaz 491 fő – a 20-40 éves korcsoporthoz tartozik. Az iskolai végzettségük rendkívül alacsony: 42%-uk a 8 általánost sem fejezte be, további 53%-uk pedig csak 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik. Szakiskolát mindössze a nők 4%-a végzett. A férfiak – háztartásfők – esetén némileg jobb a helyzet: 30% befejezetlen általános iskola, 62% befejezett általános iskola, 8% szakmunkás-képző.

Részben a fentiekből következően az alkalmazásban álló nők aránya elenyésző (5%). A nők jelentős része (41%) háztartásbeli, tehát soha nem volt munkahelye, illetve 42%-uk a gyermekeit neveli (1. sz. ábra). A férfiaknak 45%-a dolgozik, 30%-a munkanélküli, a többi valamilyen járadékból él. A munkát végző 250 fő közül 129 segéd- illetve betanított munkás, 92 fő pedig csak alkalmi munkát végez. Ez meghatározza a jövedelemviszonyokat is (2. ábra).

A családok fő jövedelemforrása a gyermekek utáni segély (47%-a a teljes bevételi forrásoknak), a munkabér 21%-ot tesz ki, még a felnőttek utáni különböző járadék 19%.

Az egy főre eső havi jövedelem 13 556 Ft/fő/hó (54 Euro). 2000-ben a nyugdíjminimum 16 600 Ft/fő/hó (66,4 Euro), a létminimum 25 581 Ft/fő/hó (102,3 Euro) volt Magyarországon [1].

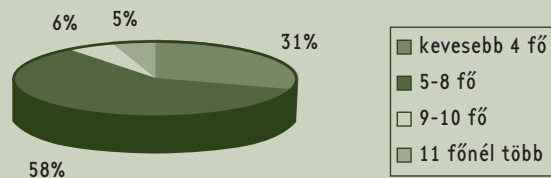
Lakáskörülmények

A lakások átlagos nagysága ugyan 61 m². Ez méreteiben megegyezik az „átlagos” szegénység szintjén élők lakásnagyságával. Az egy főre eső lakásnagyságra vonatkozó adatok azonban nagy zsúfoltságra utalnak: 262 lakásban az egy főre jutó m² nagysága nem haladja meg 10 m²-t.

A családban együtt élők száma az esetek nagy többségében (69%) meghaladja a 4 főt (3. ábra). Tanulási lehetőség a gyermekek 44%-a számára biztosított.

3. ábra: A lakásban együttélők száma

A lakások 13%-ában van csak melegburkolat, általában beton, kerámia, vagy PVC a padozat van.

Jellemző az egyedi fűtés; a lakások 92%-ban kályha van.

A vízellátás és vízhasználat sok lakásban gondot okoz. Hálózati vízvezetésekről 49%-a ellátott a lakásoknak, a lakosok közel fele – 45% – a közkifolyóra megy ivóvízért.

A közegészségügyi helyzet egyik fontos mutatója a tisztálkodási lehetőség, a fürdőszoba: a lakások 43%-ban nincs fürdőszoba, illetve további 16%-ban nem használják. Vízüblítéses WC a lakások 60%-ban nincs.

Semmilyen módon nem megoldott a szennyvíz elvezetése a lakások 48%-ban.

A legjobb komfort-mutató az általunk felmért paraméterek közül a világítás: ez 99%-ban elektromos árammal történik.

Fentiek ellenére a lakásával mindössze a lakók 33%-a nem elégedett. A megkérdezettek 48%-a úgy gondolja, hogy elfogadható körülmények között él, további 16% jónak, illetve 3% kiválóan tartja a lakáskörülményeit.

Család

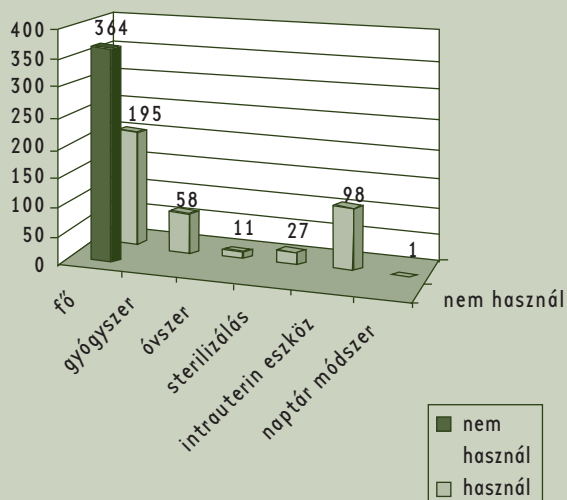
A cigány családokra hagyományosan jellemző az erős családi összetartás. A számok tanúsága szerint a család formáját tekintve ma már nem annyira hagyománytisztelők a nők. A megkérdezettek fele ugyan házasságban él, azonban majdnem ugyanennyien élettársi kapcsolatot tartanak csak fenn.

A család nagyságának tervezése nem jellemző 60%-uk állítása szerint. Mindössze 26%-uk mondta, hogy tudatosan tervezték a születendő gyermekek számát.

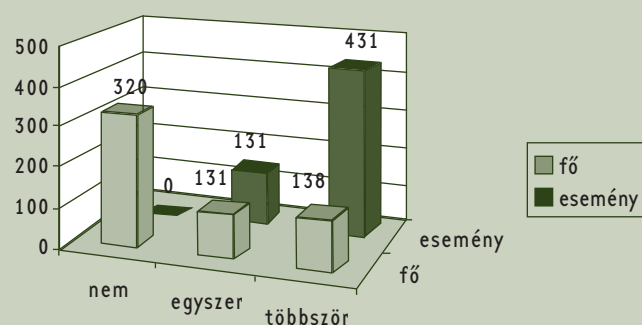
A fentieket erősítik meg a terhesség elleni védekezésről vallottak is: egyáltalán nem védekezik 60%. A védekezési módszerek közül első helyen az intrauterin eszközök állnak. Meglepően alacsony az óvszer használata (4. ábra) Tablettával mindössze 9% védekezik. Ez az arány, amennyiben ingyenes lenne a fogamzásgátló tablettá, 61%-os lenne.

A fentiekből következik, hogy annak ellenére, hogy sok a gyermek a családban, nagyon magas a művi abortuszok száma is: az összes esemény a megkérdezettek körében 562 abortusz (5. ábra).

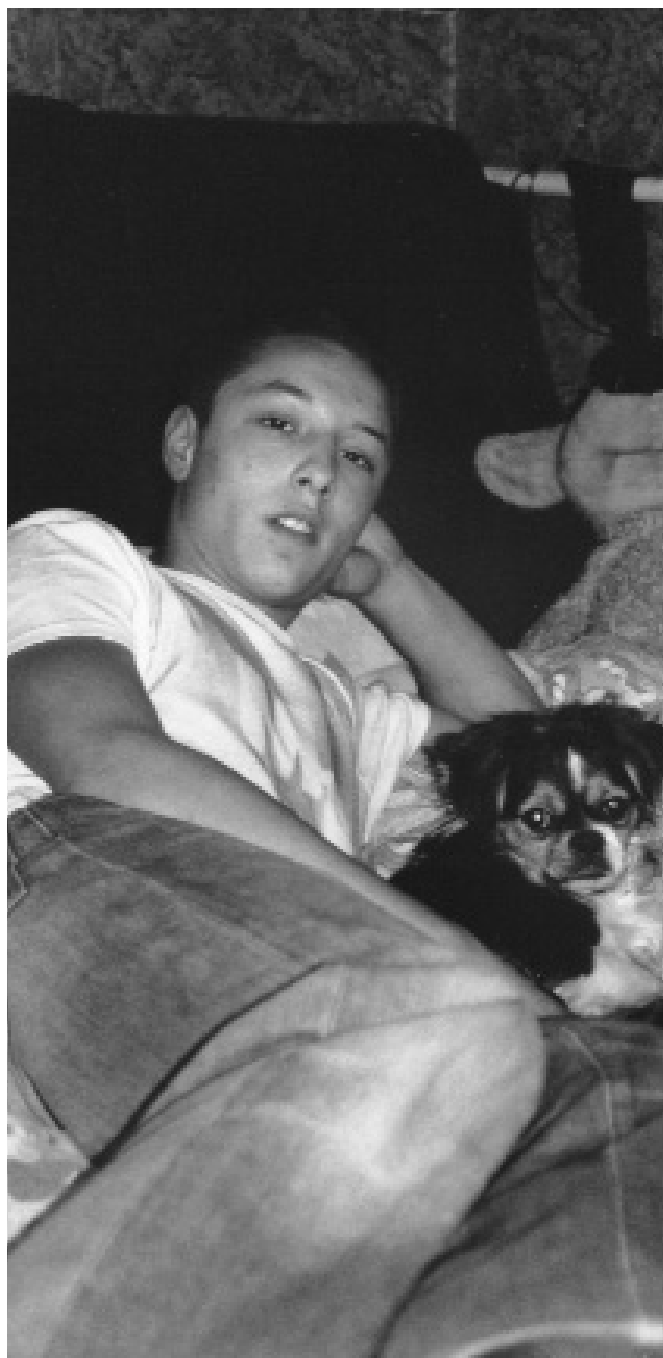
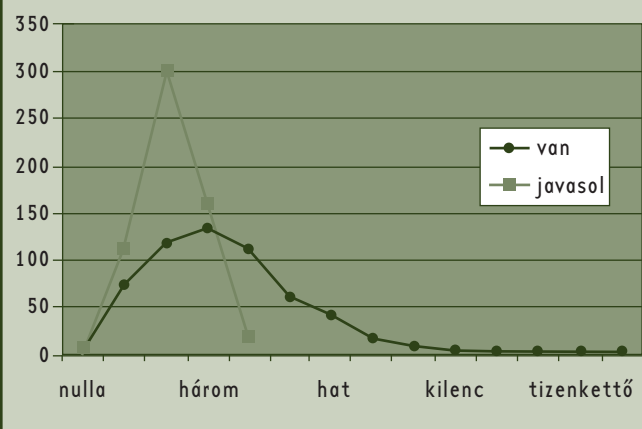
4. ábra: Fogamzásgátlók használata

5. ábra: Múvi abortuszon átesett személyek és események száma

6. ábra: A családban jelen lévő gyermekek száma, és a jövőben a megkérdezettek szerint kívánatos gyermekszám

Általában elmondható, hogy egy, kettő illetve három gyermek születését javasolnák lányaik számára (6. ábra.), és jelentősen kitolnák az első gyermek megszületésének időpontját is. (Mindössze 66 nő mondja azt, hogy 18 éves kor alatt érdemes először szülni, még a megkérdezetteknél ez 304 esetben fordult elő.)

A terhességgel járó egyéb eltérések (események) is viszonylag magas arányban fordulnak elő a telepén élők között. Spontán abortuszon egyszer átesett 128 fő, többször 27 fő.

Koraszülés (251 eset) a válaszadók 22%-ánál fordult elő egyszer, 7%-ánál többször is. A koraszülések aránya Magyarországon 8-9% volt az utóbbi években.

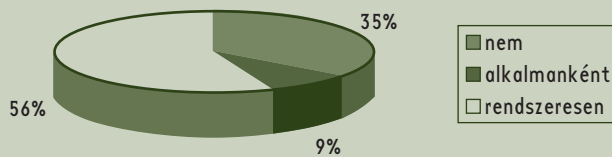
Halvaszületés 39 nőnél fordult elő egy alkalommal, 3 személynél két alkalommal.

Fejlődési rendellenesség 39 esetben egy fordult elő egy családban, 4 családban több is – összesen 48 esemény.

A gyermekhalálról 68 esetre emlékeznek, ebből 37 egy év alatti, 31 egy év fölötti gyermekkel történt.

Saját bevallásuk szerint 74%-uk eljárt rendszeresen terheségi tanácsadásra. Egészségbiztosítási kártyája a megkérdezettek közül mindössze 3 személynek nem volt.

7. ábra: Dohányzás – megkérdezett nők esetén

Életmód

A megkérdezett nők 65%-a dohányzik. 56%-uk rendszeresen, 9%-uk alkalmanként (7. ábra). A passzív dohányzás ennél még magasabb arányban fordul elő, hiszen a lakások mindössze 17%-ában mondják azt, hogy nem dohányzik senki. Ezzel szemben 34%-ban legalább egy fő, 37%-ban két fő, 7%-ban 3 fő, további 5%-ban pedig négy, vagy annál is több fő dohányzik a lakásban.

Az alkoholfogyasztásra vonatkozó adatok, tekintettel arra, hogy önbevalláson alapulnak, nem tekinthetők teljes mértékben valósak. Azonban még így is 58 családból jelezték, hogy élnek ott rendszeres nagyivók. (Ez a megkérdezettek közel 10%-a.)

A szűrésen való részvételt részben tekinthetjük életmódi tényezőnek – bár kapcsolatban van az egészségügyi személyzettel való jó együttműködéssel is.

Meglepő módon jelentős azoknak a száma, akik soha nem vesznek részt tüdőszűrésen (153 fő). Jobb az arány a méhnyak szűrés vonatkozásában – bár ott is 13%, aki nem vesz részt soha. A nők fele – feltehetően fiatal kora miatt, nem vett részt soha emlőszűrésen.

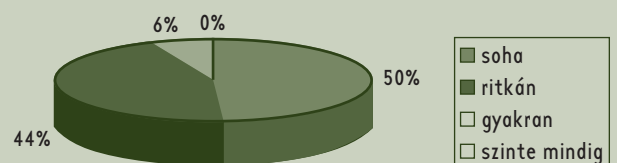
Táplálkozás

Az élet kezdetén a csecsemők nagy része jól eséllyel indul a táplálkozás szempontjából: a nők 91%-a szoptatja a kicsinyét. (28%-uk fél évig, további 20%-uk egy évig, illetve 43%-uk még azon is túl)

A táplálkozás a későbbiekben kezd hiányossá válni.

A megkérdezett nők 50%-a válaszolta, hogy ritkán (44%) illetve gyakran (6%) éheznek otthon (8. ábra). Mindössze 16 családban fordul elő, hogy kettőnél kevesebb étkezés van egy nap.

8. ábra: Előfordul-e hogy éheznek?

Az óvodai, iskolai étkezést – amely igen kedvezményes – 86%-uk igénybe veszi. 22%-uk időnként, 2%-uk gyakran hazavisz az iskolában kapott ételből.

Fentiek ellenére a megkérdezett nők egy kis része (12%) tekinthető csak kórosan soványnak (BMI kisebb 18 értékel).

■ Egészségügyi mutatók

Közegészségügy

Tetvesség 185 családnál okozott már gondot, ebből 54-nél többször is.

A rühesség kevesebb esetben jelentkezett: 29 családban egyszer, 3 családban többször. (A „kevesebb” természetesen relatív, hiszen ez összességében azt jelenti, hogy a családok 5%-ánál számolni kell ezzel a bőrbetegséggel.)

Hányásról, hasmenésről 77 személy tett említést az elmúlt év viszonylatában. Ebből biztosan tudja, hogy szalmonellás volt 9 fő.

Egészségi állapot

Az egészségi állapotát a megkérdezettek fele jónak, vagy nagyon jónak ítéli meg a teljes populációra vetítve. Az arány negyven év fölött sokkal rosszabb. Ebben a korcsoportban már csak 17%-a tartja jónak az egészségi állapotát.

A megbetegedések közül legnagyobb arányban – 23% – említik a szív- és érrendszeri megbetegedéseket, illetve ugyanilyen arányban az ideg-és érzékszervi betegségeket.

Harmadik helyen a csontváz és izomrendszer áll 20%-kal, míg a krónikus légzőszervi 16%-os arányt képvisel. Az allergiás légúti megbetegedések aránya 12%.

Az összes többi betegség aránya nem éri el a 10%-ot a megkérdezettek körében.

TBC és fertőző májgyulladás az összes megkérdezett közül 5-5 főnél fordult elő.

Egészségügyi személyzethez való viszony

5-ös skálán 4-5-ös-nek, tehát jónak vagy kiválóknak ítéli meg a viszonyát a házi orvosokhoz 83%-a a válaszadóknak. A házi gyermekorvosokhoz a viszony hasonló, 84% tartja jónak. A védőnők ebben a tekintetben is kiemelkedőnek: 94%-ban pozitívnak tartják a velük való együttműködést.

A védőnőkkel viszonylag jónak mondható együttműködés ellenére csak 79%-uk hordja rendszeresen és időben védőoltásra a gyermekét, nem mindig vagy csak többszöri felszólításra 19%.

Arról, hogy hátrányt szenvedtek-e az egészségügyi ellátás során 66% nyilatkozta azt, hogy nem, 24%-uk, hogy igen, egyszer-kétszer, és 10%, hogy többször.

■ A kirajzolódó kép

A kapott eredmények megmutatják, milyen körülmények között kénytelenek emberek élni és milyen életmódot folytatnak a 21. század elején Magyarországon.

A tömeges munkanélküliség, illetve alkalmi munkavállalási lehetőség családok tömegeinek napi megélhetését teszi bizonytalaná. A családok felnőtt, eltartó tagjainak iskolázatlansága szinte lehetetlenné teszi a munkaerőpiacon való jövőbeni érvé-

nyesülést is. A jövedelmek legnagyobb részt a gyermekek utáni járadékokból adódnak.

Az általunk felmért telepeken az ott lakók több mint fele gyermek, akiknek sok esetben az alapvető körülmények sem biztosítottak a tanuláshoz, fejlődésük a gyakori éhezés is gátolja. A körülmények nemcsak szegényesek, hanem az alapvető higiénés ellátást is nélkülözik, pl. a vezetékes vizet, a fürdőszobát. A higiéné hiánya és a zsúfoltság eredményeként a gyermekek jelentős része már volt tetves egy vagy több alkalommal.

A szülők egy kisebb hányada még mindig nem járattja a gyermeket óvodába, néhányan még az iskolakezdés előtti évben sem, megvonva attól a gyermeket, hogy egyenlő eséllyel induljon a társaival iskolába.

A fokozottan hátrányos gazdasági helyzet mellett egyes életmódi szokások tovább rongálják a telepen lakók egészségét. A dohányosok száma a megkérdezett nők között is kiemelkedően magas, a háztartásokat tekintve mindössze 17%-ban nem kell állandó passzív dohányzással számolni.

A koraszülés, vetélés, fejlődési rendellenesség kapcsolatba hozható számos életmódbeli tényezővel. Ezek közül is kiemelkedő a dohányzás. Valószínű ez is egyik oka annak, hogy magas a koraszülések aránya, viszonylag magas a halvaszületés és a fejlődési rendellenességek száma is.

Az átlagos populációhoz hasonlóan első helyen állnak a betegségek között a szív- és érrendszeri megbetegedések, viszont igen döbbenetes, hogy ugyanilyen mértékű az idegrendszeri megbetegedések aránya is.

A fertőző betegségek közül csak a hasmenéssel járó betegségek aránya kiugró, több mint 10%.

A gyógyító megelőző tevékenységhez a megkérdezettek gyakorlatilag 100%-a hozzáfér, hiszen rendelkezik biztosítási kártyával. 20%-a nem teljesen elégedett az orvosával. A védőnők estén 94% jónak vagy kiválóknak ítéli meg az együttműködést, törődést. A csecsemők és gyermekek ellátása esetén tehát nagyban lehet számítani a védőnők befolyására.

■ Javaslat

- A magzatok számára esélyt adni az egészséges fogantatásra.
- Nagyobb hangsúlyt fektetni a családtervezés jelentőségére.
- Megismertetni az asszonyok az egyszerű fogamzásgátlás eszközeire a művi abortuszok elkerülésére.
- A terheseknek a tanácsadására jobban figyelni.
- Továbbra is megtartani a szoptatással kapcsolatos pozitív attitűdöt.
- Terhesség alatt – és a későbbiekben is – a dohányzásról való leszoktatást elősegíteni.
- A család táplálkozását akár szociális eszközökkel is jobban segíteni, hogy ne legyenek éhező gyermekek a családban.

- Az óvodai részvétel vonzóvá tételét kialakítani.
- Már az óvodában, de kisiskoláskorban is kialakítani az elemi tisztálkodási szokásokat. Amennyiben ez szükséges, ehhez eszközt, illetve helyet biztosítani. (Közös mosodák, fürdők kialakítása.)
- A kamasz lányok szexuális és családi életre való felkészítése.
- A továbbtanulás esélyeinek megteremtése, a foglalkoztatás esélyének növelésére, hogy a nyomor ne termelődjön újra.

Bényi Mária¹, Kőszegi Erika²

■ Irodalom:

Fóti K.: A szegénység enyhítéséért – helyzetkép és javaslatok 2000-2002. MTA Világgazdasági Kutató Intézet, United Nations Development Programme, Budapest 2003.

Társadalmi riport 2002, Szerkesztette: Kolosi Tamás, Tóth István, Vukovich György TÁRKI, Budapest, 2002.

Magyarországi romák. Változó Világ sorozat. Szerkesztette: Kemény István. Press Publication 2000.

Az 1093/1997. számú kormányhatározat alapján a Környezetvédelmi és területfejlesztési Minisztérium által 1997 őszén kezdeményezett telepösszeírás eredményei

Országos Tisztifőorvosi Hivatal jelentése a Cigány Tárcaközi Bizottság részére. 2001.

Bényi Mária: A cigánytelepek közegészségügyi helyzetében bekövetkezett változások 1997 óta. *Esély*, 2003. 4. szám, pp.: 23-30.

Dr. Benkéné Kiss Valéria: A magyarországi cigány lakosság egészségi állapotának javítására irányuló tevékenységek elemzése az egészségügyi szektorban 1997-2002. között. Diplomamunka. DE Népegészségügyi Iskola, Debrecen, 2002.

Kertesi Gábor – Kézdi Gábor: A cigány népesség Magyarországon, Szocio-typo, Budapest, 1999.

¹ Fodor József Országos Közegészségügyi Központ, Budapest

² PTE, Illyés Gyula Főiskolai Kar, Szekszárd

ÉRTESÍTÉS

A CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG Kht., 2006. ÁPRILIS 26-ÁN
12 ÓRÁTÓL TAGGYŰLÉST TART.

NAPIRENDI PONTOK:

1. KÖZHASZNÚSÁGI JELENTÉS ELFOGADÁSA
2. EGYEBEK

A CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG KIEMELTEN KÖZHASZNÚ
EGYESÜLET 2006. ÁPRILIS 26-ÁN 14 ÓRÁTÓL TAGGYŰLÉST TART.

NAPIRENDI PONTOK:

1. KÖZHASZNÚSÁGI JELENTÉS ELFOGADÁSA

Egy csónakban evezünk

■ GONDOLATOK AZ ALAP- ÉS A SZAKELLÁTÁS ÖSSZETARTOZÁSÁRÓL

Sokak tapasztalata az, hogy hazánkban jelen idő szerint (még) gyakorta nem valósul meg a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek esetvitelében a gondozási teendők rendszerszemléletű szervezése, a beavatkozások összehangolt és komplementer tervezése. Az esetvezetés folyamata töredezett, az erőfeszítések széttagoltak, ezért a források és ráfordítások szétforgácsolódnak. A gyermekekre és családjára irányuló segítői intervenciók nem minden esetben kapcsolódnak össze (sem elvi-logikai szempontból, sem kronológiailag, de a gyakorlati eljárások menetében sem), így nem is szolgálják a család megerősítését. Mintha szakadék húzódná a rendszer alap- és szakellátási intézményei között, tevékenységeik elkülönülnek, de az sem tisztázott igazán, hogy mit várnak el egymástól az érdekelt szakemberek az érintett gyermekek kialakult veszélyeztetettségének megszüntetésében. Ez a tanulmány a gyermekjóléti szolgálatok és a gyermekotthonok munkakapcsolatára fókuszál, arra keresi a választ, hogy fő vonásaiban mit nyújthatnak egymásnak e szolgáltatók, mit jelenthet viszonyukban a kölcsönösség és az együttműködés.

■ GYERMEKJÓLÉTI ERŐFESZÍTÉS A VESZÉLYEZTETETTSÉG MEGSZÜNTETÉSÉRE

A gyermekjóléti szolgálat családgon-
dozás keretében alapfeladatként lép fel a
gyermekeket családi közegükben érő ve-
szélyeztetettség megszüntetése érdeké-
ben. A problémamegoldás ideáltípusa
szerint a családgondozó (a jelzőrendszer
aktív közreműködésével és segítségével)
idejében felismeri a veszélyeztető problé-
mát, vagyis amikor még kifejlődése korai
stádiumba áll. Ezt követően azonnali és
dinamikus fellépéssel tevéleges segítséget
nyújt a család működési zavarainak felol-
dásában, ehhez, ha szükséges, kezdemé-
nyezi az alapellátás más szolgáltatóinak
közreműködését, mediációs, családterápi-
ás, egészségügyi, gyógypedagógiai stb. tá-
mogatót kér, illetve megszervezi ennek
igénybevételi lehetőségét a család számá-
ra. Ha a veszélyeztetettség elhárítására
fordítható szakmai kapacitás széles körű,
lefedti a megoldandó problémátípusok kö-
rét, és minőségét tekintve is kielégítő,
már jó eséllyel megszüntethető a gyer-
mek veszélyeztetettsége, a család krízis-
helyzete. Egy feltételnek azonban még tel-
jesülnie kell: döntő jelentőségű a gyermek
és a szülő együttműködési készségének
megléte vagy annak megnyerése. Jó eset-
ben a kialakult veszélyeztető körülmény
megszűnik az önként igénybe vehető
alapellátásokkal, vagy legfeljebb a gyer-

mekevédelmi gondoskodás körébe tartozó
védelembé vétellel. A gyermek védelem-
be vételének kezdeményezése minden
olyan esetben indokolt, ha nem zárható ki
teljes bizonyossággal, hogy a hatósági in-
tézkedés és kontroll mellett kiváltható a
szülő hajlandósága arra, hogy a szükséges
változtatásokat megtegye. Erre persze ak-
kor nyílik mód, ha segítséget kap a szülő
(és a gyermek) ahhoz, hogy felismerje ér-
dekltségét a kiszabott feladatok és határ-
idők betartásában, valamint ha támoga-
tást kap annak érdekében, hogy felhasz-
nálhassa a megjelölt ellátásokat, hozzájut-
hasson a segítséget nyújtó intézmények-
től, személyektől meríthető erőforrások-
hoz. Alternatívát jelenthet a veszélyezte-
tőnek minősített helyzet elhárításában, ha
található a hozzátartozói (vagy baráti kö-
rön) belül olyan család, ahová a gyerme-
ket befogadják a családba fogadásra alap-
ul szolgáló ok fennállásáig, és ahol egy-
ben a szülő(k) alkalmasak is a gyermek
gondozására, nevelésére.

Ha a gyermekjóléti szolgáltatás, az át-
meneti gondozás, a napközbeni vagy isko-
laotthonos (illetve kollégiumi) elhelyezés
és más (pl. egészségügyi) ellátás önkéntes
vagy erre kötelezett igénybevételével sem
szűnik meg a gyermekekre ható veszélyezte-
tettség, ugyanakkor különélő szülőnél tör-
ténő gondoskodásra vagy harmadik sze-
mélynél létrejövő családba fogadásra
nincs lehetőség, akkor sor kerülhet a neve-
lésbe vétel hatósági intézkedésnek fogana-

tosítására, s a gyermek bekerül a szakellá-
tás intézményrendszerébe, a nevelőszülői
vagy a gyermekotthoni hálózatba.

■ A NEVELÉSBE VÉTELT MEGALAPOZÓ KRITÉRIUMOK

Látható tehát, hogy a szakellátásba
helyezett gyermek beutalását önmagá-
ban nem az teszi indokolttá, hogy a gyer-
mek egészséges fejlődését valamilyen
családi körülmény veszélyezteteti, hanem
az, hogy e veszélyeztető körülmény bizo-
nyos feltételek együttes fennállása esetén
sem szűnik meg. Ez alapján leszögezhető,
hogy a nevelésbe vétel melletti döntés ak-
kor jogszerű, ha a gyermeket veszélyezte-
tető helyzet (mulasztás, állapot, cseleke-
det) meghatározott jellemzőkkel bír,
másként fogalmazva: akkor vonható be a
szakellátás az esetkezelés menetébe, ha
az előzetes alapellátás megadott (nem
nélkülözhető) feltételek között zajlott. E
feltételeket szűkebben és tágabban is ér-
telmezhetjük, attól függően, hogy a gyer-
mekvédelem rendszerére korlátozzuk fi-
gyelmünket, vagy a társadalom más al-
rendszerének szerepét, felelősségét is
vizsgáljuk a súlyos családi problémák ki-
alakulásában és fennmaradásában. Ha
csupán a gyermekvédelem szorosan vett
keretei között maraduk, akkor az alábbi
feltételekkel mindenképpen számolnunk
kell:

- hozzáférhető pénzbeli és természetbeni támogatások a gyermeknevelési feladatok teljesítéséhez,
- kvalitatív és kvantitatív aspektusból is fejlett szakmai kapacitású gyermekjóléti szolgáltatás,
- kiépült és jól funkcionáló észlelő-és jelzőrendszer,
- szükségletekhez igazított nappali és átmeneti gondozási formák szolgáltatásainak elérhetősége,
- a védelemben vétel jogintézményének alkalmazása motiváló, készítő erőforrásként,
- a különélő szülőnél való elhelyezés, vagy a más hozzátartozónál, személynél történő családbafogadás lehetőségének kiaknázása.

(A tágabb társadalmi felételek közé sorolhatjuk a munkába állást, lakhatást segítő programok, intézkedések meglétét, a különféle életminőség-javító ellátási típusok - pl. egészségügyi, mentálhigiénés, gyógypedagógiai, rekreációs szolgáltatások- igénybevételének valós alternatíváját stb.)

A gyermekvédelmi ellátórendszer hatáskörében a nevelésbe vétel elkerülhetlensége azzal támasztható alá, ha a gyermek veszélyeztetettségét előidéző körülmény leírható az alábbi jellemző vonásokkal:

- a probléma-felismerés idejében megtörtént, de a megszüntetésére tett erőfeszítés nem járt eredménnyel;
- a gyermekjóléti szolgáltatás keretében végzett családgondozás komplex és korszerű módszerkészlet alkalmazásával kísérelte meg a probléma/problémahalmaz megoldását;
- pénzbeli támogatással, napközbeni, kollégiumi ellátással vagy átmeneti gondozással nem hárrítható el a gyermek fejlődésének veszélyeztetettsége;
- hatósági kötelezéssel és számonkéréssel sem veszi igénybe az ügyfél (elsősorban a szülő) az előreláthatólag segítséget jelentő szolgáltatásokat, ellátási formákat, ebben megtagadja, elhárítja az együttműködést;
- megállapítható, hogy különélő

szülőnél nem helyezhető el a gyermek;

- igazolhatóan nincs olyan hozzátartozója a gyermeknek, barátja, támogatója a családnak, aki a veszélyeztetettség megszüntetésében családbafogadással közreműködhetne.

Nyilvánvaló, hogy összetettebb és nehezebben feltárható, mélyebb okokra visszavezethető családi problémákról, hiányállapotokról, konfliktusokról van szó. Az is megállapítható, hogy intenzívebb és időigényesebb fejlesztéssel, terápiával válhat lehetővé a kompetensebb szülői viselkedés megszerzése, a szülő képessé tétele gyermeke hatékonyabb nevelésére, ahhoz hogy a helyzete megváltoztatásához el tudjon fogadni segítséget. Az eredmények megmutatkozásáig viszont a gyermek fejlődése (minden kétséget kizáróan) akadályozottságot, gátoltságot szenvedne el családjában, ami maradandó és helyrehozhatatlan sérüléseket okozna, amennyiben nem történik meg a hatósági beavatkozás. Más esetben, ahol a vér szerinti család teljes rehabilitációjának már vitathatatlanul nincsen perspektívája, a gyermek részére minél sürgetőbben családpótló vagy (előreláthatólag) tartós családhelyettesítő gondoskodást kell biztosítani.

■ A SZAKELLÁTÁS FELÉ TÁMASZTHATÓ ELVÁRÁSOK

Ha az esetvitel helyzetértékelése azt a megállapítást hozza, hogy a fenti szempontok (feltételek és jellemzők) együttes jelenléte fennáll, akkor mindezt tekintethetjük annak jelétül, hogy a családnak a szakellátás segítségére van szüksége. Ezek után azonban felvetődhet az kérdés, hogy a gyermekvédelmi szakellátás hogyan tud hozzájárulni az esetkezelés sikeréhez, miben és milyen módon jelenthet segítséget?

Abból indultunk ki, hogy az alapellátás kulcsfontosságú intézménye a veszélyeztetettség kialakulását nemcsak észlelte, de számos jó színvonalú intézkedéssel reagált is rá. A probléma természetéhez és a család szükségleteihez adekvát konfliktuskezelő, szülői kompetencia-fejlesztő, szociális izolációt és nélkülözést enyhítő, erőtartalék mobilizáló (stb.) módszerrel, eszközzel szakszerű lépéseket tett a családgondozó az ártalomforrás megszüntetése érdekében, amit hatósági intézkedés (védelemben vétel) is megerősített. Ennek ellenére továbbra is kimutatható maradt a gyermek fejlődését veszélyeztető magatartás, ami a gyermek nevelésbe vételéhez vezetett el. Az átmeneti nevelésbe vétel elrendelésével valójában hatósági állásfoglalás születik arról, hogy a gyermek veszélyeztetettsége nem szá-

molható fel a gyermek és a szülő(k) együttélése alatt, vagyis a gyermek vér szerinti családi környezetéből való átmeneti kiemelésével olyan helyzet áll elő, amely már elvezethet a veszélyeztettség megszüntetéséhez.

Itt kell hangsúlyoznunk, hogy a gyermek veszélyeztetettsége nyilvánvalóan nem a családtagok mindennapi együttélésének megszakításával szűnik meg, hanem sokkal inkább akkor következik be, amikor az eredeti, vagy ha ez nem lehetséges, az új befogadó családjába (viszsa)helyezhető a gyermek. E tézisből kiolvasható, hogy a nevelésbe vétel nem a megoldás, csupán eszköz a megoldás megtalálásához. A szakellátásba bevont gyermek helyzete nem azáltal oldódik meg, hogy a számára veszélyeztető családi közegből kikerült, e cél akkor valósul meg, ha a gyermek újra biztonságot adó családban nevelkedhet, ennek elérése pedig a gyermekjóléti alapellátás és a gyermekvédelmi szakellátás közös ügye. A gyermekjóléti szolgáltató számára az otthont nyújtó ellátás egy újabb módszer, amelyet a problémamegoldás érdekében (más szolgáltató módszerek alkalmazása mellett) kezdeményezhet. A szakellátás felé támasztott elvárás e tekintetben úgy fogalmazható meg, hogy

- átmenetileg olyan életkeretek közé helyezze a gyermeket és közvetetten a családot, amelyben a kívánt változtatási folyamatok elindításához (a családtagok kommunikációjában, gyermeknevelési ismereteiben, készségeiben, szokásaiban stb.) kedvező körülményeket terem;
- emellett kihasználva e speciális helyzet adta lehetőségeket, szervezze meg és hajtsa végre az így már jobb határfokkal, intenzívben kivitelezhető segítő-fejlesztő eljárásokat, módszereket, technikákat a gyermek és családja támogatására;
- akiknél feltételezhető, hogy a szülő-gyermek kapcsolat elősegítése és megerősítése ellenére belátható időn belül nincs kilátás a hazagondozásra, mivel a szülő gyermeknevelési hajlandósága vagy képessége nagymértékben korlá-

tozott (mentális-pszichotikus állapotából, deviáns életformájából, stb. adódóan), ott családhelyettesítő jelleggel garantálja a hosszantartó nevelőszülői elhelyezést a családi kötődés fenntartása mellett;

- azoknak a gyermekeknek pedig, akik elvesztették vér szerinti szüleiket (elhalálozás, ismeretlen helyre távozás, szülői felügyelet megvonása, stb. miatt) család pótló megoldásként találja meg a megfelelő örökbefogadó szülőket, amíg ez nem jön létre e gyermekeket tartós nevelőszülői gondoskodásban részesítse.

■ MIT NYÚJT A GYERMEKOTTHON A CSALÁDNAK?

Talán az előzőkből is kitűnik, hogy egymást kiegészítő munkakapcsolat jön létre a gyermekjóléti szolgálat és a gyermekotthon szakemberstábjá között. A szakellátó intézmény nem folytatja a gyermekjóléti szolgálat által megkezdett munkát, ehelyett kiegészíti azt, tehát a két intézmény viszonyát alapvetően a komplementaritás jellemzi. Annak megértésére, hogy a komplementaritás követelménye pontosabban mit is takar, először tisztán kell látnunk abban a kérdésben, hogy mit tartalmazhat az a többletszolgáltatás, amit a gyermekotthon felkínálhat a nevelésbe vett gyermeknek és családjának. Mi az, amit az alapellátás keretében nem lehet megtenni, de a szakellátás közegében teljesíthető? Mit tud nyújtani a szakellátás, és azon belül a gyermekotthon a családnak?

Abból indultunk ki, hogy az alapellátás intézményrendszerének képültsége és a gyermekjóléti szolgáltatás fejlett szakmai kapacitással bíró intervenciója ellenére a gyermek fejlődését, szükségleteinek kielégítettségét érintő súlyos családi probléma megoldatlan maradt. Olyan típusú beavatkozás vált szükségessé, ami ha önmagában nem is szünteti meg, de bizonyos időre „felfüggeszti” a gyermek veszélyeztetettségét, ez történik akkor, ha a gyermeket kiemelik a családjából. Azért beszélhetünk csupán a veszélyeztető állapot „felfüggesztéséről”, mert ettől a

gyermek (család) problémája nem oldódik meg. Ehhez járul hozzá az is, hogy a családtól való elszakítás minden esetben újabb pszichés sérülést, krízist idéz elő, és a gyermekotthonban töltött idővel arányosan nő annak a kockázata, hogy az intézményes nevelés elmélyíti a személyiség érzelmi fejlődési zavarát. A gyermekotthonba költöztetett gyermek más okokból, más kontextusban ugyan, de továbbra is veszélyeztető körülménynek van kitéve. A gyermekek gyermekotthoni tartózkodását tehát relatíve rövid időkeretek közé kell szorítani, miközben a gyermekek egyéni gondozási, nevelési, családtámogatási programját négy alapvető koncepció irány szerint kell felépíteni:

1. magával a beutalási procedúrával, az alkalmazkodás nehézségeivel és a gyermekotthoni életformával járó traumatikus élmények, érzések feldolgozásának elősegítése, a stressz-tényezők minél gondosabb kiküszöbölése, következményeinek enyhítése.
2. a családban átélt sérülések (szomatikus és pszichés deficitek, ártó élmények, veszteségek, maradványtünetek) gyógyítása.
3. a nevelésbe vétel okainak megszüntetése, az egészséges fejlődés családi környezetének kialakítása.
4. rokon kötélekek ápolása, új hozzártartozói kapcsolatok felkutatása, a meglévők rendszeresítése, megőrzése, megerősítése.

Más megközelítésben a segítő-támogató tevékenység középpontjába beállítható közvetlenül a gyermek és a gyermeket övező természetes közösségi rendszerek (elsődlegesen a család). De úgy is fogalmazhatunk (és ebben a gyermekotthoni és az iskolai mentálhigiénés szemlélet paralel módon összecseng), hogy az egyénre szabott „mentálhigiénés programoknak két, egymást jórészt átfedő céljuk lehet: egyrészt a gyermek megterhelés- és konfliktustűrő képességének, problémamegoldó kapacitásának, személyisége „erejének”, épségének növelése (kompetencianövelő stratégia), másrészt a környezetből származó megterhelések, az ártalmak csökkentésére irányuló programok (ökológiai program).¹

■ A SZAKELLÁTÁS MINT AZ ÚJ ALTERNATÍVÁK FORRÁSA

A szakellátás az átmeneti nevelésbe vétel indokául szolgáló okok befolyásolásának új alternatíváit nyithatja meg. Olyan szituációkat teremthet a család életében, amely a problémamegoldás eddig elzárt beavatkozási pontjait teszi szabaddá, olyan cél-, feladat és határidő tervek kijelölésére ad alkalmat, amellyel újabb lendületet kaphat a családdal végzett elakadt közös munka. A szakellátás lényegét abban látom, hogy adott eset kapcsán egyrészt kiszélesíti a gyermekvédelmi munka színterét, másfelől szakmai kapacitásával megerősíti a gyermekjóléti szolgáltatást. A gyermekotthoni szakellátásban a család rehabilitációjának közege árnyaltabban differenciálhatóvá válik, így változatosabb terápiás, kompetencia-fejlesztő, trauma-feldolgozó szituációk alakíthatók ki attól függően, hogy milyen környezetben kezelhető eredményesebben a krízist kiváltó probléma. A család lakhelye, a gyermek eredeti lakókörnyezete, mint a beavatkozás központi színtere, továbbra is meghatározó jelentőséggel bír, de emellett a gyermekotthon is megjelenik a segítő intézkedések, foglalkozások, beszélgetések kiemelt fontosságú szerepeként. Tágabb mozgásteret kap a szakember-team az egyes csomóponti problémák előtérbe helyezésére is, mivel többféle segítségnyújtó (konfliktusfeltáró, problémaelemző, megoldáskereső, készségfejlesztő) szituáció kialakítására adódik lehetősége. A gyermeket, a szülőt és a segítő-t összefűző kapcsolatrendszerben e szituációknak hét alaptípusa különböztethető meg:

- a család otthonában a szülő(k) lelki sérüléseinek, életvezetési nehézségeinek, elszigeteltségének, szociális ellehetetlenülésének (stb.) enyhítésére fókuszáló segítő-kliens munka;
- a család otthonában a gyermek szükségleteit, igényeit, érdekeit kihangsúlyozó gyermekvédelmi tevékenység;
- a család otthonában a szülő-gyer-

mek közötti kapcsolatot, kommunikációt, megértést vizsgáló és gyakorló konfliktusfeloldó párbeszéd a szülő(k), a gyermek és a segítő között;

- a gyermekotthonban tartott egyéni, illetve csoportos terápiás- és tréningülések a szülők személyes támogatására;
- a gyermekotthonban lezajló kapcsolatépítő, kompetencianövelő foglalkozások a szülő és gyermeke együttes részvételével;
- a gyermekotthonban kétszemélyes, illetve kiscsoportos mentálhigiénés tevékenység a gyermekkel (a strukturált beszélgetésektől az életgyakorlat, napi és heti életrend kialakításáig),
- a gondozott gyermek és szülő más formális közösségében, intézményes támogatóhelyén (pl. az iskolában, a gyermekjóléti szolgáltatásnál, a hajléktalanellátó szervezetnél) végzett feladatellátásban kooperatív együttműködés és konstruktív közreműködés.

■ A SZAKELLÁTÁS KOMPLEMENTER FUNKCIÓJA

Amennyiben a szakellátó intézményhálózatot (meghatározott jellegzetességekkel leírható esetek csoportjára vonatkozóan) a család-rehabilitáció egy lehetséges színtereként kívánjuk számon tartani, akkor a gyermekotthonnak a gyermekjóléti szolgáltatás családgyejesítésre irányuló törekvéséhez komplementer módon kell hozzájárulnia, mégpedig azáltal, hogy új perspektívákat nyit meg az esetvitelben. E követelmény teljesítéséhez azonban pontosítanunk kell, hogy miért és mitől hozhat eredményt a szakellátási intézményekben dolgozó szakember-teamek munkája. A véleményem az, hogy a választ az igényelt s egyben kifejthető szakmai potenciál sajátosságai-ban kell keresnünk: a segítő-fejlesztő erőforrás minőségében (speciális professzionális felkészültség), koncentráltságában, intenzitásában és feltételrendszerében. Ezek a szolgáltatási elemek többletforrásként hasznosíthatók abban a gondozási folyamatban, amelyben a gyermekjólét

és gyermekvédelem intézményei energiákat, erőtartalékokat aktivizálnak ahhoz, hogy az érintett gyermekek egészséges fejlődésének kibontakozásához a családok megteremtsék azt a környezetet, amiben a gyermekek szükségletei kielégülhetnek.

■ SPECIÁLIS PROFESSZIONÁLIS FELKÉSZÜLTSGÉ

Az egyik leginkább meghatározó alapellátáshoz kapcsolódó többletszolgáltatási (szakellátási) komponens a szakmai tevékenység minőségében rejlik. A gyermekotthoni stáb tagjainak az adott esetben megoldandó problémátípus, fejlesztendő kompetencia-terület specialitásainak kell lenniük: az igényekhez igazodó különleges szakismeret, fejlett gyakorlati készség és nagyfokú alkalmazói jártasság jellemezze őket. A szakembercsoport olyan magas szintű tudással és gyakorlati felkészültséggel rendelkezzen, amely a gyermekvédelmi beavatkozásra okot adó szituációk, és különösen az elé kerülő konkrét helyzetek rendezésében professzionális intézkedést, beavatkozást eredményezhet. (Kissé leegyszerűsítve azt is mondhatjuk, hogy a gyermekjóléti szolgálatnál és a gyermekotthonban dolgozó szakemberek szakmai kapcsolata hasonlatos az egészségügyben foglalkoztatott háziorvos és szakorvos viszonyához.)

■ AZ ERŐFORRÁSOK KONCENTRÁLTSÁGA

A szakmai specializáció mellett másik perdöntő tényezője a szakellátásnak az erőforrások nagyfokú koncentrálttsága. A gyermekvédelmi tartalmú ügyek köztudottan rendkívül összetettek, bonyolultak, ebből következik, hogy „a gyermekek és családjuk életével kapcsolatos történések csak úgy tanulmányozhatók és érthetőek meg, válnak hozzáférhetővé a gyakorlati gyermekvédelmi munka során, ha nem csupán egy-egy kiemelt, látható probléma alapján, egyoldalú szakmai megközelítéssel viszonyulunk hozzá, hanem dinamikus folyamatként fogjuk fel.”² A beavatkozásra kizárólag sokrétű

¹ Bagdy Emőke - Telkes József: Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1988. 27. o.

szaktudás és módszerkészlet birtokában van jogosultságunk. Ehhez (elvileg) a gyermekotthon kiváló interdiszciplináris helyszínt nyújthat: keretei közé fogadhatja, és ezáltal szorosan összekapcsolt és összehangolt munkacsoportját alakíthatja ki a különféle (elő)képzettségű szakembereknek. Az így működő műhely rendszerszemléletű, széles spektrumú, változatos megközelítésű, holisztikus beállítottságú hatásrendszert hozhat létre. A család újraegyesítése minden esetben az eljáró szakemberek kimagaslóan szoros összefogását és kooperativitását követeli

meg; ez a szintű (színvonalú) konstruktivitás jobb eséllyel építhető ki, ha az erőforrások egy-egy szervezeten belül koncentrálódnak. Így a gyermekotthonok legitimitása annak (is) függvénye, hogy magába tömöríti-e, s a beavatkozása során a család szükségletei szerint kombinálva, egységesen alkalmazza-e a mentálhigiéné, pszichológiai, szociálpedagógia, gyógypedagógia, pszichopedagógia, szociális munka, szociálpolitika (stb.) ismeretanyagát, eszközrendszerét és módszerrepertoárját.

■ A FELADATELLÁTÁS INTENZITÁSA

A szakellátás igénybevételével az estvitelbe bevonódó szakmai kapacitás az intenzitás terén is új lehetőségeket hordoz. Két ok is indítékául szolgálhat a kompetencianövelő, készségfejlesztő munka fokozott erejű intenzitásához. Feltételezhető, hogy kiterjedt, beható segítséggel a gyermek fejlődését veszélyeztető familiáris tényezők mérsékelhetőek vagy talán nagyrészt fel is számolhatóak. Ugyanakkor abban is bízhatunk, hogy meggátolható vagy legalábbis korlátozható, hogy az intézményes ellátás (csökkenthető, de teljességgel nem megszüntethető) hospitalizáló, én-károsító hatása hosszan tartóan „rávetüljön” a gyermek személyiségfejlődésére. Azért biztosítható a beavatkozás nagy „hőfokú” intenzitása a gyermekotthonban, mert a terápiás-fejlesztő cselekvés és környezet felöleli a nap huszonnégy óráját, a hét valamennyi napját. A gyermekvédelmi tevékenység kiterjedtebb időbeli folytonossága pedig alkalmat ad a segítő-kliens közötti folytatódó interakcióra és kölcsönhatásra, a változások permanens és aprólékos megfigyelésére, a következmények gyors kontrollálhatóságára, a tapasztalatok módszeres gyűjtésére. Ma már nemzetközi példák alapján azt is tudjuk, hogy mindez a megkülönböztetett figyelem és bánásmód nemcsak a bántalmazott, elhanyagolt gyermekekre koncentráltan valósítható meg, hanem az intenzív családmegtartó szolgáltatások, programok³ révén a családi rendszer egységére is vonatkoztatható, mégpedig a gyermek és a gondviselője rövid idejű, de célirányos, dinamikus közös munkát vállaló együttes elhelyezésével.

² Domszky András: *Gyermek- és ifjúságvédelem. Főiskolai jegyzet. Államigazgatási Főiskola, Budapest, 1999. 35. o.*

³ Bányai Emőke kiváló bemutatását, összefoglalását adja az intenzív családmegtartó szolgáltatásokban rejlő lehetőségeknek, és e programok gyakorlati sajátosságainak. Írása arra is rávilágít, hogy a módszer adaptálásának a szakellátásban, a gyermekotthonokban is lehet perspektívája. Bányai Emőke: *Intenzív családmegtartó szolgáltatások. Család, Gyermek, Ifjúság - 2005/1.*

■ KIELÉGÍTŐ FELTÉTELRENDSZER

A fenti kritériumok teljesítéséhez kétségtelenül igen jó és szerteágazó intézményi adottságok kellenek. Az eredményességnek nélkülözhetetlen finanszírozási, tárgyi, eszközbeli, elhelyezési, munkaszervezési feltételei vannak, ezeket elhagyni nem lehet következmények nélkül. Ha a feltételrendszer elégtelen, az intézmény társadalmi küldetésének nem tud eleget tenni. (A szakellátás költségigényét relatíve nagyoknak vagy alacsonynak is tekinthetjük attól függően, hogy mit tekintünk viszonyításunk alapjául: drága, mert a minőségi munka számottevően forrásigényesebb az eredményesség követelményével nem számoló intézményműködtetésnél, más oldalról szemlélve viszont olcsó, mert a sok-sok évig eredménytelenül elhúzódó, ezért forráspazarló intézményes ellátásnál lényegesen költségtakarósebb.)

■ MEDDIG TARTSON AZ INTÉZMÉNYES ELLÁTÁS?

Annak megértéséhez, hogy a megfelelő feltételek mellett reálisan mi várható el a szakellátás gyermekotthonainak szolgáltatásától, nemcsak azt kell tisztáz-

nunk, hogy milyen természetű problémákat, s azokat miként képes a rendszer befolyásolni, azt is meg kell határoznunk, hogy meddig vegyenek részt a gyermekotthon szakemberei a gondozási folyamatban, mikor válik feleslegessé, indokolatlanná vagy éppen károsná közreműködésük. Itt most csak arra vállalkozom, hogy hangsúlyozzam a kérdés megválaszolásának egy kevésbé megértett és elfogadott elemét. Már utaltam a hosszan tartó intézményes gondoskodás bizonyítottan személyiségkárosító következményeire, a forráspazarlás problémájára, a gyermekotthoni elhelyezés szűk időkorlátok közé szorításának célkitűzése azonban más tényezővel is magyarázható, amelynek szintén van a gyermekek, családok érdekvédelmét, illetve a gazdasági racionalitást figyelembe vevő aspektusa. E tényező abban az állításban gyökerezik, hogy a szakellátásnak nem az a feladata, hogy a gyermekotthonban elhelyezett gyermekeket mindaddig ellássa intézményeiben, amíg veszélyeztetettségük a családi közegben teljességgel megszűnik. Csupán addig szabad/kell a gyermekotthonban tartani a gondozott gyermekeket, amíg a gyermekvédelmi beavatkozásra okot adó veszélyeztetettség arra a szintre mérséklődik, olyan jellegűre változik, ami a továbbiakban már az alapellátás

rendszerével, a gyermekjóléti szolgáltatással is kezelhető. A problémák veszítene súlyukból, mértékük olyan határon belülre kerüljön, amely korrigálható a területi alapellátás, a helyi gyermekjóléti szolgáltatás kapacitásával, eszközkészletével. A gyermekotthonok csak arra vállalkozhatnak, hogy beindítsanak folyamatokat, nagy horderejű kedvező változásokat indukáljanak. Az intézményes ellátás hatásköre a kardinális fontosságú, leginkább releváns célok megvalósulásának elérésére terjedhet ki. A gyermek visszatérésének családjába nem lehet feltétele a maradéktalanul beteljesült, és ezzel lezáruló rehabilitáció, reszocializáció. A gyermekotthoni elhelyezés fenntartása nem indokolt a mindennemű konfliktustól és problémától mentes családi viszonyok, állapotok létrejöttéig. A családi kohézió, a szülői képességek, szerepek erősödését követően amint az estvitel eljut oda, hogy a hiányosságok, feladatok a gyermek vér szerinti családjában, eredeti társas- és lakókörnyezetében kompenzálhatók, illetve elvégezhetőek, a nevelésbe vétel megszüntetése nem maradhat el. Az ezzel ellentétes gyakorlat egyrészt nyilvánvalóan sérti a gyermekek és családjaik jogait, érdekeit, más szemszögből pazarolja a közösségi forrásokat, mert a szakellátás drága módszerét használja akkor is, amikor már a jóval kisebb költségű, forráskímélőbb alapellátás is el tudja látni a szükséges feladatokat.

■ RENDSZERSZEMLELET ÉS INTERPROFESSIONÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉS

A családjától külön élő gyermek hazatérése függvénye annak, hogy a nevelésbe vételt követően a gyermekjóléti alapszolgáltatások és a gyermekvédelmi szakellátás képes-e a rendszerszemlélet átültetésére a mindennapok gyakorlatába. A rendszerszemlélet olyan gondolati keret a gyermekvédelemben, amelynek két kiemelten fontos aspektusa van. Egyfelől azt jelenti, hogy a gyermekek problémáinak, élethelyzetének megértése és támogatása a családtagokkal való kontaktusának segítségével, a szülők gyermeknevelési ismereteinek, készségeinek fejlesztésével, a szűkebb és tágabb család

tartalék erőforrásainak kiaknázásával érhető el. Másrészt a gyermekjólét és gyermekvédelem professzionális szereplőinek viszonyára utal: arra, hogy a különféle szolgáltatóknak fellépésük eredményességéhez, hatékonyságához, sikeréhez egymás munkáját erősítve össze kell hangolniuk intézkedéseiket, cselekvéseiket. Azon a felismerésen alapszik, hogy minőségileg más teljesítményt eredményez, ha nem szeparáltan és egymástól függetlenül próbálnak megküzdeni a gyermek- és családgondozás nehézségeivel. Lényege az interprofesszionális együttműködés⁴ konstruktív értékrendjében és szabályaiban keresendő. Az érdemi együttműködés ismertető jegyei között kell számon tartanunk annak megmutatkozását, ha a gyermekek összetett problémáit komplex megközelítésben, széles körű vizsgálattal, különféle kompetenciák és eszközkészletek bevonásával, többféle erőforrás aktivizálásával törekkenek megoldani a segítő szakemberek. Felismerik azonos érdekeltységüket a közös célkitűzések kivitelezésében: egy rendszer (összefoglalóan a gyermekvédelem) céljai eléréseért dolgoznak, amelyeket egymás nélkül, egyénileg nem tudunk elérni, elkülönülten csak részcélokat valósíthatnak meg. Motiváltak az együttes erőfeszítésre és feladatmegoldásra, a kompetenciahatárokat (szerep-, beavatkozási-, felelősségi kereteket) ismerik/elismerik, egyenrangú félként tiszteletben tartják.

A kapcsolódó- és társszervezetekkel, társszakmák képviselőivel létrejövő közös, egymás feladatellátását befolyásoló tevékenységet a kooperációs-egyezkedési stratégiák képviselője és érvényesítője jellemezze (személyes kapcsolatfelvétel, esetmegbeszélés, családi konferencia, intézményközi értekezlet összehívása, álláspontok, érvek, indokok, körülmények, adatok áttekintése, átadása, tisztázása, alternatívák megjelölése, konszenzuskérés, munkamegosztás, stb.).

⁴ Lásd Somorjai Ildikó (szerk.): *Amivel még nem számolunk... Interprofesszionális együttműködés és szociális munka.* Széchenyi István Főiskola - Kávé Kiadó, Budapest - Győr, 2001.

■ EGY ESET – KÉT CSALÁDGONDOZÓ

A gyermekotthonok és a gyermekjóléti szolgálatok kompetenciáinak egymáshoz illeszkedésénél az egyik neuralgikus terület a két szolgálat közös esetben érintett családgondozójának kapcsolata. A tapasztalatok gyűjtésének, elemzésének, rendszerbe foglalásának elmaradása miatt jelenleg még elenyészően keveset tudunk arról, hogy mi jellemezze e szakemberek együttműködését akár formálisan, akár az összefüggő feladatmegoldás tartalmában. Az együttgondolkodás és az egyeztetett cselekvés metodikájáról így többnyire csak általános tézisek fogalmazhatók meg, ezek azonban a gyakorlati eljárások kifejlesztésénél megkerülhetetlen szabályozó elvek:

- A családi környezetből kiemelt gyermek és családja személyes megsegítéséhez, támogató háttérű gondoskodásához az elhelyezési döntéshozatali folyamatba való bekapcsolódástól csatlakozik a gyermekotthonban dolgozó családgondozó, társul a gyermekjóléti szolgálat esettel foglalkozó munkatársához.

- Az így létrejövő munkaközösség csak akkor tudja elfogadható minőségben betölteni funkcióját, ha elemeiben összefonódó és illeszkedő, részleteiben kiegészítő és egymásra épülő szociális munkaproduktumot alkot.
- A közös munka megosztása nyilvánul abban, hogy a gyermekotthoni családgondozó önálló esetvitelébe beépíti, involválja, felhasználja a kollégája által (el)végzett szaktevékenység már elért vagy várhatóan teljesülő feladatainak tanulságait, eredményeit, tehát a megtett lépéseket nem ismétli, a párhuzamosság kizárásával folytatja a megkezdett munkát.
- A két családgondozó személyes kapcsolatot tart, mindvégig interaktív párbeszédben áll egymással, kölcsönös információ- és tapasztalatcserét fejt ki, együtt tervez és értékkel. Mindkét fél a szakterületét érintő, részéről felvállalt feladatokat a kiszabott határidőre maradéktalanul ellátja, s erről be- és elszámol kollégájának.

■ AZ ALAP- ÉS A SZAKELLÁTÁS ILLESZKEDÉSÉT GÁTLÓ ÁGENSEK

Az eddigiekben megkísértem röviden bemutatni az alap- és a szakellátás (a gyermekjóléti szolgálatok és a gyermekotthonok) partneri viszonyának, „szimbiózisának” markáns tartalmi elemeit. Tanulságosnak tartom azonban néhány olyan tényező kiemelését is, amelyek akadályt képezhetnek a struktúrák és munkafolyamatok összekapcsolódásának. A nevelésbe vételt megelőzően a legnagyobb jelentősége annak van, hogy történet megelőző családgondozás. Szinte jövétlen károkat okoz, ha a beavatkozás késve következik be, ha a területi alapellátás feltétel-hiányos állapota, a helyi gyermekjóléti szolgáltatás elégtelen mértéke, felkészültsége miatt szakszerűtlenül, szórványosan, nem több, mint külsődleges megítélést, adminisztratív felügyeletet nyújtva „gondozza” a családot. Az ilyen és ehhez hasonló előzményekkel érkező gyermekek tragikusan rossz pszichés állapotban kerülnek a szakellátásba, a családjuk szerkezete, kapcsolatrendszerre többnyire végzetesen torzult, felbomlott. Ekkor már sokszor csak a kárenyhítésre van kilátás, a családi kötelek nélkül maradt gyermekek megdöbbenő személységfejlődési rendellenességei, előrehaladott pszichiátriai problémái, deviáns magatartása megoldhatatlan feladat elé állíthatja a szakellátásban tevékenykedő szakembereket, egyben nagyarányú kapacitást köt le.

Etikailag és szakmailag is kifogásolható az alapellátás körében elmaradt segítő intézkedések szakellátással való pótolgatása, helyettesítése. Hasonlóképpen aránytalan terhelést okoz (jogsértő volta mellett), ha a szociális eredetű gondok (pl. hajléktalanság) kezelésének elvárása a szakellátásra hárul, mivel ehhez se ereje, se eszköze nincsen. Súlyos strukturális probléma adódik abból is, ha nem követhető nyomon, hogy mi történt az alapellátásban, ha nincsenek visszakereshető információk, adatok arról, hogy az érintettek és érdekeltek csoportja mely módszerekkel, miféle kísérletekkel próbálkoztak, milyen eredményeket, kudarcokat tapasztaltak, s azokból milyen következtetéseket vontak le.

Azzal pedig, ha az átmeneti nevelésbe

vétel elrendelésével megszakad a gyermekjóléti szolgáltatás, gyengül a figyelem, vagy „kivonul” a gyermekjóléti szolgálat családgondozója az esetvitelből, az eredeti családba visszatérés valószínűsége igen csekélyre redukálódik, és ha mégis „kiharcolja” a gyermekotthon szakemberstábját, nagy a veszélye a magára hagyott családnál a krízisek kiújulásának, a beutalás megismétlődésének.

A szakellátás oldalát nézve szintén behatárolható számos olyan jelenség, amely akadályokat gördít a családok újra egyesítésének segítő mechanizmusa elé. Hiába tesz meg mindent a gyermekjóléti szolgálat a szülők életmódjának, életkörülményeinek (stb.) gyermeknevelésre alkalmassá tétele érdekében, ha az intézményes gondoskodás mellőzi vagy elhanyagolja komplementer szerepét. Lesújtó következményekkel jár, ha a szakellátás

- a családtól való elszakadás, elválás traumájának feldolgozásában nem segítkezik.
- nem kutatja éles szemmel, és nem előzi meg vagy oldja fel idejekorán a gondozott gyermekeket megterhelő, nyomasztó stresszfaktorokat.
- nem alakítja ki a gyermeket, szülőlt segítő kompetencianövelő programot, vagy ha azt nem hajtja végre.

Akkor sem lehetnek illúzióink, ha a gyermekotthonba helyezést olyan gyermeknek kell elszenvednie, aki valójában nem tartozik a gyermekotthoni szolgáltatás-konstrukció célcsoportjába.⁵

Belátható, hogy sok fájdalommal és kudarccal teli élet vár a gyermekekre, családokra (és szakemberekre) azokban a gyermekotthonokban, ahol a szakapparátus nem megfelelően (vagyis nem speciálisan és kimagaslóan jól) képzett, felkészült, motivált, elkötelezett. Értelmét veszti a munka ott, ahol nem jöhet létre interdiszciplináris-team, szakmaközi műhely, illetve ahol a hathatós, intenzív kliens-segítő kontaktus és interakció keretfeltételei nem biztosítottak.

Azzal is sérül a gyermek családdhoz fűződő alapjoga, ha akkor is intézményben kényszerül maradni a gyermek, miután már bekövetkeztek azok a változások, aminek eredményeként az önkéntes igénybevétel vagy védelembé vétel mel-

letti területi gyermekjóléti szolgáltatás utógondozásával is megszüntethető a gyermek veszélyeztetettsége.

Mindkét fél (gyermekjóléti szolgálat és gyermekotthon) eredményessége szempontjából mérvadó, sőt meghatározó a kapcsolatokat szorosabbá fűző rendszerszemléletű gondolkodás és intézményközi, szakmaközi professzionális cselekvés elismertsége, elterjedtsége.

A források garantált elérhetőségének, hozzáférhetőségének, jelen létének szűkössége vagy éppen hiánya újabb korlátot állít, ami nemcsak az egyes ellátók feladatteljesítésének minőségét szűkíti, hanem mélyíti a két szolgáltató közti inkongruenciát is. Mind az alapellátás, mind a szakellátás, mind a gyermekjóléti szolgáltatások, mind a gyermekotthonok finanszírozásának, annak mértékének kérdésében három dolgot mindenképpen meg kell említenünk:

1. A szakmaiság kritériumait, a család- és gyermekvédelemmel összefüggő tényeket, szabályokat, törvényszerűségeket tekintetbe vevő érveket igen könnyen elnyomhatják a rövid időtávra tervező, a ráfordításokat minimalizálni, a kiadásokat mindenáron lefaragni szándékozó harsány gazdasági érdekek. (Ez hazánkban annál is inkább így van, mert a szakmai kérdéseket érintően a források elosztásában a pénzügyi szakemberek befolyása minden jel szerint egyre nő.)
2. A jó színvonalú ellátás drágább, mint a rossz, de ha a következményeiket is mérlegre tesszük, könnyen belátható, hogy a minőségi szolgáltatás vitathatatlanul olcsóbb, nemcsak morális haszonnal jár a helyi (és az össz)társadalomnak, de gazdaságilag is megtérül.
3. A közös finanszírozás rendkívüli ösztönző erő a kollektív érdekeltiség kifejlődéséhez, megszilárdulásához, a megosztottság viszont az ezzel ellentétes tendenciák kibon-

⁵ Lásd Józsa Viktor: Kinek jó és kinek kell a gyermekotthon? Család, Gyermek, Ifjúság - 2005/5.

takozásának kedvez. Amíg az alapellátás és a szakellátás nem tartozik azonos finanszírozás alá, különösen nagy a veszélye a felelősségek, feladatok és költségek háritásának. Ez visszatartja, gátolhatja a gyermekjóléti szolgáltatók telepítését, szakmai kondícióinak javítását. Felfokozott a késztetés (és a hajlandóság) a családi krízisek, problémák, nélkülözések „átpasszírozására” a szakellátásba.

■ A GYERMEKVÉDELEM ALRENDSZEREINEK EGYMÁSRA UTALTSÁGA

Dolgozatomban amellet igyekeztem érvelni, hogy az intézményben élő átmeneti nevelésben részesített gyermekek hazagondozásáért az alapellátás és a szakellátás, a gyermekjóléti szolgálat és a gyermekotthon egyaránt (azonos arányban) felelős és nélkülözhetetlen.

Az alapellátás léte, szakmai potenciája nagyban befolyásolja a szakellátás családok megtartására, megerősítésére irányuló munkájának végső kimenetelét, és fordítva: a gyermekotthon szakmai kapacitásának fejlettsége, érettsége kihat a gyermekjóléti szolgáltatás küldetésének, hatékonyságának alakulására. Talán nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy az átmeneti neveltek támogatásában kölcsönösen előfeltételei egymásnak az egyes gyermekjóléti és gyermekvédelmi vonatkozású megoldások, módszerek. Az egyik a másik nélkül hasztalan, metaforikusan szólva: a képlet úgy írható le, hogy a családtámogatás sikerének összege egyenlő a gyermekjóléti és a gyermekvédelmi munka ténylegesen megvalósuló értékének szorzatával; azért a szorzatával, és nem az összegével, mert az egyiknek vagy másiknak hiánya, gyengesége a rendszer egészének működését nivellálja, rontja.

Ebből az is következik, hogy a két alrendszer intézményhálózata (lokálisan a

közvetlenül kapcsolódó intézmények) fejlődésükben, lehetőségeikben, kilátásaikban szintén összefonódik. Infrastruktúrájuk, szakmaiságuk javítása csak együttesen vezethet eredményre, az egyoldalú fejlesztéssel, innovációval csupán korlátozottan növelhető az összteljesítmény. E két típusú ellátórendszer „együttmozgása” kedvező és kedvezőtlen, előnyös és hátrányos, progresszív és regresszív tendenciák kibontakozásakor is bekövetkezik.

A gyermekjóléti és a gyermekvédelmi szolgáltatások merev elkülönülése, elszigeteltsége, laza, felszínes érintkezése, kizárólag formális kapcsolattartása megrázó és tragikus károkat okoz a gyermekek és családjaik sorsában. Ezzel szemben az alap- és szakellátás, gyermekjóléti és gyermekotthoni szolgáltatás funkcionális ötvöződése, árnyalt feladatmegosztása, komplementer viszonya és viszonyossága nagy erősség és nagy lehetőség, amellyel még igen kevésbé élünk.

Józsa Viktor

Mit várhatunk a helyreállító igazságszolgáltatástól?

■ A TÖRVÉNYSZÉKEN KÍVÜLI MEGÁLLAPODÁS MODELLJE A KISKORÚAK ÉS FIATALABB NAGYKORÚAK ESETÉBEN FOLYTATOTT BÜNTETŐJOGI ELJÁRÁS SORÁN A HORVÁT KÖZTÁRSASÁGBAN

Tanulmányunk a Horvát Köztársaságban – az osztrák modell alapján – kifejlesztett törvényszéken kívüli megállapodási eljárást ismerteti. A törvényszéken kívüli megállapodást Horvátországban a kiskorúak és a fiatalabb nagykorúak ellen folytatott előkészítő eljárás folyamán alkalmazzák azon külön kötelezettség keretében, hogy a kiskorú egyén lehetőségeihez mérten helyrehozza, illetve megtérítse a bűncselekménnyel okozott kárt.

A törvényszéken kívüli megállapodás kísérleti projektje 2000-ben indult Zágrábban, Splitben és Eszéken, azzal a céllal, hogy ha beválik, a modell alkalmazását kiterjesztik Horvátország egész területére. A modell alkalmazásával szerzett eddigi tapasztalatok jók. E dolgozatban a törvényszéken kívüli megállapodás horvátországi modelljét mutatjuk be, az elkövetők visszaesési mutatóinak ismertetésével, illetve a törvényszéken kívüli megállapodás sikerességének értékelésével – a felhasználó szemszögéből. Az elkövetők visszaesése százalékban kimutatva alacsonyabb, mint a kiskorú bűnözőkre jellemző horvátországi átlag. A felhasználók (megkárosítottak és meggyanúsítottak) értékelési listái azt az üzenetet közvetítik, hogy olyan eljárásról van szó, amellyel elégedettek és másoknak is ajánlani tudnak.

■ 1. A KISKORÚAK BÜNTETÉSÉNEK FAJTÁI A BÜNTETŐJOGBAN

A kiskorúak büntetőjoga a Horvát Köztársaságban külön joganyagot képez. Alkalmazása azokra a személyekre terjed ki, akik a bűncselekményt életük 14. és 21. éve közötti időszakban követték el¹. A kiskorúak büntetéseinek célja, értelme és mértéke az ifjúsággal foglalkozó bíróságokról szóló törvényben van lefektetve². E törvény három szankciót fogalmaz meg: nevelő jellegű intézkedéseket, a kiskorúak fogdáját és a biztonsági intézkedéseket. Tekintettel a kiskorú bűnözők jellemzőire, különösen ezek fejlődésének szükségleteire, a nevelő jellegű intézkedések képezik az alapvető, kiskorúak esetében alkalmazott szankciókat. A nevelő jellegű intézkedések három fajtáját különböztetjük meg: a figyelmeztető és iránymutató intézkedéseket (bíróági megrovás, külön kötelezettségek és a nevelőkörpontba való beutalás), a fokozott felügyelettel kapcsolatos intézkedéseket (fokozott gondozás és felügyelet, illetve napi benntartózkodás mellett végzett felügyelet) és az intézményes nevelő jellegű intézkedéseket (nevelő intézmény, nevelőintézet, különös nevelő intézmény).

A horvát, kiskorúakra vonatkozó büntetőjogba több mint egy évtizede vezették be az új nevelő jellegű intézkedést, a kü-

lön kötelezettségeket³, amivel jelentősen gazdagodott és korszerűsödött a nevelő jellegű intézkedések regisztere, másfelől pedig ez az új nemzetközi szabványok⁴ elfogadását és ezeknek a horvát büntetőjogba való beépítését jelentette.

A kiskorú bűnözés kérdésének törvényszéken kívüli rendezésének céljából a törvényhozó a fent említett törvénnyel előírta a célszerűség elve alkalmazásának lehetőségét, amelynek értelmében a fiatalok ügyésze a törvénybe foglalt feltételek tiszteletben tartásával úgy határozhat, hogy nem indít bünvádi eljárást a kiskorú ellen, mivel úgy tartja, hogy tekintettel előéletére, egyéni vonásaira és a bűncselekmény természetére, illetve az elkövetés körülményeire, ez nem lenne célszerű. Az államügyész határozatát néhány esetben megváltoztathatja (ZSM 63., 64. és 65. cikkely). Amikor a törvényszéken kívüli megállapodásról beszélünk, büntetőjogi szempontból különösen jelentős a ZSM (az ifjúsággal foglalkozó bíróságokról szóló törvény – a ford. megj.) 64. cikkelyének az a rendelkezése, hogy az állam-

³ 13 külön kötelezettség létezik a kiskorú bűnözők esetében, méghozzá: hogy bocsánatot kérjen a megkárosítottól; hogy helyrehozza illetve megtérítse a bűncselekménnyel okozott kárt; hogy rendszeresen járjon az iskolába; hogy ne maradjon ki munkahelyéről; hogy képezze magát a megfelelő foglalkozás elsajátítására; hogy fogadja el a felkínált munkahelyet és ezt megtartsa; hogy bekapcsolódjon a humanitárius szervezetek tevékenységébe, vagy vegye ki részét a közművesítési és környezetvédelmi jellegű munkálatokból; hogy kerülje egyes vendéglátóipari létesítmények, egyesületek látogatását; hogy vesse magát alá az orvosi szakértői eljárásnak – kábítószer/egyéb függőségi elvonókúrának; hogy bekapcsolódjon az egyéni/csoport tanácsadás folyamatába; hogy jelen legyen a szakmai képzést nyújtó tanfolyamokon; hogy tegyen vizsgát a közlekedésrendészeti előírások ismeretéből.

⁴ Például: The Beijing Rules, 1985.; a gyermekek jogairól szóló ENSZ Konvenció, 1989. ; The Riyadh Guidelines, 1990. ; stb.

¹ Kiskorú bűnöző – olyan személy, aki a bűncselekmény elkövetésének pillanatában betöltötte 14. életévét, de a 18-adikát még nem; Fiatalabb nagykorú – olyan személy, aki a bűncselekmény elkövetésének pillanatában betöltötte 18. életévét, de a 21-ediket még nem.

² N.N. – hivatalos lap, Narodne Novine, a ford. megj. – 111/97, 27/98 és 12/02

ügyész feltételekhez kötheti a bünvádi eljárás meg nem indításával kapcsolatos határozatát (a gyakorlatban ezt „feltételes célszerűségnek” nevezzük): nevezetesen a kiskorú bűnöző vagy fiatalabb nagykorú abbéli hajlandóságához, hogy eleget tegyen a törvény ugyanezen cikkelyében szereplő, egy vagy több kötelezettségnek. Itt elsősorban a következő négy külön kötelezettségről van szó:

1. lehetőségeihez mérten helyrehozza, illetve megtérítse a bűncselekménnyel okozott kárt;
2. bekapcsolódjon a humanitárius szervezetek tevékenységébe, vagy vegye ki részét a közművesítési és környezetvédelmi jellegű munkálatokból;
3. törvényes képviselője beleegyezésével alávesse magát az orvosi szakértői eljárásnak, a kábítószer-, illetve egyéb függőségi elvónókúrának;
4. bekapcsolódjon az ifjúsági tanácsadónál folyó egyéni-, vagy csoportmunkába.

Ilyen büntetőjogi kereteken belül, a törvényszéken kívüli megállapodás modelljét a kiskorú, vagy fiatalabb nagykorú bűnöző azon külön kötelezettségének keretében fejlesztették ki, amely kimondja, hogy köteles lehetőségeihez mérten helyrehozni, illetve megtéríteni a bűncselekménnyel okozott kárt, amely egyébként a Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatának közvetítésével valósul meg.

A projekt megvalósításából – amelynek célja a törvényszéken kívüli megállapodás modelljének létrehozása volt – egymással szorosan együttműködve kivette részét a Munkaügyi- és Szociális gondozási Minisztérium (most Egészségügyi- és Szociális gondozási Minisztérium), a Horvát Köztársaság Államügyészsége, a Zágrábi Egyetem Edukáció-rehabilitációs Tanszéke és a grazi (osztrák) Új Kezdet egyesület.

A projektet három városban folytatták le (Zágráb, Split és Eszék), ahol leginkább jellemző a kiskorú bűnözés. A projektben megkezdődött az államügyészségek kötelekezésében a közvetítők és a szakmunkatársak felkészítése, illetve mindhárom városban a dokumentáció előkészítése, illetve közvetlen részvétellel, megteremtették a törvényszéken kívüli megállapodások szolgálati munkájához nélkülözhetetlen előfeltételeket. A felkészítés és ellenőrzés továbbra is folyamatos, s időközben megkezdődött a modell kiterjesztése Horvátország egyéb városaira is (ennek megvalósítása jelenleg még folyamatban van).

2. A TÖRVÉNYSZÉKEN KÍVÜLI MEGÁLLAPODÁS MODELLE A KISKORÚ, ILLETVE FIATALABB NAGYKORÚ BŰNÖZŐK ELLEN FOLYTATOTT BŰNVÁDI ELJÁRÁSBAN

A modell kiépítése a helyreállítási szemlélet általános célkitűzésein alapszik, amelyeket a bűncselekmény elkövetőjének felelőssége és kompetenciája fejlesztéseként definiálják, illetve az elkövető és a megkárosított, illetve a közösség védelmének (Dekleva, 1996; Pranis, 1996; Zehr, 1997; Viano, 2000; Seymour és Gregorie, 2002). E célkitűzések nyomán egyre több

állam foganatosít alternatív és informális büntetéseket, illetve serkenti ezek bevezetését, különösen azokat, amelyek célja a bűncselekmény elkövetőjének és áldozatának, illetve a meggyanúsított és megkárosított találkozása, amit azért szerveznek meg, hogy megállapodást hozzanak létre a lelki és anyagi károk, sérelmek helyreállítása érdekében. E hozzáállás és gyakorlat elsősorban a kiskorú bűnözők esetében figyelhető meg. Általánosabban fogalmazva, itt a szociális béke jövőbeni helyreállításáról, illetve visszaesés-megelőzésről van szó. Ez a közelítés változásokat követel a hivatásos és társadalmi szerepekben, új munkaterületeket (az áldozattal és a közösséggel folytatott munka), illetve új munkahelyeket hoz létre. Ezzel összhangban, a szakértőktől azt várják el, hogy új tudással és képességekkel vértessék fel magukat, de egyben azt is, hogy megteremtsék a munkavégzés új, másfajta szakmai-szervezeti feltételeit is.

Ezek egyike a törvényszéken kívüli megállapodás is. Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a törvényszéken kívüli megállapodás törvényhozásbeli és gyakorlati alkalmazása már több évtizedes hagyományra tekint vissza. A törvényszéken kívüli megállapodás alkalmazása területén Ausztria már 20 év tapasztalatát tudja felmutatni, amely viszonylag jellegzetes implementációja más országok modelljeinek, s magasfokú hatékonyságot mutat fel a sikeresen lefolytatott törvényszéken kívüli megállapodások elérésében, eredményességében.

Horvátországban a törvényszéken kívüli megállapodás oszt-rák modelljének életbe léptetése mellett döntöttünk, többek között éppen a sokéves pozitív tapasztalat és világos szabványok megléte miatt.⁵ Az elkövetkezőekben röviden bemutatjuk a törvényszéken kívüli megállapodás alapvető jellemzőit és folyamatát a Horvátországban kifejlesztett modell szerint.⁶

Horvátországban is abból indultunk ki, hogy a törvényszéken kívüli megállapodás alapötlete nem más, mint az, hogy a konfliktust, amely két vagy több felet érint s bizonyos bűncselekménnyel kapcsolatos, vissza kell „irányítani” az érintett személyekhez, hogy ezt közvetítő segítségével oldják meg. Ennek folyamán az ügyészség határozza meg azokat az eseteket, amelyeket törvényszéken kívüli megállapodásra utal, illetve dönt arról, hogy a lefolytatott eljárás után elejti-e a vádat vagy sem. A ZSM 64. cikkelyének rendelkezési értelmében a törvényszéken kívüli megállapodás alkalmazásának feltételei és kritériumai a következők:

- nagy a valószínűsége annak, hogy a kiskorú/fiatalabb nagykorú személy elkövette a bűncselekményt (a begyűjtött bizonyítékok elegendőek a bünvádi eljárás megindításához is);

⁵ Szinte teljesen azonos a törvényszéken kívüli megállapodás Németországban alkalmazott modellje is. A Täter-Opfer-Ausgleich (TOA) modelltől van szó, amelynek szabványrendszerét a mi horvátországi modellünk is átvette (Deutsche Bewahrungshilfe, 1994).

⁶ A modellt részletesen ismertetik a „Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mladim punoljetnicima” című könyvben (A törvényszéken kívüli megállapodás modellje a kiskorú, illetve fiatalabb nagykorú bűnözők ellen folytatott bünvádi eljárás folyamán) szerkesztette Koller-Trbović és munkatársai (2003).

- olyan bűncselekményről van szó, amelynek elkövetése esetén a törvény 5 évig terjedő börtönbüntetést ír elő;
- nem alkalmazható jelentéktelen bűncselekmény esetén;
- feltételezi a kiskorú személy (gyanúsított) önszántából való részvételét, illetve beleegyezését a törvényszéken kívüli eljárásba
- feltételezi a megkárosított önszántából való részvételét, illetve beleegyezését a törvényszéken kívüli eljárásba (a természetes személyek előnyben részesülnek);
- a visszaesők nincsenek kizárva, de mindenesetre kívánatos, hogy első bűncselekményről legyen szó.

A törvényszéken kívüli megállapodás alkalmazásáról szóló döntés meghozatala kizárólag a fiatakorúak ügyészenek jogkörében van. Ettől függetlenül a megállapodás az igazságügyi rendszeren kívül valósul meg. Ezt speciális képzésű szakemberek végzik, akiket Horvátországban is – osztrák mintára – közvetítőknél nevezünk (azt a logikát követve, hogy a törvényszéken kívüli megállapodás tulajdonképpen nem más, mint büntetőjogi közvetítés, mediáció). Ez esetben olyan szakemberekről van szó, akik már különben is rendelkeznek a szociális és viselkedési rendellenességeket, magatartászavarokat mutató gyermekekkel és fiatalokkal való foglalkozásra jogosító képesítéssel. Itt elsősorban a szociális pedagógusokra, szociális munkásokra és pszichológusokra gondolunk. Mindemellett, hogy valaki közvetítővé válhasson, még külön képzést kell szereznie, amely magába foglalja a következőket: konfliktusmegoldások vezetése, közvetítés, a büntetőjog és polgári törvénykönyv külön kérdései. A szakértők csapatként működnek, szervezetenként a Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatának keretében fejtik ki tevékenységüket (ami önálló szolgálat a szociális gondozás rendszerén belül). A lefolytatott eljárás után a fiatakorúak ügyésze dönt arról, hogy sikeresnek minősíthető-e, illetve, hogy elejti-e a vádat, vagy sem.

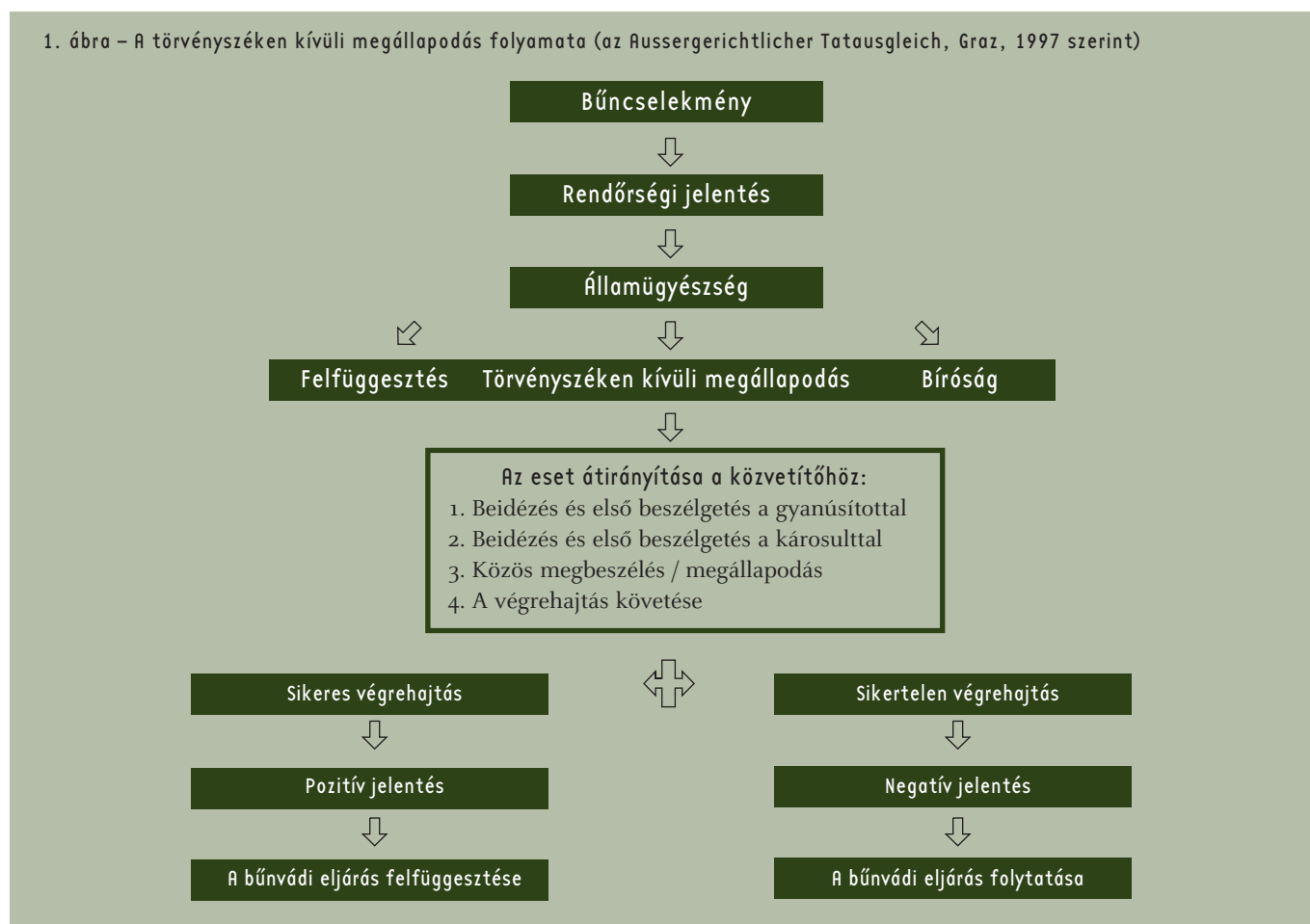
Közelebbről a törvényszéken kívüli megállapodás folyamatát röviden így tudnánk ismertetni:

- A bűncselekmény elkövetése és a rendőrségi jelentés átvétele után, a fent említett előfeltételek fennforgása esetén, az ügyészség dönt az „eset” törvényszéken kívüli megállapodásra való utalása felől;
- A következő lépésben az ügyészség közvetítési felszólítást küld a törvényszéken kívüli megállapodások szakszolgálatának;
- Az ügyészség felszólítását követően a törvényszéken kívüli megállapodások szakszolgálatának szakértői csoportja tanulmányozza az „esetet”, ellenőrzi a kritériumokat és dönt arról, melyik közvetítő fogja átvenni az „esetet”;
- Ezután a közvetítő áttanulmányozza az ügyiratot, képet alkot a helyzetről és az érintett személyekről, és beidézi a kiskorú (szülei, illetve a gyám közvetítésével) vagy fiatalabb nagykorú személyt (az idézést posta útján küldik ki szabványosított űrlapon, amelyhez mellékelik a törvényszéken kívüli megállapodás űrlapját);

- Az előírt eljárás értelmében először a gyanúsítottat hívják be beszélgetésre (kiskorú személy szülei/gyámja kíséretében), ismertetik vele a törvényszéken kívüli megállapodás célját, illetve a várható eljárást és kérik beleegyezését az eljárás folytatására. Az első találkozás után a szülők jelenléte nem követelmény, de mindenről rendszeresen értesítik őket;
- Amennyiben a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy beleegyezését adja a törvényszéki megállapodás lefolytatására, a közvetítő behívja a károsultat (írásbeli felszólítás, szabványosított űrlapon, mellékelt űrlappal);
- Amennyiben a károsult nem adja beleegyezését a közvetítés lefolytatására, le kell ellenőrizni ennek okát, s az ügyészségnek jelenteni kell a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy készségét a közvetítő folyamat lefolytatására, illetve a károsult elutasítását;
- Amennyiben mindkét fél önszántából beleegyezik a törvényszéken kívüli megállapodás eljárásának lefolytatásába, a közvetítő – miután a felek megkapták az összes szükséges információt és eligazítást – a felekkel egyeztetve, kitűzi a találkozó időpontját és ezt az előírt procedúra szerint levezeti (megállapodási beszélgetés);
- Ha az első találkozón sikerül megállapodást kötni az ügy elrendezésének módjáról, illetve a bűncselekmény következményeinek elhárításáról, a közvetítő megállapítja mindkét fél kötelezettségeit a megbeszéltek értelmében, és ezeket belefoglalja a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy és a károsult nyilatkozatába, amellyel ezek jóváhagyják a kár elhárításának megbeszélte módját. A nyilatkozatot mindkét fél aláírásával hitelesíti (és a kiskorú személy szülei). Amennyiben erre szükség mutatkozik, ki kell tűzni a következő találkozó időpontját;
- Megbeszélés alapján, vagy egyéb okok miatt e fázis után lehetséges írásbeli jelentést adni az ügyészségnek a megállapodás kimeneteléről;
- A megbeszélte feladatok elvégzése után, a közvetítő konzultál a károsulttal, hogy megállapítsa, elégedett-e, illetve, hogy lezártnak tekinthető-e az eljárás;
- A károsult pozitív válasza esetén (amennyiben a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy eleget tett vállalt kötelezettségeinek) a közvetítő megírja jelentését és továbbítja az ügyészségnek;
- Amennyiben a kiskorú/ fiatalabb nagykorú személy eleget tett vállalt kötelezettségeinek, az ügyész meghozza a vád elejtéséről szóló határozatot. A károsult és a gyanúsított tőle írásbeli értesítést kapnak az eljárás felfüggesztéséről.

A törvényszéken kívüli megállapodás folyamatát a következő ábra segítségével is megjeleníthetjük:

1. ábra – A törvényszéken kívüli megállapodás folyamata (az Aussergerichtlicher Tatausgleich, Graz, 1997 szerint)

A törvényszéken kívüli megállapodás és a bírósági eljárás között nagy és jelentős különbség észlelhető. Ezt az irodalomban⁷ számos helyen megerősítik. E különbségből adódik a törvényszéken kívüli megállapodás előnyös volta minden érintett fél tekintetében: előnyös mind a gyanúsítottaknak, mind a károsítottaknak, ám ennek a közösség egésze is hasznélvezője. A modell fejlesztésekor főleg a következő előnyökre összpontosítottunk az érdekelt felek felvilágosítása és edukációja folyamán:

Előnyök az áldozatra/károsultra nézve:

- nem egy tanú szerepére korlátozódik a jelenléte, hanem olyan személyként szerepel, aki károsult a bűncselekmény következményeképpen, ami azt jelenti, hogy *szabadon beszélhet* a bűncselekmény következtében életében beálló változásokról, a bűncselekmény után kifejlődő félelemről, a súlyos érzelmi állapotokról, ám ugyanakkor az anyagi/pénzügyi veszteségekről is, érdekeiről, elvárásairól és a tettestel szembeni követeléseiről;
- egyúttal alkalom kínálkozik a bűncselekmény *érzelmi következményeinek feldolgozására*, ám nem utolsósorban megoldás kínálkozik az ügy *anyagi oldalának meg-*

oldására is, méghozzá viszonylag gyorsan, a számos meglévő bürokratikus akadály elkerülésével;

- alkalma nyílik személyesen is *megismerni a gyanúsítottat*, elbeszélgetni vele, kérdéseket tenni fel neki;
- lehetősége nyílik információt kapni az áldozatra fókuszáló tanácsadás feltételeiről/helyéről, egyúttal tájékoztatást nyer az egyéb sérelmek megtérítésének lehetőségeiről is.

Előnyök a tettesre/gyanúsítotttra nézve:

- az állam lemond a bűnvádi eljárás lefolytatásáról, s a tettest nem bünteti formálisan a törvényszéken kívüli megállapodás pozitív kimenetele esetén, illetve nem regisztrálják elkövetőként;
- a tettes közvetlenül az áldozatot hallgatva értesül viselkedésének következményeiről, s szembesülve ezzel, illetve a bűncselekménnyel előidézett kár megtérítésének elfogadható módozatait keresve megtanulja, hogy most és a jövőben is felelősséget kell vállalnia viselkedéséért. Ennek kifejezetten erős megelőző hatása van a tettes jövőbeni viselkedésre nézve.

Előnyök a közösségre nézve:

- a bűnözés hatékonyabb megelőzése
- a drága és hosszantartó bírósági eljárások elkerülése
- a szociális béke és a jövőbeni békés együttélés fejlesztése

⁷ Ezen ismereteket a modell fejlesztése céljából röviden összefoglalta Koller-Trbović és munkatársai (2003)

3. ÉRTÉKELÉS

Az irodalmat elemezve Sims (2000) megállapította, hogy a restitúciós beavatkozások kulcsproblémái közé sorolható a monitoring és értékelés kérdése is. Ezt úgy fogalmazhatnánk meg, hogy ez belső ügy-e, illetve a restitúciós programot levezető ügynökség feladata-e, vagy esetleg valaki másé, s ha igen, akkor kié? E kulcskérdés felsorolt részkérdéseire a különböző modellek más és más választ adnak.

Horvátországban a törvényszéken kívüli megállapodás fejlődésének és hatékonyságának követése és értékelése a modell szerves részét képezi. A belső értékelés egyes eredményeit Koller-Trbović és munkatársai könyvükben (2003) már nyilvánosságra hozták. Röviden, az első értékelést a következők figyelembevételével végezték el:

- **A lefolytatott megállapodás hatékonyságának értékelése.** A törvényszéken kívüli megállapodás az esetek 80%-ában sikerrel zárul. Itt fontos hangsúlyozni, hogy e százalék az elmúlt évben némileg alacsonyabb volt, valószínűleg azért, mert „kibővültek” a törvényszéken kívüli megállapodásra való utasítás kritériumai. A közvetítők szerint ebben közrejátszik az is, hogy sok esetben lehetetlen anyagi kártérítést megvalósítani a kiskorú bűnözők esetében.
- **Az eljárás értékelése.** A közvetítők és egyéb munkába bekapcsolódó szakértők fókusz-csoportja igen elégedett a közvetítés folyamatának lebonyolításával. A közvetítő semlegessége, azaz a kiskorúakkal foglalkozó szakértők új típusú szerepköre, egybehangzó vélemény szerint a közvetítési folyamat legnehezebb része.
- **A jó gyakorlat szabványainak való megfelelés belső értékelése.** Az összevetés értelmében a törvényszéken kívüli megállapodás horvátországi modellje szinte mindenben megfelel a német modell által felállított szabványoknak (Täter-Opfer-Ausgleich). Ezek a szabványok a következők: világos koncepció, a javasolt ügyek megfelelő volta, áttekinthetőség, szupervízió, stb. Az értékelés értelmében az összehangoltság a munka anyagi körülményeinek területén a legalacsonyabb.

A projekt ötéves fennállása, illetve a törvényszéken kívüli megállapodás szolgálatának három és fél éves közvetlen tevékenysége után, most már lehetséges a modell értékelésének egyéb szintjeire lépni. E munka során a belső értékelés tárgya a visszaesési és a felhasználói perspektíva lesz.

3.1. Visszaesés

A törvényszéken kívüli megállapodás sikerességének kérdése igen összetett. Ennek egyik fontos eleme a bűncselekmény elkövető személy visszaesésének kérdése. Olyan mutatóról van szó, melyet a fiatalkori bűnözés megelőzése és meggátlása érdekében a társadalom által foganatosított intézkedések, lefolytatott tevékenységek alapvető céljaként jelölnek meg. Habár nem lehet teljes biztonsággal megállapítani, hogy mi az, ami a vissza-

esés csökkenéséhez illetve növekedéséhez vezet, az egyes szankciók utáni visszaesésekről tudósító összegzések adatai a beavatkozás eredményességének mutatói lehetnek. Természetesen itt leegyszerűsített közelítésről van szó, s ezért még figyelembe kell vennünk az ehhez kapcsolódó változók egész sorozatát, amelyek szintén jelen vannak e folyamat során (a bűncselekmény fajtáját, súlyosságát, a tettes életkorát, a károsultak együttműködési készségét, a kártérítés és helyreállítás módjait, stb.).

A zágrábi Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatánál – ahol hét közvetítő dolgozik, ez idáig 142 alkalommal került sor a törvényszéken kívüli megállapodás lebonyolítására. A visszaeséssel kapcsolatos adatokat 103 esetre nézve volt lehetséges begyűjteni, azaz azokban az esetekben, amikor a törvényszéken kívüli megállapodás lezárult, és amely ügyekben az ügyészség meghozta határozatát. E mutatókat Križ, Čačić és Schauerl gyűjtötték be és publikálták jelentésükben (2005).⁸

A 103-ból 17 tettes esetében mutatkozott visszaesés: tehát az esetek 16,5%-ában. Itt azonban fontos megemlíteni, hogy amennyiben ide nem számítjuk be a kisebb mennyiségű kábítószertulajdonlással kapcsolatos bűncselekményeket, a visszaesők százaléka 7,8%-ra csökken. A visszaesők csoportjában (17), 13 esetében sikeresen lefolytatták a törvényszéken kívüli megállapodást, ám egy esetben sem fordult elő, hogy ugyanazért a típusú bűncselekményért állították volna őket elő.

Összehasonlítva e mutatókat a horvátországi kiskorú bűnözők visszaesésének átlagával az elmúlt években (30%), elégedettek lehetünk a megvalósított eredményekkel.

Ugyanezen jelentés néhány mutatója egyúttal lehetővé teszi a törvényszéken kívüli megállapodás jellemzőinek jobb áttekintését a horvátországi kiskorú és fiatalabb nagykorú bűnözőkkel szemben folytatott bünvádi eljárás kapcsán, s ezzel a visszaeséssel szülő adatok jobb áttekintését is (Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálat, Zágráb):

- Legsűrűbben a következő bűncselekményeket utasítják törvényszéken kívüli megállapodásra: súlyos testi sértés (99. cikkely), minősített lopás (217. cikkely), lopás (216. cikkely) és más tulajdonának megsemmisítése (222. cikkely).
- A törvényszéken kívüli megállapodás az esetek 70%-ában 3 hónap alatt létrejön.
- Az esetek 95%-ában a tettesek férfiak, 60%-uk kiskorú, az esetek 61%-ában a bűncselekményt egyedül követték el.
- Az esetek 61%-ában a törvényszéken kívüli megállapodás bocsánatkérés és kártérítés formájában valósult meg, csak bocsánatkéréssel pedig az esetek 28%-ában.
- Az esetek 92%-ában a károsultak férfiak, természetes személyek voltak, az esetek 44%-ában a gyanúsított és a károsult már régebről ismerték egymást.

⁸ A zágrábi Községi Államügyészség tanácsosai Žurđica Križ, Lidija Čačić és Lidija Schauerl egyúttal a törvényszéken kívüli megállapodás projektjének munkatársai is.

■ 3.2. A felhasználó perspektívájából történő értékelés

A helyreállítási szemlélet és az ezen alapuló beavatkozások alapötlete az, hogy a problémát vissza kell irányítani a közösséghez és az érintett személyekhez, hogy ezzel ismét visszabilenjen a szociális egyensúly, amelyet ez úton is védelmezünk (Stern, 2001). Ezért az alternatív szankciók sikerének egyik kulcsfontosságú eleme a közösség tájékoztatása és edukációja. E folyamat különféle formákat ölthet, és különféle eredményekre vezethet. A törvényszéken kívüli megállapodás horvátországi projektjében ez három szinten történik: a közösség tájékoztatása (szórólapok, tribünök, lakossági fórumok), a szakértők formális edukációja és a felhasználók elégedettségének követése szintjén. A fentiekkel összhangban, a felhasználói szemszög megismerése, szükségletének kielégítése céljából értékelőlapokat használnak a részt vevő károsultak és a gyanúsítottak számára. A felhasználók ezeket a lefolytatott megállapodás után kapják kézhez. E dolgozat írása folyamán minőségi elemzéssel dolgozták fel a Zágrábra vonatkozó adatokat (mint utólag kiderült, hasonló a helyzet Eszéken is). Az értékelő lapokat önkéntesen 26 gyanúsított és 21 károsult töltötte ki, s hagyta az erre kijelölt helyen. Ez a vizsgált időszakra nézve a Zágrábban lefolytatott törvényszéken kívüli megállapodások résztvevőinek mintegy egynegyedét öleli fel.

Az eredményeket néhány témakör segítségével lehet bemutatni:

1. a törvényszéken kívüli megállapodás eljárásával és eredményével való elégedettség
2. mit értékelnek a felhasználók segítségként a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamán
3. a saját részvétel értékelése
4. javasolnák-e a törvényszéken kívüli megállapodást hozzátartozóiknak

1. A törvényszéken kívüli megállapodás eljárásával és eredményével való elégedettség

Az 1. sz. táblázatban bemutatott alapvető paramétereket tanulmányozva lehetségesnek mutatkozik az a megállapítás, hogy a károsultak és a gyanúsítottak szinte teljes egészében elégedettek a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamatával. Az elégedetlenek között nem találunk károsultat, míg a gyanúsítottak közül csupán egy személy mutatta ki elégedetlenségét az alkalmazott eljárással, illetve ennek kimenetelével szemben.

1. sz. táblázat – A törvényszéken kívüli megállapodás eljárásával és eredményével való elégedettség

KÁROSULTAK	GYANÚSÍTOTTAK
• teljesen elégedett: 19	• teljesen elégedett: 21
• lényegében elégedett: 2	• lényegében elégedett: 4
• elégedetlen: 0	• elégedetlen: 1

2. Mit értékelnek a felhasználók segítségként a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamán?

A 2. sz. táblázatban a felhasználók válaszait foglaltuk össze, s ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a károsultak és gyanúsítottak nagy segítségként ítélik meg a közvetítők professzionális hozzáállását és kompetenciáját. Továbbá mindkét fél utal a másik fél szerepének fontosságára a folyamat egészére nézve, ideértve beleegyezését és részvételét is, valamint a végkimenetelre nézve is (pl. bocsánatkérés). A károsultaknak feltűnik a törvényszéken kívüli megállapodás edukatív jelentősége is, míg a gyanúsítottak a probléma megoldása és a közvetítés folyamán tapasztalt légkör és környezet fontosságát hangsúlyozzák.

2. sz. táblázat – Mit értékelnek a felhasználók segítségként a törvényszéken kívüli megállapodás (TKM) lefolytatásának folyamán

KÁROSULTAK	GYANÚSÍTOTTAK
• tájékoztatás és levezetés	• a közvetítő kommunikációjának módja
• hivatásos szintű kommunikáció és hozzáállás	• a közvetítő irányítása
• a közvetítő személyes hozzájárulása	• jó légkör megteremtése
• a gyanúsított bocsánatkérésének jelentősége	• a károsult megállapodásra való készsége
• a megállapodás jelentősége	• a károsult cselekedetei és viszonyulása
• a TKM edukatív jelentősége	• végeredmény

3. A saját részvétel értékelése a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamán

A táblázat adatai alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a gyanúsítottak és károsultak zöme úgy találja, hogy részvételük, illetve a törvényszéken kívüli megállapodás folyamán tanúsított magatartásuk a folyamat egészének fontos részét képezi. Ezt különösen a gyanúsítottak hangoztatták.

3. sz. táblázat – A saját részvétel értékelése a törvényszéken kívüli megállapodás lefolytatásának folyamán

KÁROSULTAK	GYANÚSÍTOTTAK
– egyáltalán nem törekedtem: 1	– egyáltalán nem törekedtem: 0
– közepesen törekedtem: 3	– közepesen törekedtem: 5
– nagyon törekedtem: 14	– nagyon törekedtem: 21
– nincs válasz: 3	

4. Javasolnák-e a törvényszéken kívüli megállapodást hozzátartozóiknak?

A 4. sz. táblázat összegezi a felhasználók válaszait erre a kérdésre. Ennek kapcsán arra a következtetésre juthatunk, hogy a felhasználók többsége javasolni tudná ezt az intézkedést hozzátartozóinak, s eközben leginkább azzal érvelnek, hogy jobb, mint a bírósági eljárás, mivel mindkét fél számára előnyös, jó megoldást eredményez és a hangulat is pozitív.

4. sz. táblázat – Javasolnák-e a törvényszéken kívüli megállapodást hozzátartozóiknak, s ha igen, miért?

KÁROSULTAK	GYANÚSÍTOTTAK
21-ből 17 IGEN mert:	26-ből 23 IGEN mert:
– ez jó megoldás	– ez jó megoldás
– jobb, mint a bírósági eljárás	– jó a légkör
– az eljárás jó légkörben folyik	– jobb, mint a bírósági eljárás

4. A TÖRVÉNYSZÉKEN KÍVÜLI MEGÁLLAPODÁS MODELLJÉNEK TOVÁBBI FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

Horvátországban a törvényszéken kívüli megállapodás modellje jelentős újdonság a kiskorúak és fiatalabb nagykorúakkal szemben folytatott büntető eljárásban és egyúttal pozitív tapasztalat az érintettek számára. Bár a modell értékelésének eredményeit bizonyos tartózkodással kell kezelni – mert viszonylag rövid időszakra van szó, illetve csak egy városból származó, kis számú résztvevő-mintáról –, az eddigi elemzések e modell sikeres voltára hívják fel a figyelmet (a visszaesők alacsony százaléka, a résztvevők elégedettsége, a büntető eljárás magas százalékarányú felfüggesztése, a közvetítők elégedettsége, a külföldi modellek magas mércéinek való megfelelés, ma-

gas fokú hatékonyság a sikeresen lefolytatott megállapodásoknak megfelelően). Ezért a már elért minőség és magas szakmai mércék megőrzésének kötelezettsége mellett, a közeljövőben a következőket tervezzük:

- a törvényszéken kívüli megállapodás modelljének kiterjesztését a Horvát Köztársaság egész területére a kiskorúak és fiatalabb nagykorúakkal szemben folytatott büntető eljárásban;
- a törvényszéken kívüli megállapodás kiterjesztését a bírósági nevelőintézkedésekre is;
- a törvényszéken kívüli megállapodás lehetőségének kiterjesztését a nagykorú bűnözőkre is;
- a horvátországi Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatának hálózatának fejlesztését
- a horvátországi Törvényszéken Kívüli Megállapodások Szolgálatának és külföldi megfelelőinek kapcsolatfelvételét
- a nyilvánosság folyamatos tájékoztatását és edukációját a helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségeiről és előnyeiről.

*Prof.dr.sc. Nivex Koller-Trbović
Prof.dr.sc. Antonija Žižak
Zágrábi Egyetem
Edukáció-rehabilitációs Tanszék*

Irodalom:

- Aussergerichtlicher Tatausgleich Information (1997). Verein fuer Bewaehrungshilfe und Soziale Arbeit, Wien.
- Dekleva, B. (1996): Teoretska ishodišca in usmeritve, ki jih prinašajo novosti v sistemu vzgojnih ukrepov za mladoletnike. U: dekleva, B. (ur.): Nove vrste vzgojnih ukrepov za mladoletnike. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 9-36.
- Deutsch Bewaerungshilfe, Servicebuero fuer Toeter – Opfer – Ausgleich und Konfliktschlichtung (Herausgeber). (1994): TOA – Standards. Ein Handbuch fuer die Praxis des Toeter-Opfer-Ausgleich. Koeln.
- Koller-Trbović, N., Cvjetko, B., Koren.Mrazović, M. i Žižak, A. (ur.) (2003): Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlafflim punoljetnicima. Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH, Državno odvjetništvo RH i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Križ, D., Čačić, L., Schaperl, L. (2005): Izvješće o recidivizmu. Interni materijal. Općinsko državno odvjetništvo Zagreb.
- Pranis, K. (1996): A Hometown Approach to Crime. State Government News, 39., 9., internet verzija.
- Schmidt, J. (2003): Izvansudska nagodba u Austriji. U: Koller-Trbović, N. i sur. (ur.) (2003): Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mladim punoljetnicima. Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH, Državno odvjetništvo RH i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. 43-49.
- Seymour, A. and Gregorie, T. (2002): Restorative Justice for Young Offenders and their Victims. Corrections Today, 64., 1., internet verzija.
- Sims, B. (2000): Victim Restitution: A Review of the Literature. Justice Professional, 13., 3., 247-260.
- Stern, V. (2001): An Alternative Vision: Criminal Justice Developments in Non-Western Countries. Social Justice. 28, 3., 88-102.
- Viano, E.C. (2000): Restorative Justice for Victims and Offenders – A Return to American traditions. Corrections Today, 62., 4., internet verzija.
- Zakon o sudovima za mladež (1997). Narodne novine. Zagreb.
- Zehr, H. (1997): Restorative Justice: The Concept. Corrections today, 59., 7., internet verzija.

Régi és új kérdések....

■ TÖBB KISKAMASZ ÉS SERDÜLŐ KERÜL A SZAKELLÁTÁSBA

Békásmegyeren a Hotel Hunor adott otthont 2005 februárjában a Megyei Gyermekvédelmi Szakértői Bizottságokból (a továbbiakban Gy.Sz.B.) megalakult munkaközösség III. ülésének.

A szakemberek szép számmal igyekeztek eleget tenni a Pest megyei Gy.Sz.B. meghívásának, bár még mindig akadnak olyan fenntartók, akik szerint az évenkénti országos tanácskozáson is elég, ha a bizottság vezetője jelenik meg.

A találkozó első napjának beszámolóí és vitaindítói régi neuralgikus pontunk, a speciális elhelyezési igény és javaslat köré szerveződtek. Kénytelenek voltunk egyetérteni abban, hogy a speciális elhelyezési igény megállapítása az ennek megfelelő ellátó- és férőhelyek nélkül, továbbra is sok esetben tehetetlenségre kárhuztatja a szakembereket, miközben a gondozási helyek felőli nyomás a vizsgálatok elvégzésére még mindig jelentős.

A Pest megyei Gy.Sz.B. vezetője, Dr. Prevcics Erzsébet a tavalyi év bizottsági munkájáról szóló beszámolójában a magatartászavarok és problémák megjelenésének korcsoporti tünetekre koncentrált és mennyiségi adatai mellett felhívta a figyelmet az előző évi tendenciák erősödésére – a szakellátás rendszerébe egyre több kiskamasz és serdülő kerül be. Kitért arra is, hogy a beutalások nagy százalékában elkerülhető lenne a hatósági intézkedés, hogyha hazai gyermekvédelmünk az alapellátás szintjén több szakemberrel, adekvátabb módszerekkel rendelkezne, hatékonyabb segítséget tudna nyújtani a serdülőkori krízissel érintett családok részére. A serdülőkori heveny problémákat ugyanis a kiemelés a legkritikább esetben orvosolja jól.

Dr. Kiss Mária beilleszkedési és magatartási zavarok okait fejtegető délutáni előadása tovább mélyítette és árnyalta a témáról kialakult képet, rámutatva a vér szerinti családban esetleg több generáció óta halmozódó bio-pszicho-szociális hatótényezőkre, valamint a gyermek szerepére a család betegségének tünethordozásában.

Szó esett a megyei speciális ellátó helyek kialakíthatatlanságáról és hiányosságairól, a törvényi szabályozás újabb határidőkkel engedett utána a megyei fenntartók gazdasági nehézségeinek.

Súlyos finanszírozási kérdések állnak az útjában a pszichoaktív szerhasználatban érintettek korszerű gondozásának – a nagy költségvetéssel elkészült alapítványi otthon férőhelyeit azért nem tudják feltölteni, mert az illetékes fenntartók nem tudják átvállalni a gondozott utáni bekerülési költségeket.

Ismét megfogalmazódott, hogy a minisztériumi fenntartású speciális férőhelyeken tartott gondozottakkal végzett eredményes terápiás munka sarkalatos pontja a motiváltság kérdése, hogy a fiatalnak éreznie, tudnia kell: őt az eredeti gondozási he-

lyén (legkésőbb két év múlva) „haza” várják, „javulásához-változásához” reményt fűznek, látogatják, sorsának alakulása felől érdeklődnek, szünidőre fogadják.

Ugyanez a stabil háttér biztosítása legalább ennyire szükséges a súlyos pszichés problémákkal küzdő fiatalok gondozásában. A fiatalkorúak pszichiátriai kórházi ellátása az egészségügy jelenlegi rendszerében továbbra is országosan megoldatlan, a tárcák közti megegyezés is csak az előkészületek szakaszában jár. Ezzel kapcsolatban többen hangot adtak aggályaiknak, hogy a túl korai, esetleg nem is stabil diagnózis stigmaként súlyosan befolyásolhatja a fiatal egész életútját. Az ilyen gondozottak, főként ambuláns módon való fogadása további veszélyeket rejt, a szanatórium jellegű intézményekben az ápolási idő rövid kerek közt maximált, sokszor a diagnózis megbízható felállítására és a gyógyszeres terápia megfelelő beállítására sem elegendő, markáns, maradandó javulás, változás ritkán tapasztalható. Az ellátási úrról folytatott eszmecserebe bekapcsolódtak a Minisztérium Gyermekvédelmi Főosztályának és az NCSSZI Módszertani Intézetének felelős munkatársai.

A tanácskozás formailag kötetlenebb részeiben lehetőség nyílt az egyes helyi sajátosságok felvázolására és esetek felvilágosítására is. Konszenzus alakult ki abban a kérdésben, hogy a bizottságok adatszolgáltatással segítik az NCSSZI munkacsoportjának munkáját és a közvetített információkkal elkészíthető lesz az ország egész területére vetítve, a valós speciális ellátási igények és a jelenlegi állapotok részletes térképe.

Ígéretet kaptunk arra, hogy az eddigi összesített tapasztalataiból merítve nemsokára megjelenik a bizottságok működéséről szóló módszertani kiadvány, és a Megyei Gyermekvédelmi Szakértői Bizottságok munkaközösségének következő ülésén munkánkat és kérdéseink megválaszolását már az illetékes államtitkárok jelenléte segítheti majd.

Szabóné Erdős Gyöngyi

Tervezhető feladatok

■ SZAKMAI BESZÁMOLÓ A MAGYAR VÖRÖSKERESZT SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI SZERVEZETE ÁLTAL MŰKÖDTETETT ANYA-GYERMEK SEGÍTŐOTTHON MUNKÁJÁRÓL

A Magyar Vöröskereszt Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezete 1998-ban hozta létre 30 férőhelyes Anya-Gyermek Segítőotthonát. Ellátási területe Magyarország egész területe. Megnyitásunk óta otthonunk elsősorban bántalmazott anyákat és gyermekeket fogad.

1998 óta minden évben statisztikai felmérést készítünk annak érdekében, hogy szakmai munkánkat minél nagyobb hatékonysággal tudjuk tervezni a kapott adatok alapján.

■ KIK, HONNAN, MIÉRT

Az intézménybe 2005-ben 37 család költözött be: 37 anya és 76 gyermek.

Az előző évekhez hasonlóan a bántalmazás miatt bekerült családok vannak többségben (64,8%). A gondozási folyamat és a tapasztalat azt mutatja, hogy a bántalmazott nők gyakran hónapokig, de nem ritka, hogy akár éveken keresztül élnek erőszaktól terhes kapcsolatban, és hosszú idő kell ahhoz, hogy ki lépjenek ebből az élethelyzetből.

Ez köszönhető annak, hogy a családok alacsony jövedelemmel rendelkeznek. A család egyetlen jövedelme a gyermekek után járó ellátások, ebből a gyermekek mellett az apa alkohelizálását, illetve játékszenvedélyét is finanszírozni kell. A bántalmazót a lelki terror mellett az is motiválja, ha engedi kilépni ebből a kapcsolatból a másik felet, akkor ő pénzforrás nélkül marad. Másrészt a nők úgy gondolják, hogy egyedül képtelenek lennének önálló életet élni. A másik lényeges bekerülési ok az, hogy **elvesztették az albérletet, mert nem tudták kifizetni**. Az **albérleti lehetőség** nem nyújt hosszú távú és biztonságos lakhatási lehetőséget a családok számára.

Az albérleti díj, és a rezsi fizetése oly mértékben terheli meg a családokat anyagilag, hogy azt egy-két hónapon túl nem tudják teljesíteni. Amikor váratlanul az egyik fél elveszíti munkáját (fekete munka), abban az esetben a főbélrlő már nem látja biztosítva a díj fizetését, így albérleti szerződés hiányában a család egyik napról a másikra utcára kerülhet. Ezzel a kiszolgáltatott helyzettel egyik család sem tud megbirkózni.

1. Táblázat A CSALÁDOK MEGOSZLÁSA A BEKERÜLÉS OKAI SZERINT

A bekerülés okai	Fő	%-os megoszlás
Bántalmazás	7	18,91
Bántalmazás+szenvedély		
Betegség	17	45,94
Családi kapcsolatok felbomlása	1	2,70

Elvesztették az albérletet, mert nem tudták fizetni	7	18,91
A bekerülés okai	Fő	%-os megoszlás
Más anyaotthonból való átkerülés	2	5,40
Nem megfelelő lakás- és egészségügyi körülmények	3	8,10
Válsághelyzetben lévő várandós anya	-	-
Összesen:	37	100

Az intézmény elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből vesz fel családokat, de ellátási területünk Magyarország egész területe. Ennek megfelelően az adatok is azt mutatják, hogy az említett térségből érkeztek a legtöbben (20 család), majd Hajdú-Bihar, Borsod-Abaúj-Zemplén megye következik, de érkeznek hozzánk Pest és Heves megyéből is.

Ez adódik egyrészt a fenti indokokból, másrészt pedig, akut krízishelyzetben főleg megyéinkből jelentkeznek családok segítségért.

Tapasztaltunk, hogy a megyén kívüli területről akkor kérnek elhelyezést, ha családi erőszak van a bekerülés hátterében.

Az adott évben is voltak olyan családok, akik bár más megyéből érkeztek, mégis az intézményből való kilépést követően megyénkben telepedtek le. Másrészt a megyéinkből érkező családok igyekeznek minél távolabb költözni. Ennek oka az, hogy a bosszútól való félelmükből kifolyólag nem mernek visszaköltözni eredeti környezetükbe, még akkor sem, ha ott lakik a közvetlen családjuk, vagy kiterjedt külső támogató rendszerrel rendelkeznek. Amikor a család a kikerülési lehetőségét latolgatja, a legfontosabb szempont az, hogy minél távolabb telepedjenek le a bántalmazótól.

Ismeretlen helyre két anyánk távozott. Mindkét esetben az volt az ok, hogy a gyermekek ideiglenes hatályú elhelyezése történt meg, amikor az anya a gyermek életét magatartásával veszélyeztette.

■ VESZÉLYEZTETETT GYEREKEK

Az első interjúkból és a további beszélgetésekből az a tapasztalatunk, hogy egyes esetekben az anyák az egynél több gyermeket (ha már volt) a férjjel vagy élettárssal való kapcsolat javulásának reményében vállalták. 90%-ban ez az elvárás nem valósult meg, ez a későbbiek folyamán az anya- gyermek kapcsolatot negatív irányban befolyásolta.

Vizsgálatok bizonyítják, hogy a családon belüli erőszak áldozatainak egynegyedét akkor is megverik, amikor terhes (ezzel a vetélés esélyét megnövelve) Sőt a beszélgetések azt támasztják alá, hogy sok esetben a terhesség ideje alatt kezdődnek a súlyosabb bántalmazások.

4. Táblázat

A GYERMEKEK ÉLETKOR SZERINTI MEGOSZLÁSA

kor szerinti megoszlás	gyermek szám	%-os megoszlás
0-1 év	9	11,84
2-4 év	18	23,68
5-6 év	14	18,42
7-10 év	11	14,47
11-14 év	18	23,68
15-18 év	6	7,89
Összesen:	76	100%

A gyermekek életkorát tekintve megfigyelhető, hogy az otthonlanság problémáját illetően minden korosztály érintve van. Ezek a gyerekek a velük történeteket nem tudják feldolgozni, nem értik mi történik velük, kiszakadnak az eredeti környezetükből (elveszítik barátaikat, nem találkozhatnak családtagjaikkal, új oktatási- nevelési intézménybe kell beilleszkedniük stb.). Ezért is tapasztalható nehezen kezelhetőség, gyakran magatartás illetve tanulási zavar. Gyakori az is, hogy édesanyjukat okolják a kialakult helyzetért, ellenük fordulnak, amely akár fizikai erőszakban is megnyilvánult egy-egy esetben. Ilyenkor a távol lévő – korábbi bántalmazó fél – apa személye szinte idealizálódik.

Szinte egyik esetben sem a fizikai bántalmazás jelent maradó sérüléseket, hanem a lelki terror. Nem ritka az sem, hogy ezek a gyerekek pszichológus esetleg pszichiáter segítségére szorulnak. Ezekhez a szolgáltatásokhoz való hozzájutást azért is tartjuk fontosnak, mert a gyermekkorban kialakult, de nem kezelt lelki sérülések egész felnőtt korukra kihatnak.

5. Táblázat

HÁNY GYERMEK RÉSZESÜLT INTÉZMÉNYI ELLÁTÁSBAN

Intézmény típus	Fő
Iskolába járt	34
Óvodába járt	15
Bölcsődébe járt	-
Intézményi ellátásban nem részesült	27
Összesen:	76

A 76 gyermek közül 49-nek segítettünk az intézményi elhelyezésében. Ezt egyrészt az iskoláskorúaknál azért tartottuk fontosnak, hogy a gyermek tankötelezettségének eleget tegyünk, másrészt az óvodai elhelyezés jóval ingergazdagabb környezetet teremt a gyermek számára, mint ahonnan jött. Ez könnyebbé teszi a szocializációs hátrányok leküzdését.

Nagy akadály a bölcsődei elhelyezés során: ahhoz, hogy a gyermeket felvegyék, nyíregyházi állandó lakcímmel kell rendelkeznie.

Bár a CSÁÓ gondoskodik a gyermekek nappali felügyeletéről, de ha pl.: albérletbe jut a család, már nincs kire bízni a gyermek felügyeletét, így nem tud tartósan munkába járni a szülő. Az jelentené a tartós megoldást, ha a gyermekek nevelési- oktatási intézményben kaphatnák meg a nappali ellátást.

Az intézményi elhelyezésben nagy segítséget kaptunk a sóstóhegyi Szabó Lőrinc Általános Iskolától, valamint a szintén helyi Nyitnikék Óvodától, akik szinte kivétel nélkül felvették az Anya- Gyermek Segítőotthonunkba került gyerekeket.

6. Táblázat A GYERMEKEK ÁLLTAK-E VÉDELEMBE VÉTELI ELJÁRÁS ALATT?

	Fő
A gyermek védelemben volt véve	10
A gyermek nem volt védelemben véve	66
Összesen	76

A fenti táblázat adatai meglepetéssel szolgáltak számunkra. Kivétel nélkül minden gyermek, veszélyeztetett helyzetből érkezett hozzánk, mégsem álltak védelemben vételi eljárás alatt. Tapasztalataink azt mutatják, hogy főleg a kis falvakban működő gyermekjóléti szolgálatok nem mernek eljárni családon belüli erőszak esetén, mert ezzel saját magukat és családjukat is veszélyeztetnék. Ezért ugyan titokban segítenek a családnak, de szinte mindig úgy, hogy azt nem előzi meg sem a gyermekjóléti szolgálat család gondozása szerinti alapellátás, sem védelemben vételi eljárás. Írásos dokumentumokat ilyenkor szinte sohasem kapunk a családról. Előlről kell kezdenünk a gondozási folyamatot, annak ellenére, hogy az érintett gyermekek már gyakran hosszú évek óta közvetlen veszélyben éltek. Ha a család az ország távolabbi területéről érkezik, nagyon nehéz helyzetbe kerülünk, hiszen gyakorlatilag lehetetlené válik feltérképezni a családi erőforrásokat, nem tudjuk kezelni az otthon maradt ingó és ingatlanok tulajdonviszonyait. Minden esetben azonnal elindítjuk az erre vonatkozó bírósági eljárásokat, de mire lefolytatódnak az otthon maradt fél eladja az értékeket. A bírósági ítélet ellenére így már nem lesz vagyon és értéktárgya a családnak.

általi bántalmazás, valamint annak látványa, amely minden esetben szorongást, illetve elfojtott agressziót eredményez. Az agresszív megnyilvánulások az azonos kortársú gyerekek felé irányul. Gyakran beilleszkedési nehézségeket eredményez az óvodai, iskolai, és a családok átmeneti otthona közösségében is.

További okként említhető még a negatív szülői minta, az anyagyermek kapcsolat zavarai, a követhetetlen és következtelen szülői elvárások, a „nem oda figyelés”, a nevelési attitűdök és módszerek hiánya, az új környezetbe való bekerülés egy bizonytalan helyzetet eredményez számukra. Felbomlik az eddig megszokott életritmusuk, nincs állandóság az életükben, ami kivétel nélkül minden gyermekben nagymértékű szorongást eredményez.

Nagyon sok gyermeknél előfordul, hogy vagy a látott bántalmazások, vagy az átélt bántalmazások hatására alvászavarok, enuresis, pavor nocturnus (éjszakai felriadások) alakulnak ki.

Ennek kezelése széles körű, több szakember segítsége szükséges (pszichológus egyéni terápiában oldja a gyermek szorongását, családgyógyozó, szükség esetén gyermekpszichiáter segítségét is igénybe vesszük, a rendszeres védőnői kapcsolattartással figyelemmel kísérjük a gyermek egészséges testi és lelki fejlődését) A családgyógyozó az anyával való folyamatos életvezetési tanácsadással, segítő beszélgetéssel közvetetten hatással van a gyermek viselkedésének kedvező irányú változásaira.

■ MUNKAERŐPIACI ESÉLYEK, ÉLETVEZETÉS

A bekerült anyák jellemzően 8 általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, illetve szakmunkások. Ez az alacsony iskolai végzettség nagymértékben nehezítette a munkavállalást, szinte lehetetlenné tette a tartós munka szerzését. A **szakmunkás** végzettségű anyáknál az okozta a legfőbb gondot, hogy nem piacképes, keresett szakmával, képesítéssel rendelkeztek. Az alacsony iskolai végzettség oka főleg a korai kapcsolatlétesítés, gyermekvállalás, amely gyakorlatilag lehetetlenné teszi a továbbtanulást. Másrészt ezen nők egy részének életcélja a családalapítás, gyermeknevelés, ezért nem találják indokoltnak a szakmaszerzést, továbbtanulást.

Figyelembe kell vennünk azonban azt is, hogy a családi háttér is meghatározza a továbbtanulási esélyeket. Ha a szülők alacsony iskolai végzettségűek, alacsony jövedelműek, családi normáikba nincs beépülve a „könyv szeretete”, a tanulás igénye, sokkal kisebb esélyük van a gyerekeiknek is arra, hogy egyáltalán középiskolába, gimnáziumba is bejussanak.

A tanfolyami végzettséget többnyire Munkaügyi Központ által indított képzéseken szerezhették meg. Tapasztalataink azt mutatják, hogy az így szerzett képesítést nem tudják felhasználni a munkaerőpiacon. Egyrészt azért, mert nem piacképes szakmák, másrészt, hiába van végzettségük, ha van gyermekük, nem alkalmazzák őket.

Ezt a fajta „diszkriminációt” egyre erősebb tendenciaként érzékeljük.

9. Táblázat AZ INTÉZMÉNYBE KERÜLT BÁNTALMAZOTT ANYÁK ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINTI MEGOSZLÁSA

ISKOLAI VÉGZETTSÉG	fő
8 ált. alatt	5
8 ált.	14
8 ált.+ tanfolyam	2
Szakmunkás	3
Szakközépiskola	
Gimnázium	
Főiskola	
Összesen:	24

A bántalmazott anyák iskolai végzettségét 1998 óta másodszor vizsgáljuk. Mivel folyamatosan nő a bántalmazott családok száma, a kezelés mellett fontosnak tartjuk az okok feltárását is. A fenti adatok szerint a bántalmazás összefüggésben van az iskolai végzettséggel. Minél alacsonyabb végzettségű egy anya, annál tájékozatlanabb, minimális a rálátása a társadalmi összefüggésekre, változásokra.

Sok esetben hiányzik a konfliktuskezelő és érdekérvényesítő képességük, nincsenek tisztába a jogaikkal, azzal, hogy honnan, kitől kérhetnek segítséget. Ehhez társul a családi kapcsolatok hiánya, valamint a félelem, ami teljesen tehetatlenné teszi.

Mivel 2005-ben csak úgy, mint a tavalyi évben az alacsony végzettségű anyák száma magas, ezért fontosnak tartjuk ezt a tendenciát a későbbiekben is vizsgálni.

Hipotézisünk szerint a családok átmeneti otthonában azért nem jelentkeznek a magasabb végzettségű kliensek, mert ők rendelkeznek más külső és belső erőforrással, ami lehetővé teszi, hogy segítség nélkül rendezzék helyzetüket.

10. Táblázat

AZ OTTHONBA ÉRKEZETT CSALÁDOK JÖVEDELMI VISZONYAI

JÖVEDELEM/HÓ/FŐ	CSALÁD
3 000– 5 000 Ft	1
5 000– 7 000 Ft	–
7 000– 9 000 Ft	–
9 000–11 000 Ft	4
11 000–13 000 Ft	2
13 000–15 000 Ft	4
15 000–20 000 Ft	16
20 000–25 000 Ft	5
25 000 Ft felett	5
ÖSSZESEN:	37
ÁTLAGJÖVEDELEM:	17 929.- Ft

A családok átlagos havi jövedelmének összege igen alacsony, a létminimum 50%-át sem éri el.

A KSH. 2004. évi adatai szerint a két felnőtt és két gyermekből álló családnál a létminimum egy főre vetített összege: 38 648 Ft, míg az egy felnőttből és két gyermekből álló családnál a létminimum egy főre vetített összege 38 203 Ft.

A bevételek kevés százaléka származik munkából. Az említett összeg főként a gyermekek után járó ellátásokból tevődik össze (GYES, GYET, családi pótlék, rendszeres gyermekvédelmi támogatás). Ez az összeg éppen arra elég, hogy a család fedezni tudja a mindennapi megélhetéshez szükséges kiadásokat minimális szinten. Ahhoz, hogy új, önálló életet tudjanak kezdeni a családok (pl. albérletbe való kiköltözés) jóval magasabb jövedelemre lenne szükségük. Ez ugyanakkor csak munkavállalással realizálódhatna. A munkaerőpiacra való visszajutás során számtalan diszkriminációval néznek szembe az anyák, amelyek gyakorlatilag lehetetlenné teszi még a fekete munkaerőpiacra való bejutást is. Ezek a következők:

- kisgyermekes szülő
- egyedülálló szülő
- alacsony iskolai végzettség
- etnikai hovatartozás
- állandó lakcím hiánya
- családok átmeneti otthonában él
- nincs gyakorlata
- bántalmazott anya
- határozatlan fellépés

11. Táblázat

AZ ANYA CSALÁDBAN NEVELKEDETT,
VAGY ÁLLAMI GONDOSKODÁSBAN

Az anya nevelkedési helye	Fő
Állami gondoskodásban nevelkedett az anya	12
Családban nevelkedett az anya	25
Összesen	37

Megnyitásunk évében, 1998-ban még az **állami gondoskodásban nevelkedett** anyák száma volt nagyon magas intézményünkben, az elmúlt hat évben folyamatosan csökkent. A 2005-ös évben bekerült állami gondozott anyák még a rendszerváltás előtt nevelkedtek család nélkül állami gondoskodásban, arányuk 32,4%.

Ezen családok kivétel nélkül életvezetési problémákkal küzdenek, társadalmunkba való beilleszkedésük nehezen sikerül, problémamegoldó késégük nem alakult ki. Gyakran a legegyszerűbb helyzetektől is megijednek. Ezeket a problémákat életvezetési tanácsadásunkkal, egyéni esetkezeléssel, csoportterápiával, álláskereső tréningünkkel meg tudjuk oldani, de a bentlakás időtartalmának felét ráfordítjuk ezen problémák megoldására.

Másrészt a **családban nevelkedett** anyák nagy százaléka is hibás életvezetési modellel rendelkezik. A konfliktuskezelési késég, a legalapvetőbb élethelyzetekhez való alkalmazkodókéség hiánya magával hozza azt, hogy segítség nélkül nem tudnak alkalmazkodni a társadalmi normákhoz, és elvárásokhoz. Nagyon nagy gondot fordítunk arra, hogy ezen hiányosságok pótlásában segítséget nyújtsunk.

■ HOVA TOVÁBB?

A kilépés alternatívája egy-egy közeli vagy távoli családtaghoz való költözés is. A természetes külső erőforrásokat felkutatva gyakran pár hét alatt befogadó rokonra találunk a család számára. 2004-től kezdve a külső támogatórendszer megerősítésére nagyobb hangsúlyt fektettünk, mint a korábbi években. Ennek azért éreztük nagy szükségét, mivel a gyökertelenség magával hozhatja az egyre nagyobb lecsúszás esélyét is.

12. Táblázat

ROKONI KAPCSOLATOK FELTÉRKÉPEZÉSE

Rokoni kapcsolatok	Család
Rokoni kapcsolat volt a családnak	22
Rokoni kapcsolata nem volt	15
Összesen	37

Az évek óta elfeledett rokoni kapcsolatok megromlása mögött - vélt vagy valós - olyan sérelmek vannak, amelyeket segítséggel helyre állíthatók.

Gyakran véglegesen befogadják a rokonok a családot, de sok esetben élelmiszercsomagokat, pénzt küldenek a család megse-

gítése érdekében. Az is nagy jelentőségekkel bír, hogy érzik a családok, hogy nem egyedül állnak a világban. Nekik is van családjuk, akikre számíthatnak.

Az érzelmi támasz mindenképpen nagy jelentőséggel bír ezen élethelyzetekben

Fontosnak tartottuk vizsgálni az állandó lakcím meglétét, mert a tényleges hajléktalanság nagyban befolyásolja a családok kijutási lehetőségeit. Jogszabály szerint a hajléktalan családok ügyeiben az a Polgármesteri Hivatal az illetékes, akinek az illetékességi területén éppen tartózkodik a család. Éppen ezért tartjuk fontosnak a Nyíregyházi Polgármesteri Hivatallal a kapcsolattartást, mert ők illetékesek megítélni a különböző juttatásokat. Ezek az esetek nagyban megnövelik az ügyintézők számát. Nem ritka az sem, ha valamelyik Polgármesteri Hivatal megvonja a rendszeres gyermekvédelmi támogatás folyósítását, mivel helyi rendeletben szabályozza azt, hogy csak életvitelszerű tartózkodás esetén utalja ezt az összeget, és van olyan eset, amikor egy-két hónapig ettől az ellátástól is elesik a család.

Azt is meg kell itt jegyeznünk, hogy ez a hajléktalan helyzet megnehezíti az álláskeresést is, mivel a munkáltatók csak igen kevés része foglalkoztat lakóhellyel nem rendelkező alkalmazottat. Jelenleg minden anyánk rendelkezik állandó lakcímmel.

13. Táblázat

A CSALÁDOK MEGOSZLÁSA TÁVOZÁSUK OKAI SZERINT

TÁVOZÁS OKAI	ÖSSZESEN
Férjével felvette a kapcsolatot és otthonába visszament	10
Rokonhoz költözött	3
Munkát talált és albérletbe költözött	2
Társ intézménybe átkerült	6
Az élettárs kilakoltatása után saját lakásába visszament	3
Ismeretlen helyre költözött	3
Barátjához költözött, akinek saját lakása volt	2
Saját tulajdonú lakást vettek	—
Albérletbe költözött	2
Jelenleg is az intézményben lakik	6
Összesen:	37

A 13. számú táblázatból két okot szeretnék külön kiemelni, illetve indokolni.

Sajnos a **bántalmazott nők** egy része rövid idő elteltével **visszatérnek férjükhöz, élettársukhoz**. Ez több okból adódhat: egyrészt azért történik így, mert úgy érzik önállóan nem képesek talpra állni, a megélhetéshez szükséges anyagi javakat egyedül nem képesek előteremteni, hiszen évek óta ezt súlykoltá beléjük férjük, élettársuk. Másrészt igen erős érzelmi szálak fűzik őket a bántalmazóhoz, a kötelekeket nehezen szakítják el. Hisznek a férfiak ígéreteinek, miszerint ha visszatérnek, minden pozitívan megváltozik. Sajnos ez a változás csak rövid ideig tart. Többször előfordul, hogy az elköltözés után néhány nap múlva újra jelentkezik a család, hogy szeretne visszaköltözni.

A teljesség igényével élve, ezen távozási ok magyarázatakor azt is meg kell említenünk, hogy vannak olyan kapcsolatok,

amelyek párterápiával még egyesíthetők. Itt az elválás oka főleg a szociális helyzetből, pénzügyi válságból adódik, amely rányomja a bélyegét a házastársi kapcsolatra is. Ilyenkor munkahelykereséssel, és ezzel együtt a jobb anyagi helyzet magával hozza a családi kapcsolatok helyreállításának lehetőségét is. Ezen esetekben szinte kivétel nélkül segítséget tudunk nyújtani a családoknak a krízishelyzet megoldásában.

14. Táblázat

A CSALÁDOK OTTHONBAN TÖLTÖTT IDŐTARTAMA

A BENTLAKÁS IDŐTARTAMA	család
1 hónap alatt	7
1-2 hónap	8
3-4 hónap	5
5-6 hónap	3
7-8 hónap	3
8-10 hónap	5
10-12 hónap	—
12-15 hónap	—
15-18 hónap	—
18 hónap fölött	—
Jelenleg is az intézményben lakik	6
Összesen:	37
Átlag időtartam:	3,69 hó

2004. október 15-ig 6 hónapot biztosított a Szervezeti és Működési Szabályzatunk a családok benntartózkodására. Fenntartónk fenti időponttól a Gyvt. szerint módosította a bentlakás időtartamát, miszerint az intézmény szolgáltatásait a rászoruló az átmeneti gondozás alapjául szolgáló ok fennállásáig, de legfeljebb 12 hónapig vehetik igénybe. Ez az időtartam a szülő vagy más törvényes képviselő kérelmére további hat hónapig, szükség esetén a tanítási év végéig meghosszabbítható, amennyiben az ellátást kérő megtett mindent a továbblépése érdekében, de rajta kívül álló okok miatt a család életének javításához több időre van szüksége.

Az egyéni esetkezeléssel, csoport- és családterápiával, külső szakemberek (jogász, védőnő, pszichológus stb.) bevonásával a családok jelentős részének néhány hónap elegendő volt helyzetük megoldására. Azoknál a családoknál, akiknek hosszabb idő kellett a krízishelyzet megoldásához, életvezetési problémákat (pénzbeosztás, hivatali ügyintézésben való járatlanság stb.) is tapasztaltunk, amelyek orvoslása akár hónapokat is igénybe vesz.

Sok esetben, ha az anya kis gyermekkel érkezett hozzánk – GYES-en volt, sokkal több idő szükséges ahhoz, hogy munkát tudjon vállalni, új, önálló életet tudjon kezdeni, ki tudjon lépni intézményünkől.

Másrészt a családon belüli erőszak miatt segítséget kérők esetében nő meg a bentlakás időtartama a hosszas bírósági procedúrák miatt.

■ KÜLSŐ SZAKEMBEREK, EGYÜTTMŰKÖDŐ INTÉZMÉNYEK

Jogászt, védőnőt, pszichológust intézményünk megbízási szerződéssel alkalmaz.

Védőnői ellátást minden 6 éven aluli gyermeknél igénybe vettek a családok. A védőnő heti egyszeri alkalommal jár ki az otthonunkba. Elsősorban a kisgyerekes, csecsemős családok, a terhes gondozás tartozik a feladatai köré. Az ő segítségével szervezzük a kismama klubunkat is, valamint részt vesz a nagyobb gyerekek egészséges életmódra nevelésében is.

A bántalmazott családok esetében az anyák depresszióval, személyiségzavarral küzdenek. A gyermekeknél súlyos magatartásproblémák alakultak ki, amelyeknek elsősorban a szülő-gyerek kapcsolat sérülései, identitásproblémák állnak a hátterében. Ezekben az esetekben szinte kivétel nélkül szükség van a **pszichológus** segítségére. Ezen kívül akut krízishelyzetek, öngyilkossági kísérletek, önértékelési zavarok, különböző személyiségtesztek felvétele stb. esetében vesszük igénybe segítségét.

A családi problémák összetettsége magával hozza azt is, hogy egyre több esetben szükséges külső szakembert bevonunk, kiknek szaktudása elengedhetetlenül szükséges a segítő folyamatban.

15. Táblázat

KÜLSŐ SZAKEMBEREK SEGÍTSÉGÉNEK IGÉNYBEVÉTELE

Igénybevett szolgáltatás	Család
Jogász	5
Védőnő	23
Pszichológus	28
Összesen	56

A **jogász** segítségét válóperek, kárigények, lakástulajdoni viszonyok tisztázása, családon belüli erőszak, kilakoltatási perek, vagyonmegosztási gyermek elhelyezési és láthatási, valamint lakásmaffia perekben vesszük igénybe.

A teljesség igényével élve munkánk értékeléséhez hozzá tartozik, hogy 2005-ben az otthonunkba jelentkező családok száma 223 volt, ebből 37 családot tudtunk fogadni.

Tapasztalatunk azt mutatja, hogy intézményünk beépült az országos szociális hálóba. Ezt bizonyítja, hogy az ország egész területéről jelentkeznek rászoruló. A családokat védőnői szolgálatok, gyermek és felnőtt házi orvosok, Polgármesteri Hivatalok, Gyermekjóléti szolgálatok, társintézmények, Családsegítő Központok, egyházak stb. közvetítik felénk.

A családokkal végzett feladataink és tevékenységeink közül, csak néhányat szeretnénk kiemelni, amelyek mindannyiszor hatósági szervek (gyámhatóság, gyámhivatal, rendőrség, bíróság) bevonását igényelték.

16. Táblázat

HATÓSÁGOKKAL VALÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS

Végzett tevékenység	Fő
Ideiglenes hatályú javaslattevél	2
Védelembé vételi eljárásra javaslattevél	7
Rendőrséggel kapcsolatfelvétel	7
Válóper indítása	5
Gyermek-elhelyezési per indítása	11
Összesen:	32

A fenti adatok negatív képet vetítenek elénk, hiszen a beköltöző 37 családból 32 esetben (86.48%) szükség volt valamilyen hatósági szerv beavatkozására, ami súlyos és akut problémákra utal.

■ FELADATMEGHATÁROZÁS, SZOLGÁLTATÁSKÍNÁLAT

A jövőbeni feladatainkat e szerint kell meghatároznunk. Miszerint nagy hangsúlyt kell fektetnünk ezen szervekkel való kapcsolatteremtésre és ápolásra. Másrészt viszont az akut és súlyos helyzetek átalakítják feladatainkat, gyorsabb hatékonyabb és komplexebb ellátást kívánnak intézményünk dolgozóitól.

A fenti adatok alapján feladatunk a gyermekeket és a szülőt átsegíteni a krízisállapoton, és olyan helyzetbe hozni, hogy önállóan képesek legyenek helyzetük áttekintésére és a továbblépés felismerésére. Nagy hangsúlyt kell fektetnünk munkánk során a hatékony és gyors segítségnyújtásra, hogy intézményünk átmeneti jellegét meg tudjuk őrizni. Ennek érdekében az alapszolgáltatásokon túl különböző foglalkoztató, terápiás célú klubokat, foglalkozásokat, tréningeket vezettünk be

■ Alapszolgáltatások:

- 24 órás ellátást nyújt bentlakással a rászorulóknak számára
- szociális segítséget nyújt a továbblépés elősegítése érdekében
- mentális segítséget szolgáltat a krízishelyzet megoldása érdekében
- foglalkoztató programokat szervez
- gondoskodik a bent lakó gyerekek felügyeletéről és napközi elhelyezéséről, illetve segíti a szülőt a gyermekének megfelelő napközbeni ellátáshoz való hozzájutásban

Az Anya- Gyermek Segítőotthon a gyermek számára ideiglenes jelleggel az életkorához, egészségi állapotához, és egyéb szükségleteihez igazodóan teljes körű ellátást nyújt, a szülő, illetve a válsághelyzetben lévő várandós anya számára pedig biztosítja:

- az életvitelszerű tartózkodás lehetőségét
- tisztálkodási, mosási, főzési lehetőséget
- a textíliával történő ellátást és a személyes higiéné feltételeinek megteremtését
- szükség szerint ruházatot és élelmiszert
- az elsősegélyhez szükséges felszereléseket
- az egészségügyi ellátáshoz való hozzájutás lehetőségét

Egyéb szolgáltatásai szerint:

- pszichológiai
- jogi
- szociális segítséget
- szükség szerinti orvosi ellátás megszervezését
- rendszeres, hetenkénti védőnői ellátást nyújt

■ Foglalkoztató célú szolgáltatások:

Ezek a programok az életvezetési problémákra épülnek, és elsősorban olyanok, amelyeket az oltalmat kapó anyák a jövőbeni életükben is jól tudnak hasznosítani:

- szabó-varró tanfolyam
- háztartásvezetés
- életvezetési tanácsadás
- szövés
- kötés
- hímzés
- kertművelés

■ Terápiás célú szolgáltatások:

Ezen kívül a családgondozás folyamán az alábbi módszerek és tréningek állnak rendelkezésre az igénybevevők számára:

- csoport munka
- álláskereső tréning
- család- és párterápia
- gyermekfejlesztés és korrepetálás
- krízisintervenciós csoport
- női eredményesség tréning

■ Anya- gyermek kapcsolat erősítésére irányuló szolgáltatások:

- anyaságra felkészítő tréning
- csecsemőápolás
- kismama klub

A szociális munka módszerei közül elsősorban az **egyéni esetkezelést** alkalmazzuk, mert hatékonyságát tekintve ez a legcélravezetőbb.

A **csoportmunkát** csak ritkán és alkalomszerűen tudjuk használni, mert a ki-beköltözések miatt a csoporttagok nem állandóak, így nem tudunk tervezni egymásra épülő foglalkozásokat. Ezt elsősorban a lakók közötti feszültségek oldására alkalmazzuk.

Konyáriné Ménesi Tünde
Intézményvezető

Elérhetőségeink:

06 42/476-073
anyaotth@mvkszabolcs.hu

Intézményvezető:

Konyáriné Ménesi Tünde

Családgondozók:

Éliás Marianna
Szuhóczki Attila

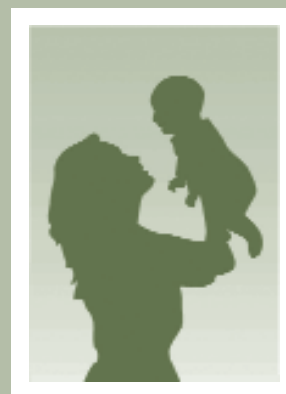
Gondozók:

Bodnárné Fazekas Mária
Istenes Eszter
Bódi Valéria
Varga Józsefné

A gondozó munkatársak 24 órás ügyeletet adnak. Azonnali segítséget, illetve információt nyújtanak a krízishelyzetbe került családoknak.

A Magyar Vöröskereszt Szabolcs- Szatmár- Bereg Megyei Szervezetének
Anyá- Gyermekek Segítőotthona és Krízisközpontja
Nyíregyháza

Az Anyá- Gyermekek Segítőotthon szolgáltatásai:

Az ellátás időtartalma:

A bekerülési ok fennállásáig, de legfeljebb 12 hónap, további hat hónapra meghosszabbítható.

Segítséget azon anyák és gyermekeik kaphatnak:

- akik nem szenvednek tartós és fertőző betegségben (kivételt képeznek mindazon betegségek, melyek nem igényelnek tartós ápolást, gondozást.)
- akik magyar állampolgárok
- gyermekek esetén nem töltötték be a 18-ik életévüket
- akik vállalják az együttműködést helyzetük megoldása érdekében

A JELENTKÉZÉS MÓDJA:

A 06 42/476-073 telefonszámon. A felvételt bárki kérheti. Szabad férőhely esetén azonnali ellátást biztosítunk. Férőhely hiányában várakozó listára kerül a család, illetve információt nyújtunk más lehetőségekről.

Férőhelyek száma: 30 fő

Intézményi térítési díj: Az első hat hónap folyamán: 140 Ft/ felnőtt/ éj, 70 Ft/ gyermek /éj

A KRÍZIS KÖZPONT SZOLGÁLTATÁSAI:

2005. február elsejétől új szolgáltatással bővül intézményünk, mely az **Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumhoz** írt pályázatunk kapcsán jöhetett létre. A program 2005 decemberéig modellkísérleti jelleggel működik. Kiterjed szolgáltató funkciójával az egész Észak- Alföldi régióra. (Szabolcs- Szatmár- Bereg megye, Hajdú- Bihar megye, Jász- Nagykun- Szolnok megye)

Krisis ellátás időtartama: 10 munkanap.

Az intézménybe jutás módja:

Téli krízis idején Nyíregyháza város közigazgatási területéről a Periféria Egyesület krízis autója beszállítja a rászorulókat. Egyéb esetben a legközelebbi Családok Átmeneti Otthonában tölthetnek egy éjszakát, majd másnap tömegközlekedési eszközökkel juthatnak ellátáshoz.

Közvetlen jelentkezés módja:

42/476-073 a nap 24 órájában

Igénybe vevők köre:

Elsősorban a családon belüli erőszaknak áldozatul esett

- krízis helyzetben lévő terhes anya
- krízishelyzetben lévő anya gyermekkel
- egyedülálló krízishelyzetben lévő nő.

Krisisférőhelyek száma: 4 fő

Együttműködő partnereink:

A project kapcsán intézményünkben **Áldozatvédelmi Irodát** nyitunk a Sz. Sz. B. Megyei Főkapitányság **Bűnmegelőzési Osztályával** együttműködve. Az iroda munkája szolgáltató funkciójával kiterjed a régióban élő családon belüli erőszak áldozataira.

A **Periféria Egyesület** a felkutatásban, beszállításban, információnyújtásban ad segítséget. Szolgáltatásunk elérésében az egyesület diszpécserszolgálatja működik közre.

A családon belüli erőszak megelőzése és kezelésekor különböző feladatok hárulnak a jelzőrendszer tagjaira.

Minden szakterületen megjelennek a feladatok, összefogás nélkül azonban nem lehetünk hatékonyak.

E kiadvány azért készült, hogy útmutatást nyújtson a segítség különböző lehetőségei alkalmával.

Mi az, amit tennünk kell, ha területünkön segítségért fordulnak hozzánk?

- Fel kell mérni, hogy az adott esetben megfelelő kompetenciával rendelkezem-e?
- Pontos probléma megfogalmazás (bántalmazás esetén annak pontos leírása).
- Milyen konkrét veszély áll fenn a gyermekre, a családtagokra, a környezetre, a munkatársakra?
- A krízisben lévő személyek hogyan mérik fel saját helyzetüket, a rizikó faktorokat, a bántalmazás mértékét, lefolyását és rendszerességét?
- Fogalmazzunk meg a klienssel közösen rövid távú, a biztonságra irányuló célokat.
- Hosszú távú cél megfogalmazása előtt gondoljuk át, hogy miben lehet a családot támogatni, hogy önerőből oldja meg a helyzetet. (külső családi erőforrások feltérképezése, a település humán erőforrásainak igénybevétele stb.).
- Milyen szakembereket kell bevonni? (pszichológus, háziorvos, védőnő, jogász, mediáció stb.).
- Menekülési terv készítése a klienssel, arra az esetre, ha már a település, a család és egyéb humán erőforrások adta minden lehetőség kimerült.

Menekülési terv

- **Bőrönd:** egy-két váltás ruhanemű, legfontosabb iratok.
- **Pénz:** Bankszámla nyitása, kizárólag saját hozzáféréssel, jövedelmek ráirányítása. Ennek hiányában egy megbízható személynél helyezze el megtakarítását.
- **Munkahely:** Munkáltatójánál jelezze a menekülést, esetlegesen kérjen segítséget és titoktartást tőle.
- **Látlelet:** A háziorvosa segítségével a bántalmazás után a lehető legrövidebb időn belül készíttessen látleletet.
- Jelezzon a **rendőrség** felé, vagy tegyen feljelentést. (ennek hiányában a láthatási jog miatt nincs lehetőség eltávolítani a gyermek tartózkodási helyét).
- Előre meg kell szervezni az **utazás**, a szállítás lehetőségét, tájékozódni kell a lehetséges menekülési útvonalokról.

Személyes iratok, amelyekre a meneküléskor szükség lehet:

- személyigazolvány, laccímártya, útleve, jogosítvány,

Európai Unió támogatással működő programok

I. NEMZETI FEJLESZTÉSI TERV (2004–2007)

Az Európai Unió tagjaként Magyarország 2004-től teljes körűen jogosulttá vált az Unióból érkező (Strukturális Alapok és Kohéziós Alap) támogatásokra. Azt, hogy a támogatást 2004–2006 között milyen célokra fordítjuk, az Első Nemzeti Fejlesztési Terv (I. NFT) és a hozzá kapcsolódó, megvalósítást tartalmazó ún. operatív programok (OP-k) határozzák meg. A támogatással kapcsolatos konkrét pályázatok tartalmát pedig már az operatív programok ún. program-kiegészítő dokumentumai jelzik. A magyar I. Nemzeti Fejlesztési Terv 5 operatív programja keretében 2004-től több mint 60 különböző pályázat indult.

Az I. NFT Humánerőforrások fejlesztése Operatív programjának két intézkedése közvetlenül szolgálja a szociális ágazat fejlesztését. Ezek a HEFOP 2.2 „A társadalmi befogadás elősegítése a szociális területen dolgozó szakemberek képzésével”, valamint a HEFOP 4.2 „A társadalmi befogadást támogató szolgáltatások infrastruktúrális fejlesztése” intézkedések.

Az intézkedések végrehajtása, így a pályázatás is, a **Strukturális Alapok Programiroda (Strapi)** feladata. A 4.2. intézkedés kerete elfogyott, a pályázati forrásból 64 nappali ellátást nyújtó intézmény fejlesztésére kerülhet sor.

A 2.2. intézkedés újabb pályázati kiírása 2006 februárjában megjelent. A jövőben a források kimerüléséig folyamatos lesz a pályázatás. További információk az Egészségügyi Minisztériumban működő Strukturális Alapok Programiroda honlapján olvashatók: <http://www.strapi.hu> Az intézkedés keretében egy modellkísérlet is zajlik központi programként, amely az integrált foglalkoztatási és szociális ellátórendszer létrehozását, a működés hatékonyságának növelését tűzte ki célul a munkanélküli, inaktív emberek sikeresebb munkaerő-piaci (re)integrációja érdekében.

A II. Nemzeti Fejlesztési Terv (2007–2013) és az azt megalapozó, valamint hozzá kapcsolódó tervdokumentumok

2005 decemberében a Parlament elfogadta az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptiót, valamint az Országos Területfejlesztési Konceptiót.

Annak érdekében, hogy a 2007–2013 közötti időszakban rendelkezésre álló forrásokat a legjobb célokra és a lehető legha-

A 4.2. nyertes pályázatainak összesítése

Nyertes pályázatok komponensenként	db	támogatási összeg (mFt)	Létrehozott vagy fejlesztett férőhely kapacitás (fő)
Bölcsődék	27	3.313.0	1391
Fogyatékossgal élők	29	3.080.0	1339
Hajléktalanok	8	1.468.8	535
Összesen	64	7.861.8	3265

A 2.2. intézkedés eddigi nyertes pályázatainak összesítése régiónként

Nyertes pályázatok	db	támogatási összeg (mFt) régiónként
Dél-Alföld	16	311,6
Dél-Dunántúl	14	266,7
Észak-Alföld	11	202,5
Észak-Magyarország	6	104,4
Közép-Dunántúl	9	156,8
Közép-Magyarország	37	721,3
Nyugat-Dunántúl	8	149,5

tékonyabban használhassuk föl, széles társadalmi egyetértésen nyugvó, többpárti konszenzussal bíró koncepciót kellett készíteni.

Az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepció átfogó tervdokumentum, amely meghatározza a fejlesztéspolitika irányelveit, az ország közép- és hosszú távú fejlesztéspolitikai céljait, és egyébe rendezi a szakmapolitikai célokat.

Az Országos Területfejlesztési Koncepció megteremti a területi szempontok konzekvens érvényesítésének lehetőségét mind az ágazati szakpolitikák, mind az országos és területi/regionális programok kidolgozásában, ezáltal adja meg a nemzeti fejlesztéspolitika területi vetületét is.

■ NEMZETI STRATÉGIAI REFERENCIAKERET (NSRK)

A két koncepcióhoz az EU Bizottság számára is átadandó Nemzeti Stratégiai Referenciakeret illeszkedik, ami a tulajdonképpeni II. Nemzeti Fejlesztési Terv. A következő hónapokban dől el, hogy az OFK-ban és OTK-ban felsorolt célok közül az NSRK és az ahhoz csatlakozó operatív programok melyekre fókuszálnak, melyek élveznek prioritást a jövőben, melyek határozzák meg a fő fejlesztési irányokat, vonzzák a nagyobb forrásokat. A társadalmi kohézió és a versenyképesség – bár értelmezésünk szerint egymást kiegészítő és szolgáló súlypontok – gyakran kerülnek egymást kizáró, vagy gyengítő kontextusba a viták során. Reményeinek szerint a II. Nemzeti Fejlesztési Tervben megteremtődik e két terület egyensúlya és a fejlesztési irá-

nyok együtt szolgálják majd a gazdasági versenyképesség növelését, valamint a versenyképességhez nélkülözhetetlen területi és társadalmi felzárkóztatást, azaz a kohézió növelését.

Az NSRK másik kiindulópontja az EU által készített Közöségi Stratégiai Irányelvek dokumentum. Emellett a stratégiai dokumentumokkal egyidejűleg készülnek az Európai Unió alapjainak – Európai Szociális Alap (ESZA), Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) Kohéziós Alap (KA) Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) újrászabályozásáról szóló tervezetek is, amelyek meghatározzák azt, hogy az EU milyen célokat és beavatkozási területeket támogat a 2007–2013. közötti költségvetési időszakban. Az EMVA felhasználására külön vidékfejlesztési terv készül.

Az NSRK-hoz csatlakozó operatív programok (OP-k) első változata 2006 tavaszán készül el. Az OP-k készítése során helyzetelemzést és stratégiát kell készíteni, ehhez csatlakozóan be kell azonosítani és le kell határolni a regionális és ágazati fejlesztési területeket, javaslatot kell tenni az operatív programok prioritásainak tartalmára, azaz a konkrét fejlesztési irányokra és tartalmakra, továbbá meg kell határozni a végrehajtás módját, szervezeti kereteit és meg kell történnie az indikatív forrásfelosztásnak.

A választások, illetve a kormányváltás, valamint az eurozónához való csatlakozás okán követelményként támasztott konvergencia-kritériumok teljesítése valószínűleg még nagy befolyást fog gyakorolni az NSRK és az OP-k tartalmára.

Kánnai Magdolna

Mezei Gyuri

Egyre többen, és egyre többen a saját korosztályomból, a szociális munka „nagy generációjából” meghalnak, elmennek, és ez jelzés, hiszen koruk ezt nem indokolja.

Mezei György egyike volt az elsőknek, akik a szegénységgel, a radikális szociális munkával foglalkozni kezdtek, amikor ezt a fogalmat kimondani az akkori magyar társadalommal összefüggésben nem volt szabad. A legendás Újcsakőre emlékeznek a legtöbben, ez mára a szakma egyik történelmi legendájává vált. Amit és ahogyan csinált, sokaknak túlzottan non-konform, furcsa, provokatív volt, és nem keveseket irritált. Kevesen ismerik sokszínű munkásságát részleteiben, vitára és átgondolásra készíthet, segíthet abban, hogy lássuk, mit és miért csinálunk, és ez fontos formája az emlékezésnek.

H.M.

A FAIR TRADE VILÁGNAPJÁN

Több civil szervezet együttműködésében szerveznek figyelemfelhívó programokat a gyermekmunka visszaszorítása érdekében május 13-án. A „méltányos kereskedelem” mozgalom egyebek mellett (ld. keretes írásunkat) a harmadik világban gyermekmunkával készült áruk vásárlása ellen lép fel.

A MAGYARORSZÁGI PROGRAMTERV A KÖVETKEZŐ:

FAIR TRADE VILÁGNAP: 2006. MÁJUS 13
WEST BALKÁN 1081 Budapest Kisfaludy u. 36

Kezdés: kb. 14.00

Vége: kb. 22.00

majd buli 05.00-ig

PROGRAMTULAJDONOS:

Fair Világ Méltányos Kereskedelem Szövetség

Planet Alapítvány

Védegylet

Rügyecskék Alapítvány

Útilapu Hálózat

Tudatos Vásárlók Egyesülete

Zöld Fiatalok Egyesület

PROGRAMTERV

15.00

GYERMEKMUNKA – BESZÉLGETÉS

16.30

Piros Lap Akció zárása

a média előtt csomagoljuk be az iskolások által felmutatott Piros lapokat. A piros lapok a gyermekmunkát „állítják ki” (ld. FOCl – végleges kiállítás). A lapokat a nemzetközi akcióhoz csatlakozva továbbítjuk Németországba. Rövid értékelés: hová jutottunk egy év alatt?

17.00

Hogyan népszerűsítsd oktatási intézményben a fair trade-et?

Felső- és középfokú oktatás és a méltányos kereskedelem

- Dr. Kacsirek László Szolnoki Főiskola
- Kraiciné Dr. Szokoly Mária ELTE Tanító és Óvónőképző Főiskolai Kar
- Boda Zsolt Corvinus Egyetem Budapest
- Miskolci Egyetem
- Szegedi Egyetem
- BGF
- Schuller Gabriella Veszprémi Egyetem

- Kontyfa
- Politechnikum
- Ökoiskola Hálózat
- Magyar Környezeti Nevelés Egyesület
- Környezeti Nevelés Egyesület

EGÉSZ NAPOS PROGRAM

- HAZAI BIO: biotermelők bemutatkozása
- közösség támogatta termelés (Nyitott Kert)
- Hazai Fair Trade kínálat
- Könyvbemutató és vásár
- FILMVEITÉS
- Világzene DJ-vel
- Fotókiállítás, plakátkiállítás
- Önkéntes találkozó
- Fair trade játékok
- Kávépörkölés

A méltányos kereskedelem (fair trade) kezdeményezése, filozófiája az utóbbi néhány évtizedben bontakozott ki a nyugati világban. Abból a felismerésből táplálkozik, hogy a kereskedelemről és annak fejlődéséről származó hasznon nem minden ország, és azok lakosságának nem minden rétege osztozik méltányosan.

A méltányos kereskedelem lényege, hogy az általános világpiaci áráktól függetlenül olyan árban állapodnak meg a résztvevők, amely valóban kifejezi az előállító anyagi és munkaráfordításait. A méltányos kereskedelemben részt vevő felek minden esetben egyedi árat alakítanak ki, figyelembe véve a mindenkori gazdasági és szociális, sőt, ökológiai körülményeket. Ezáltal a termelők olyan továbbfejlesztett termelési rendszereket és munkakörülményeket tudnak átvenni, amelyek mind a gazdák, mind a munkások, mind a környezet hasznára válnak. Fontos megjegyezni, hogy a méltányos kereskedelmet az etikus kereskedelem egy formájának tekinthetjük. Ez a kifejezés általában arra a méltányos kereskedelmi működésre utalva használatos, amely megerősíti a kistermelők és földtulajdonosok gazdasági pozícióját, akik különben perifériára kerülnének a fő kereskedelmi trendek mentén. Az „Etikus kereskedelem” fogalmát leginkább a fejlődő országokban fiókállalatot működtető multinacionális cégek használják, amelyek így demonstrálják erkölcsi és társadalmi felelősségvállalásukat alkalmazottjaik és más érintett csoportok – így a gyermekmunkások felé.

A mozgalom alapvető törekvései közé tartozik a fejlődő és fejlett országok közötti egyenlőtlenségek csökkentése, a kézművesek és kistermelők megerősítése, és kiemelt célja hozzájárulni olyan feltételek kialakításához, amelyek segítik a társadalom és a környezet szélesebb körű védelmét a fejlődő országokban is.

A méltányos kereskedelem magasabb bevételt biztosít a fejlődő országok termelőinek áruik után, valamint jobb lehetőséget ad új piacok szerzésére. A fejlett Európában jogszabályi garanciákkal védettek a munkahelyi egészség és biztonság, környezetvédelem, a munkaadók és munkavállalók alkotmányos jogai és kötelezettségei. Sok fejlődő országban az említett alkotmányos jogok kidolgozásának kezdeti szakaszában járnak. Még azokban az országokban is, ahol ezek léteznek, a gazdasági és egyéb feltételek mellett nehezen lehet biztosítani, hogy a törvényt be is tartsák. A méltányos kereskedelem által remélhetőleg csökkenteni lehet az iparosodott és fejlődő országok között az elmúlt évtizedek alatt – különösen az alapvető mezőgazdasági termékek árának relatív csökkentése nyomán kialakult – egyenlőtlenségek egy részét.

A méltányos kereskedelem például kifejezetten hasznos a leginkább mezőgazdaságban, kézműiparban dolgozó kistermelőknek, mivel ők a fejlődő országokban gyakran elszigetelt falusi területeken élnek, és nem termelnek elegendő mennyiséget ahhoz, hogy közvetlenül exportálni tudjanak. Közvetítőktől függenek mind áruik eladása, mind hitellehetőségek igénybevétele terén. Mindezek mellett az olcsó és részben emiatt hagyományosan alkalmazott gyermekmunka megszüntetéséért is küzdeni kell.

A méltányos kereskedelem mozgalma, kezdeményezései civilszervezetektől erednek. Ezek a vásárló választására hagyatkoznak, nem irányítják a kereskedelmet, de a fogyasztóknak megadják a lehetőséget arra, hogy felelősen és tudatosan javítsák a fejlődő országok termelőinek életszínvonalát.

Forrás: www.tudatosvasarlar.hu

Mi a méltányos kereskedelem, a fair trade?

2004.11.30.

Tudatos Vásárló